

97 1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

Alapította: Heimler Károly

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

Kiadja: a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

A szerkesztőség és a szerkesztő bizottság tagjai:

HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő, KOCSIS JÓZSEF,
MOLLAY KÁROLY, NYESŐ IMRE,

CSAPODY ISTVÁN, CSUKA ISTVÁN, DÁVID FERENC, DOMONKOS OTTÓ, FÁBJÁN LAJOS,
FEKETE FERENC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA MIHÁLY, HORVÁTH ZOLTÁN,
KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, KÖRNYEI ATTILA, MAJOR JENŐ, METZL JÁNOS, MOLNÁR
LÁSZLÓ, PAPP ISTVÁN, PRÖHLE JENŐ, SOMOGYI JÓZSEF, SZAKÁL ERNŐ, SZITA
SZABOLCS, TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VÁRHELYI ISTVÁN, VERBÉNYI LÁSZLÓ,
WINKLER OSZKÁR

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás
krónikája (Sopron 1941–45) V. rész

**Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron
1941–45)
V. rész**

171. Rusz Jenő, őrzető (6/4. légvédelmi tüzérüteg), (*Szolnok, 1908), anyja Szabados Veronika. A bánfalvi Hősök temetőjében (N-sírhely).
172. Rajkó Lajos, honvéd. Uo. (M-sírhely).
173. dr. Stráner Gyuláné, szül. Ritter Lujza (*Sopron, 1872), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
174. Schmidt Gusztávné, szül. Ritter Amália (*Sopron, 1876), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
175. özv. Szentimrey Lajosné, szül. Helly Irma (*Zsámbék, 1874), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
176. Szentimrey Lajos, lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon). A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.

177. Szentimrey Tibor, (*Nyitraújlak, 1904), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
178. Szentimrey Tiborné, szül. Kovács Ilona (*Budapest, 1914), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
179. Szentimrey Tibor (*Budapest, 1942), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
180. özv. Szerémy Béláné, szül. Berczely Margit (*Kőkeszi 1870), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
181. Szabó Pálné, szül. Kirádi Terézia (*Csepreg, 1922), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
182. Szabó Pál (*Kispest, 1922), lakik Sopron, Téglá u. 7. Meghalt Sopron, Kazinczy u. 1. szám alatti pincében (Zita-otthon).
183. Szklenár Sándor, honvéd (6. légv. tüzérszt.)
184. Szklenár Sándorné, sz. Valek Julianna, r. kat., 25 éves, meghalt Sopron, Manninger u. 3. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, B-sor.)
185. Szklenár Julianna, 5 éves, meghalt Sopron, Manninger út 3. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, B-sor)
186. Szabó Mihályné, szül. Roszkopf Paula (*Malacka, 1876), lakik Sopron, Kazinczy u. 1. Meghalt ugyanott a pincében (Zita-otthon).
187. ifj. Strohmayr Ferenc (*Fertőszentmiklós, 1918. V. 17), lakik Sopron, Kőfaragó tér 3. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 7.
188. Strohmayr Ferenc (*Sopron, 1909), lakik uo. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. sz. alatti pincében.
189. Strohmayr Tibor (*Sopron, 1944). Lakik uo., meghalt uo.
190. Szennovics Dezsőné, (szül. Grósz Katalin) tatabányai b. főfelügyelő neje, lakik Sopron, Kőfaragó tér 7. Meghalt ugyanott a pincében.
191. Szennovics Zsuzsánna, 11 éves, fenti lánya. Lakik uo., Meghalt uo.
192. Szennovics Dezső, 49 éves, meghalt márc. 9-én, a márc. 4-i bombasérülés következtében. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik).
193. Simon Sándorné, (szül. Király Katalin) 70 éves, ev., meghalt március 9-én a márc. 4-i bombasérülés következtében. A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.
194. Sámy Zoltán, operaigazgató, róm. kat., 41 éves.
195. Szász László, cipőkereskedő, 32 éves, ev. (= 206. sz.?)
196. Szalai Márton, honvéd (honv. gyűjtőállomás parancsnokság) (*1923, Budapest), anyja Szalai Katalin. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, T-sor)
197. Szabados Sándor. A bánfalvi Hősök temetőjében.
- 98 198. Szacsvai Tibor, honvéd, 19 éves. Uo. (Y-sor, 2. sír)
199. Sándor László, honvéd (honv. gyűjtőállomás parancsnokság) (*Hajdúsámson, 1903), anyja Ori Julia. A bánfalvi Hősök temetőjében.
200. Sári Béla, honvéd (215/I. katonai munkásszázad), (*1913, Miskolc), anyja Sándor Emerencia. Uo. (M-sírhely)
201. Szabó Gyula, tűzér szakaszvezető. Uo. (L-sírhely).
202. Szabó Pál, honv. (9. élelm. raktár) (*Kispest, 1922), anyja Flóris Éva.

203. Szabó Ferenc, levente (300/113. leventelövészszázad), (*Kolozsvár). A bánfalvi Hősök temetőjében (M-sírhely).
204. Soltész Miksa (József?) ht. alhadnagy (tábori tüzér kik. fek. soproni kirendeltsége), (*Jolsva, 1896), anyja Tucsek Mária, ev., Uo. (Y-sírhely)
205. Stágl Antal, honvéd (tábori tüzér kik. fek. soproni kirendeltsége) (*1908, Kaposhomok), anyja Stágl Erzsébet. Uo. (M-sírhely)
206. Szász László, t. őrm., (7. tüzér törzspótüteg). Uo. (N-sírhely). (= 195. sz.?)
207. Szemes Imre, őrzető (7. tüzér törzspótüteg). (*Rábakovácsi, 1914), anyja Baumgartner Róza. Uo. (M-sírhely)
208. Szentgyörgyi István (*1929). Uo. (Y-sor, 4. sír)
209. Sziki Péter, honvéd (7. tüzér törzspótüteg), (1913, Kicske), anyja Bertalan Borbála. Uo. (N-sírhely)
210. Szigyártó Béla, honvéd (tüzér törzspótüteg), (*Kemenesszentpéter). Uo. (M-sírhely)
211. Szitányi Ernő, őrmester (6/4. légvédelmi tüzérüteg), (*1905). Uo. (N-sírhely)
212. Sárfi Ferenc, tizedes (7. tüzér törzspótüteg).
213. Szakosits (Szakovits?) Károly, honvéd (7. tüzér törzspótüteg). Uo. (L-sírhely)
214. Szilágyi Sándor, honvéd. Uo. (Y-sírhely?)
215. Thamm Károly (*Sopron, 1892). Lakik Sopron, Pócsi u. 12. Meghalt Sopron, Pócsi u. 6. sz. alatti pincében.
216. Thamm Károlyné, lakik uo., meghalt uo.
217. Takács Katalin (*Marcalgergelyi), lakik Sopron, Kőszegi u. 24. Meghalt Sopron, Kőszegi út 3. sz. alatti pincében.
218. Török Mária (Gulyássy Elemér százados menyasszonya), róm. kat., 24 éves. A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sírhely)
219. Török Márton, tizedes (7. tüzér törzspótüteg). Uo. (L-sírhely)
220. Tolvaj Sándor, honvéd (7. tüzér törzspótüteg), (*Marosárpád). Uo. (N-sírhely)
221. Tóth László, levente (300/113. levente lövészszázad), (*Kolozsvár, 1925). Uo. (N-sírhely).
222. Tóth István, ht. százados (7. tüzér törzspótüteg), (*1912)
223. Tóth Lajos, szakaszvezető (7. tüzér törzspótüteg). A bánfalvi Hősök temetőjében (N-sírhely)
224. Tyuskai Pál, karp. őrmester (tüzér törzspótüteg). A szétdarabolt holttestet elszállították hozzátartozói.
225. Tolókán Miklós, levente (300/113. levente lövészszázad). A bánfalvi Hősök temetőjében (L-sírhely)
226. Unger Pál (*Sopron, 1877), lakik Sopron, Ív-u. 4. Meghalt Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatti pincében.
227. id. Véghelyi Ferenc, 67 éves pékmester (*Tamási), lakik Sopron, Pócsi u. 6. Meghalt ugyanott a pincében.
228. Véghelyi József tisztviselő (*Sopron), 34 éves. Lakik uo., meghalt uo.
229. dr. Véghelyi Ferenc állatorvos (*Csorna, 1908). Lakik uo., meghalt uo.
230. Véghelyi Anna, tisztviselő (*Sopron, 1913. VI. 6). Lakik uo., meghalt uo.

- 231. Varga József, teljesen összeroncsolva. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.)
- 232. Varga N. (?) A holttest teljesen összeroncsolva. (A rendőrségi jegyzőkönyvből hiányzik.)
- 233. Vida Gábor, gazd. cseléd, róm. kat, 55 éves.
- 234. Zseli (Zseni?) József, honvéd (7. tüzér törzspótüteg), (*Mesteri), anyja Kovács Rozália. A bánfalvi Hősök temetőjében (M-sírhely)
- 235. Zsiray Józsefné, szül. Rusznyák Erzsébet (*Salgótarján, 1913), lakik Sopron, Kőfaragó tér 6. szám alatt. Meghalt ugyanott a pincében.
- 236. Zax Mátyásné (*Harka, 1902), lakik Sopron, Pócsi u. 6. sz. Meghalt ugyanott a pincében.
- 237. Zax Katalin (*Sopron, 1924. V. 14). Lakik uo., meghalt uo.
- 238. ifj. Zax Mátyás (*Sopron, 1929. IV. 14). Lakik uo., meghalt uo.

99 Valószínű, hogy a következő, városunkban tartózkodó német hadseregbeli katonák is március 4-én veszítették életüket a bombázás következtében:

- 239. Geistbeck Heinrich, Obzm., (*1900. II. 11). A bánfalvi Hősök temetőjében (IV. sz. 11. tömegsír).
- 240. Ismeretlen. Uo.
- 241. Ismeretlen. Uo.
- 242. Qander Emil, Uffz. (*1916. III. 5). Uo.
- 243. Richter Eugen, Major (*1897. VI. 5). Uo.

Valószínű, hogy a márc. 4-i bombatámadás áldozatai a következő magyar katonák is:

- 244. Viktor János, 31 éves. Uo. (II. parcella T-sor, 13. sz.).
- 245. Zemen István, róm. kat. honvéd (*Tápióság, 1911) földműves, anyja Polánszki Anna. Lakik Tápióság, Templom u. 23.
- 246. Nagy Sándor, honvéd, 32 éves. Uo. (Y-sor). (Az állomásparancsnokság szerint meghalt márc. 15-én, a sírkereszt felirata szerint márc. 4-én. Valószínű tehát, hogy a márc. 4-i bombasérülés következtében halt meg később.)
- 247. Nagy István, 22 éves. A bánfalvi Hősök temetője (T-sor, 14. sír).

80. kép. Az 1944. dec. 6-i bombatámadás katona-áldozatainak sírjai a hősi temetőben (Németh Alajos gyűjteményéből)

[...] A mindennapos riadók órákig tartottak. Az üzemekben, hivatalokban és mindenütt leállt a munka. Az emberek most már sokkal inkább bíztak a szabad természet oltalmában, mint a légvédelmi óvóhelyekben. Ahogy megszólalt a sziréna, tömegével és eszeveszetten rohantak ki a szabadba: erdőbe, mezőre. Ott építettek, ástak maguknak lyukakat, árkokat, óvóhelyeket. A városházi és megyei tisztviselők, valamint a város északi részének lakói ellepték a Bécsi-domb körüli mezőket, a Virág völgyet, mások a lövéri erdőt, valamint a Kecske-patak és Muck-kilátó környékét, amelyek még biztonságosabbnak látszottak. A március 4-i bombatámadás áldozatainak legnagyobb része óvóhelyeken [100](#)elte halálát, nem csoda, ha sokan még kényszerítésre sem voltak hajlandók a város belterületén maradni. A hadikórházak orvosai, ápolónővérei és egyéb alkalmazottjai sem voltak kivételek. Legtöbben magukra hagyták a betegeket, hogy saját életüket mentse. Sokan egyáltalán nem bírták tovább idegileg a szirénák vészjelző bűgését, vidéki rokonaikhoz, jó ismerőseikhez költöztek, mások éjjel-nappal künn tartózkodtak a várostól messze eső erdőkben, ahol beásták magukat a földbe, s csak akkor tértek vissza a városba – rövid időre –, mikor elfogyott az élelmiszerük. Ezek közé tartozott 69 éves apám is. Akárcsak a híres ókori remetek Felső-Egyiptomban, úgy éltek külön kis bunkeraikban, távol a világ zajától.

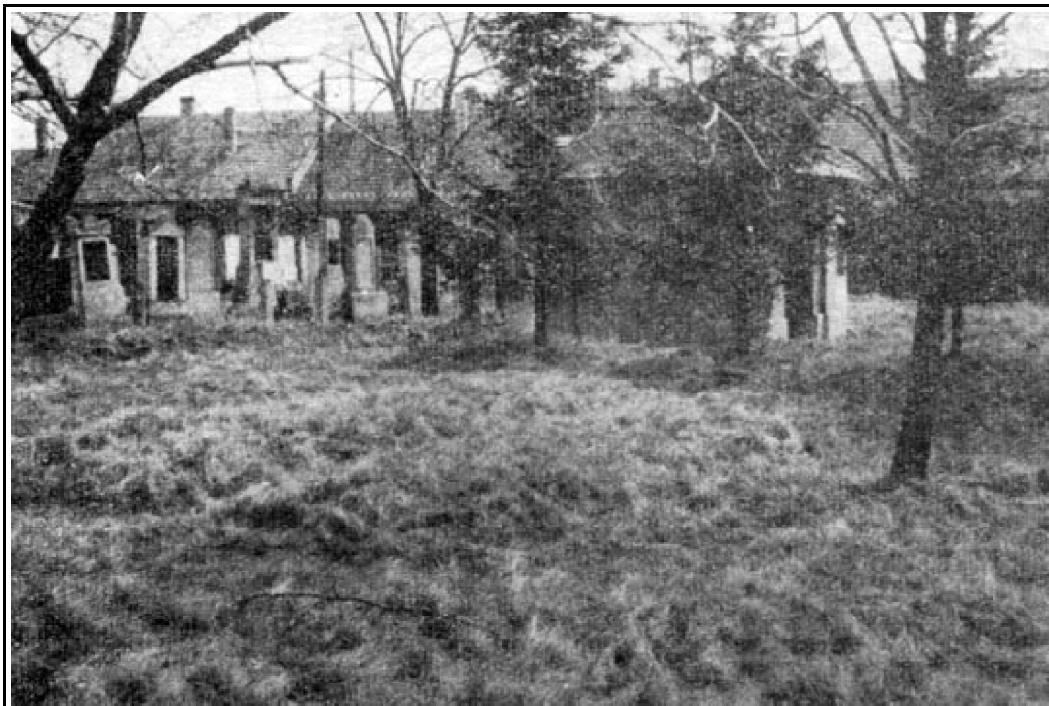
Március 18-án, vasárnap délelőtt két szovjet vadászgép mély-repüléssel megtámadott egy vonatot a Sopron-Ebenfurt vonalon, de támadást intézett a Déli-pályaudvar ellen is. A vonatban a németekhez átpártolt ukránok, illetőleg kozákok voltak. Valahova mezőgazdasági munkákra mehettek, mert szekereket és más mezőgazdasági eszközöket is vittek magukkal. A személyzet marhaszállító vagonokban utazott, a mezőgazdasági szerszámok teherkocsikban voltak elhelyezve. A gépfegyveres légitámadásnak 37 ukrán, illetőleg kozák áldozata volt. Valamennyien fejlődéstől haltak meg. A Kossuth Lajos utcát keresztező vasúti átjáró leeresztett sorompója előtt álltam, amikor a megtámadott vonat lassan áthaladt a Győri-vasút állomása felé. Jól láttam a kocsik alján fekvő véres áldozatokat és a halottjaikat gyászoló, kisírt szemű, bús hozzátartozóikat.

A Déli-vasútállomás ellen intézett gépfegyveres támadás áldozataként a huszárlaktanya és az állomás közti pályán állt egy szitává lőtt mozdony, lépcsőjén halott magyar katona, Zsuzsán János őrzető feküdt. Éppen át akart menni a mozdony túlsó oldalára – a lépcsőn át –, mikor a golyózápor célbavette a mozdonyt. Véres arccal a lépcsőre borulva feküdt még délután is, amikor – bizonyos félelemmel esetleges újabb légitámadástól – többen arra jártunk, hogy lássuk a támadás következményeit.

Megható jelenetek játszódtak le a Győri-vasút állomásán másnap reggel, mikor az ukránoknak el kellett válniuk halott hozzátartozóiktól. Az élők, akiket aztán tovább vitt a vonat, zokogva, jajveszékelve, kezüket tördelve borultak a kihűlt, megmerevedett tetemekre, és forró csókjaikkal halmozták el azok viaszsárga arcát. Különösen az édesanyákat szinte erőszakkal kellett letépni gyermekeik véres holttestéről.

A halottakat német katonák papírzsákokba helyezték, és teherautón, illetőleg lovas szekereken az új Szt. Mihály temetőbe vitték. Ott a zsákokból kivették és a fal mellé fektették őket sorban, egymás mellé. A „hullaeltakarító osztag” már ott állt készen a temetésre. Új sírt nem kellett ásni, mert a márc. 4-i halottak részére ásott tömegsír nagyobbik része még üresen állt. Csak a civil ruhás férfiakat, továbbá a nőket és gyermekeket helyezhettük el a sírban, a katonaruhás férfiakról – észrevételünk szerint az utolsó pillanatban – másként intézkedtek a német katonai hatóságok. Azokat újra visszahelyezték a papírzsákokba, és szekerekre rakták, hogy a Hősök temetőjébe szállítsák.

Mielőtt földet szórtunk volna a sírban fekvő halottakra, hangos imába kezdtem a görögkeleti áldozatok lelkiüdvéért. Sírásóink is leemelték sapkájukat, és velem együtt fennhangon imádkoztak. A jelenlévő német katonák unottan figyeltek. Ima közben észrevettem két repülőgépet, melyek mindig alacsonyabbra ereszkedve közvetlenül a fejünk felett kis köröket írtak le. Nyilvánvalóan feltűnt nekik a csoportosulásunk, és kíváncsiak voltak ránk. Láttam, 101 hogy a német katonák gyanús szemmel nézegettek felfelé, és a temető falához lapultak. Be sem fejezve az imát, ösztönszerűleg elkiáltottam magam: 'Vigyázat, orosz gépek!' A társaság pillanatok alatt szétugrott, és a sírkeresztek alján hasravágódott. Ki erre, ki arra. Én harmadmagammal a nagykereszt közelében lévő városplébánosi kriptában kerestem menedéket. A kriptá üres volt, mivel Póda Endre plébános földi maradványait röviddel előbb az új városplébánosi kriptában helyezték el a nagykereszthez vezető lépcsők tövében. Lajtorjával és fapaddal volt ellátva a kriptá, mivel Máhr sírásó riadók idején minden alkalommal oda mentette életét. Fél óráig lapulhattunk a mélyben, izgatottan figyelve a két szovjet vadászgép zakatolását. Végre a motorberregés elhalkult, amiből a veszedelem elmúlására következtettünk és rejtékhelyünkről előmásztunk. [...]

81. kép. Az orthodox zsidó temetőben a „Rabbi síremlék” környékén zsidók tömegsírhajói vannak. A németek ásatták (Németh Alajos gyűjteményéből)

A németek ugyan átadták nekünk az áldozatok névsorát, de a cirill-betűs írásban egyikünk sem volt jártas, így a civil halottak adatait sohasem tudtam meg, csupán a katonákét. A halottak a következők:

1. Balabanow Simon, kozák. A bánfalvi Hősök temetőjében (IV. sz. 13. tömegsír).
2. Ganscharow István (Stefan), kozák. Uo.
3. Huterow Dániel, kozák. Uo.
4. Ismeretlen kozák. Uo.
5. Ismeretlen kozák. Uo.
6. Ismeretlen kozák. Uo.
7. Ismeretlen kozák. Uo.
8. Ismeretlen kozák. Uo.
9. Ismeretlen kozák. Uo.
10. Kudinow Alex, kozák. Uo.
11. Krawsow Nasar, kozák. Uo.
12. Krulikow Pawel, kozák. Uo.
13. Kowitlew Nikoláj, kozák. Uo.
14. Kudelin Michael, kozák. Uo.
15. Klughardt Péter, orvosvezető (*1923. VII. 1.), meghalt 1945. III. 19-én, a 13-i sebesülés következtében. A kozákok közt volt.
16. Owcarrow Timotei, kozák. A bánfalvi Hősök temetőjében (IV. sz. 13. tömegsír).
17. Schenisenko Georg, kozák. Uo.

18. Zsuzsán János, őrzető (25/p. munkászászlóalj), (*Nagybánya, 1916), anyja Velli Teréz. A bánfalvi Hősök temetőjében (Y-sor, 7. sír).
- 19–38. Ismeretlen ukrán (kozák) civil férfiak, nők, gyermekek. A soproni 102. új Szent Mihály-temetőben (I. sz. tömegsír) 1945. március 19-én délelőtt.

Valószínű, hogy a következő kozák és német katonák is a március 18-i orosz légitámadás áldozatai:

39. Ismeretlen német katona. A bánfalvi Hősök temetőjében (II. 1. tömegsír).
40. Joos Helmut, SS-páncélgránátos, (*1927. IV. 17.). Uo.
41. Meyer Paul, őrzető (*1911. I. 5.) Uo.
42. Panasenko N., kozák. Uo. (II. sz. 2. tömegsír)
43. Ruff N., SS-rohamszázad. Uo. (II. sz. 1. tömegsír)
44. Schumacher N., SS (*1923. XI. 6.). Uo.
45. Thatsche N., kozák. Uo. (II. 2. tömegsír).

Március 23-án sortűz dördült el egyik soproni laktanya udvarán, és nyomában 4 ember terült el véresen a földön. Délelőtt 10 óra volt. A szombathelyi 3. honvéd kerületi parancsnokság büntető intézetének jelentése szerint adataik a következők:

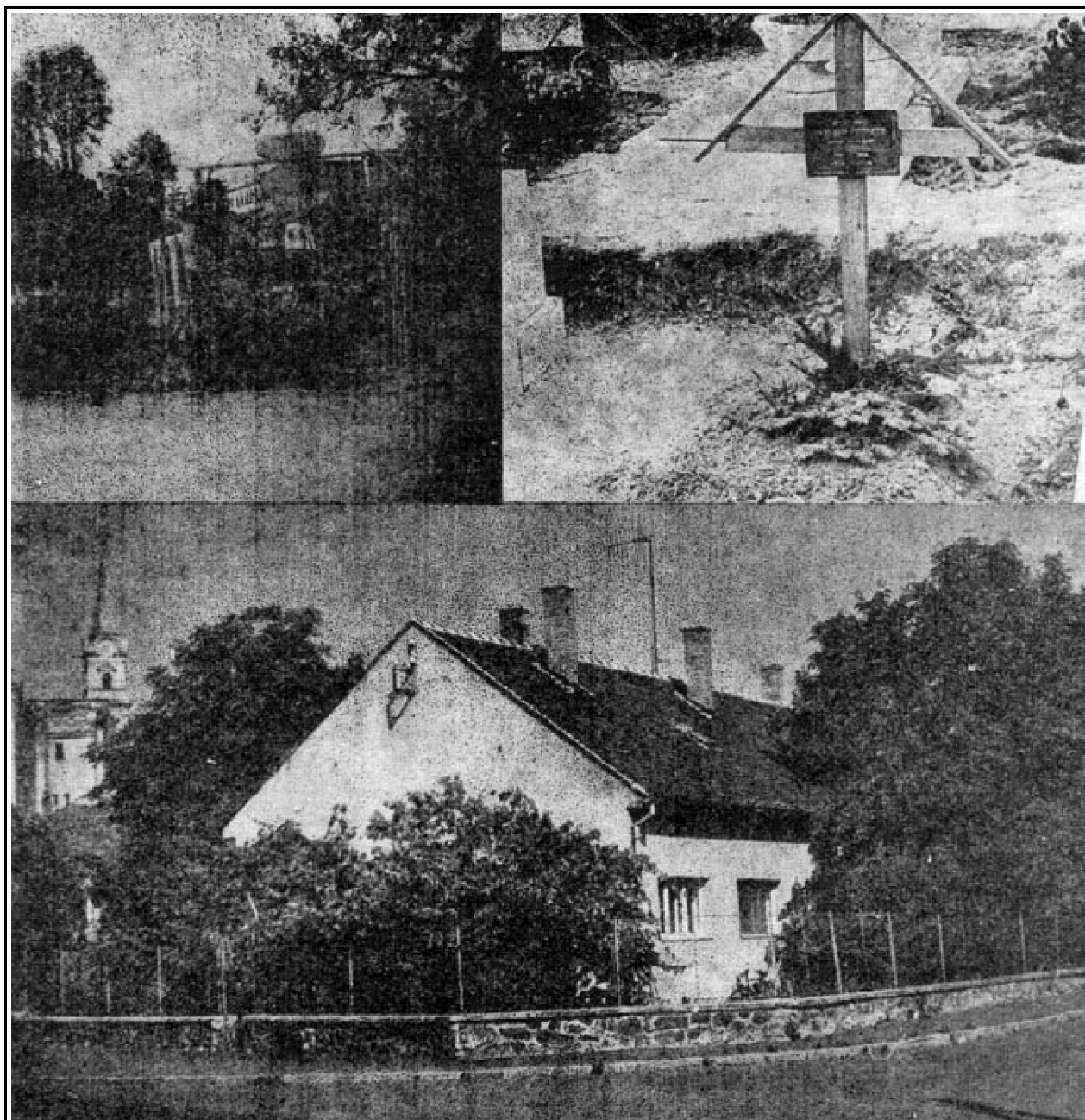
1. Bartha Gyula, honvéd, (*1920. jún. 15. Jászszentandrás), anyja Góbor Olga, r. kat., bádógos szerelő. A Hősök temetőjében (R-sor, 13.)
2. Donszkolj Nikolaj, orosz hadifogoly, (*1907, VII. 4. Szentava (Szovjetországról); apja D. Paulin, anyja Pirikoisztava Nagyesda, neje Parazsenkova Olga, szerelő, gör. kat. (Esetleg a hadifogolycsoportban.)
3. Ponomarenko Nikolaj, orosz hadifogoly, (*1923. II. 2. Szlavianszk, Szovjetunió), apja P. Iván, anyja Klemenko Prasavszkovja; motorszerelő, gör. kat. (Esetleg a hadifogolycsoportban.)
4. Pusin Viktor, orosz hadifogoly, (*1923. III. 17. Grozni, Szovjetunió; apja P. Szergej, anyja: Popova Alexandra; motorszerelő, gör. kat. Esetleg a hadifogolycsoportban; új sírok közt?)

Valószínű, hogy mint „szökevényeket” ítélte halálra őket a katonai törvényszék.

Bár csak a fentiek adatait sikerült megszerezni, tudomásom van arról, hogy a helyi kaszárnyák udvarán többször is voltak kivégzések. Az azóta hadifogságban meghalt Pintér Ödön alezredes egyszer felháborodva beszélt arról a kivégzésről, melyet aznap hajtottak végre magyar katonákon, akik ezredüket elhagyták. Bozi János temetőőr pedig 1946-ban egy tömegsírt mutatott közel a temetőőri házhoz, melybe kivégzetteket földeltek el, de hogy kiket, azt ő sem tudta megmondani, mivel sohasem engedték közel a kivégzettek temetéséhez. Nemcsak a magyarok, a németek is többször temettek titokban a temetőőri lakáshoz közel. Egy alkalommal, mikor oda akart menni, durva káromkodások közben fegyvert fogtak rá. A fenti nagy tömegsírban szerinte 20 kivégzett fekszik.”

A FELSZABADULÁS KRÓNIKÁJA

„A nagyhét elején két ismeretlen orosz hadifoglyot lőttek agyon a németek az ipariskola kertjében. Ugyanott mindjárt el is temették őket. Király Ferenc, az ipariskola altisztje a két fogoly történetét a következőképpen beszélte el: A harctéren önként álltak a németek oldalára. Onnan hozták őket magukkal mint hadifoglyokat. Jól bántak velük, mivel a fronton több német katona életét megmentették. Az oroszok közeledésének hírére egy szép napon megszöktek. Éppen pakkoltak akkor a németek. Az oroszok nem akartak velük tovább menni. Nem jutottak messzire. Elfogták és agyonlőtték őket. Egyik német őrmester kifejezte, mennyire sajnálja, és megígérte, hogy mihelyt teheti, ellátogat [103](#)Sopronba és illően eltemetteti őket. Agyonlövésük után ugyanis csak nagyjából földelték el őket. Mielőtt a németek végleg eltávoztak az ipariskolából (amely ideiglenes kórházként állt rendelkezésükre), szigorúan meghagyták az altisztnek, hogy senkinek se mondja el a kivégzést. Félték az esetleges megtorlástól, ha az oroszok bejönnek. Az altiszt szerint a két orosz *Szasa*, illetőleg *Iván* névre hallgatott.[98\(1\)](#)

82. kép. Az egykori úgynevezett Lakits temető és annak helye ma (Németh Alajos gyűjteményéből)

104[...] A fogház előtti padon ültem és órákig néztem a menekülőket. Talicskán, kis kézikocsin, gyermekkocsiban, autón, teherautón, kerékpáron, a poncichterek ökrös vagy lovas szekerén vitték a legszükségesebb holmit. De akármilyen szállítási eszköz állt is rendelkezésükre vidékieknek és soproniaknak, jóformán mindent itt kellett hagyniuk, s éppen csak a nélkülözhetlent vitték magukkal. Sokszor bosszantott a volksbundisták és nyilasok kihívó viselkedése, most mégis szántam őket. A természetes emberi érzés volt ez a szenvedőkkel szemben akkor is, ha rászolgáltak a megpróbáltatásra.⁹⁹⁽²⁾

Az előkelőbbek a lovardában gyülekeztek s onnan gépkocsikon menekültek. Az épület tele volt gépkocsikkal.¹⁰⁰⁽³⁾

A postapalota előtt két nyilas párttag állt géppisztollyal. Rettentő komoly ábrázatot vágtak. Ebben már igazán sok volt a komikum, ha a bécsi úti menekülő „testvérek” származékára gondolt az ember. [...]

A háború folytatása már öröklés volt a felmérhetetlenül nagyobb túlerővel, ember- és hadianyaggal szemben. Egész nagyhéten át tartott a „vert hadak” visszavonulása Sopronon át fülsiketítő zivaj és lármák között. Teherautók, személygépkocsik, tankok, motorkerékpárok, ló- és ökör- vagy tehenfogató szekerek, kerékpárok, repülőgépek, ágyúk, autóbuszok és ki tudná megmondani, még milyen járművek egyetlen iránya már csak... Nyugatos volt. Nem volt pihenése Sopron aszfaltos és köves utcáinak, sem a Bécsi útnak. A járművek túlkölte, dübörögtek, zörögtek, a repülőgépek búgtak, az emberek lármáztak, de mindnek sietős volt az útja.

Nagyszerű volt, március 28-a. Ott ültem egy várkerületi fodrászüzlet kitört ablakjában, és órákig a szokatlan utcai forgalmat néztem. Bizonyos örömet éreztem a nagy visszavonulás láttán, mert tőle városunk és hazánk számára a nyilas és német erőszakosságtól, terrorakcióktól való felszabadulást vártam. [...] Egy nyilas teherautóról rőpcédulákat szórtak, melyek biztosítottak bennünket, hogy a „testvérek” hamarosan visszatérnek a győzelmes német hadsereg nyomában. Nevetséges komédiának tartottam ezt az ostoba pöffeszkedést a tizenkettedik órában. A másik oldalon friss sebesültek özönlöttek a városba a közeli harcterről. Főleg németek. Véresek, piszkosak, éhesek, szomorúak voltak. Sokan gyalog jöttek a Győri úton át a belváros felé. Kinek a feje, kinek a karja vagy lába volt befáslizva. Voltak, akiket társaik vezettek. Vállaikra, karjaikra kapaszkodtak a sebesültek, és úgy sántikáltak.

[...] Este német sebesülteket hoztak az Orsolya-zárdába. Sebeik egészen frissek voltak. Ott voltam köztük én is a második emelet egyik kórtermében, ¹⁰⁵amikor hordágyakon érkeztek. Csupa vér volt mindegyik. Arcuk eltorzult a fájdalomtól. Nyögtek, jajgattak, sóhajtoztak. Az ápolószemélyzet zavarban volt. Váratlanul, meglepetésszerűen érkeztek az új sebesültek. Helyet kellett nekik biztosítani az amúgy is zsúfolt kórházban. Egyiknek az ágyra emelésénél segíteni akartam. Ahogy megérintettem a hordágyon fekvő katonát, kínjában felordított. Két ápolónővér és orsolyita apácák segítettek aztán, de a sebesült az ágyon is tovább jajveszékelt. Oldalából friss vér bugyogott. Egy másik német, talán tizenkilenc éves lehetett, mondta el katonás gyorsasággal, hol és hogyan sebesült meg. Ő is mint a többi, Kecöl körül.

83. kép. A Szt. Mihály temetőben hadifoglyok tömegsírhajói voltak ezen a helyen (Németh Alajos gyűjteményéből)

Még el sem helyezték az újonnan érkezett sebesülteket az ágyakon, amikor hirtelen robbanások rázták meg az épületet és törték be itt is, ott is az ablakokat. Az emberek eszeveszetten rohantak ki a teremből, le a lépcsőn az óvóhelyre. Senki sem törődött többé sem a régi, sem az új sebesültekkel. De maguk a betegek is kiugráltak az ágyaikkal s mezítláb, alsóruhában menekültek ápolóik és orvosaik után. Már aki tudott. A súlyosak, régiek és újak, kétségbeesetten várták a legrosszabbat. Mindenki tudta már, hogy mi történt, hisz a bombák egymásután potyogtak, és robbantak Sopron különböző részein, így az Orsolya-téren is. Az alacsonyan szálló gépek vészujtószerűen berregtek felettünk. Nem volt kétség, hogy orosz bombázók. Búgásuk egészen más volt, mint az amerikai gépeké, amelyek hangját már megszoktuk. Künn nappali fényt árasztottak a gépekről kibocsátott Sztálin-gyertyák. Heringek módjára összezsúfolódtunk az óvóhelyen. Német katonák is voltak köztünk. Bár közelünkben éreztük a bombák robbanását, valahogy nem féltünk úgy, mint az amerikai bombázások idején. [...] Napokon át a pince volt állandó lakóhelyünk. Ott szorongtunk éjjel-nappal. Negyvennégyen a kis térben. Éjszakai alvásról szó sem lehetett, legalább is néhányunk számára, legfeljebb 10–20 perces szundikálásról az óvóhely egyik – mennyezetet tartó – vízszintes gerendáján. Nemcsak a helyszűke miatt volt lehetetlen az alvás, hanem azért is, mert hol itt, hol ott állandóan 106sugdoztak, beszélgettek, nyugtalankodtak, ki-bejártak. A lakásban tartózkodni nem volt tanácsos, mivel a szirénák nem búgtak többé, s minden perben váratlan légítámadásra lehetett számítani. Nemcsak nálunk, hanem az egész városban hasonló volt a helyzet. A lakások kiürültek, kihaltak, elnémultak, s lakóik a föld mélyébe rejtették életüket és legszükségesebb holmijukat. A halálos veszedelem családi, testvéri közösségbe olvasztotta az ismerősöket és ismeretleneket. Minden közös volt: gond és öröm, reménykedés és félelem, imádság és áldozat, sőt legtöbb esetben ülő- és fekvőhely, takaró és egyéb testmelegítő, étel, ital és ... gyógyszer.

[...] Az Orsolya téren hatalmas autóbusz állt. A hadikórház sebesültjeit szállította a vasútállomásra.

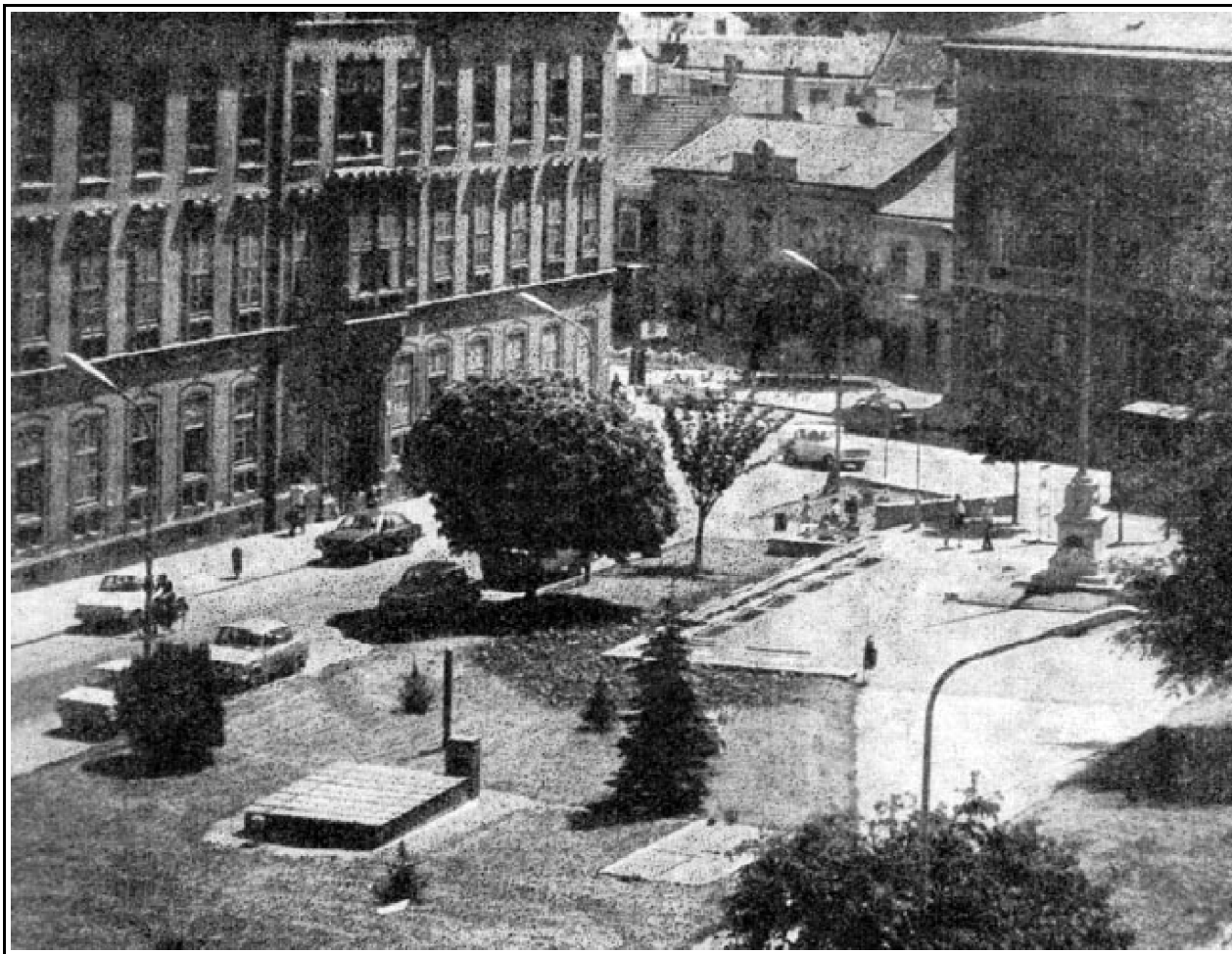
Nyugatra vitték őket. Szomorúak voltak és csak kedvetlenül engedelmeskedtek a parancsnak. Nem szívesen mentek a bizonytalanságba. És majdnem valamennyit vitték: lábadozókat és járni nem tudó ágyban fekvőket. „Csak tudnék megszökni” – súgta az egyik, mikor búcsúzásul kezét szorítottunk.

Az el nem szállított betegeket (belgyógyászatiak, stb.) véglegesen leszállították a pincékbe, ahol a fülkéket kórtermekké rendezték át. Siralmas állapotok voltak odalenn. Sötétben, hidegben, levegőtlen térben sínylődtek betegek és ápolók egyaránt. Primitívebbet a huszadik században elképzelni sem lehet. Egyetlen előnye volt: az aránylagos biztonság érzete légítámadás ellen.

[...] Délben künn jártam a városban. Hazafelé menet a Színház utcában alacsonyán és lassan szálló repülőgép húzott el a város felett. Berregése a német repülőgépekéhez hasonlított, de azért némi aggodalommal vizsgálgtam az eget, ami természetes volt az előző napi és éjszakai légítámadás után. Mások is, azok a kevesek, akik abban az időben künn tartózkodtak az utcán, hasonló érzésekkel voltak eltelve, mert idegesen kapkodták a fejüket. Egyik ház előtt szekérről szemet rakott le egy házaspár. Az asszony nyugtalanságát látva férje megjegyezte: „Német repülőgép, nem hallod a berregését?...” A következő pillanatban már az utca felett volt a masina. Csak arra emlékszem, hogy felülről gépfegyverropogás következett. Beugrottam a legközelebbi kapu alá. Az udvar túlsó oldalán megpillantottam a jelzést az óvóhely irányába.

[...] Este, koromsötétben a városplébániára siettem. Tudni akartam, mi van Papp Kálmán prelátussal és káplánjaival, és hogy nem történt-e valami bajuk. Szinte futva, a falhoz lapulva mentem, mert beláttam, hogy istenkísértés volt cselekedetem. A „vert hadak”, gépkocsijai, tankjai, motorbiciklijei és még ki tudja, milyen járművei fülsiketítő lármát csapva dübörögtek, száguldtak a Várkerületen át Nyugat felé. Reflektorfényük kísértetiesen világított bele a koromsötétségbe és nagyszerű célpontul kínálkozott a szovjet repülőknél. Erre gondoltam, s arra, hogy abban a szörnyű lármában az ellenséges repülőgépek akár a háztetők magasságáig ereszkedhetnének anélkül, hogy bárki is észrevenné őket, és hallaná motorjaik bűgását. Félttem, minek tagadnám. Útközben a Miatyánkot dadogtam. Mindegy volt már: visszafelé semmivel sem volt kisebb a veszély, mint a cél irányába. Az Ikvahídon véres hullákba botlottam, a három légítámadás áldozatainak egy kis részébe. Testemen végigfutott a hideg; szörnyű érzés vett erőt rajtam. Városunkban akkor már olyan nagy volt a veszedelem, hogy mindenki csak az élőkkel törődött, azok közül is csak önmagával és legközelebbi hozzátartozóival, a halottakat sorsukra hagyták. A forgalom olyan nagy volt, hogy még a szűk Szentlélek utcában is egymást érték a száguldva menekülő katonai gépjárművek, és nagyon kellett vigyázni, hogy az ember ép bőrrel kerüljön át az utca másik felére.

107Papp Kálmán városplébános kifejezte előttem, milyen jól eső érzés számára, hogy érdeklődtem irántuk. Megnyugtató, hogy semmi bajuk nem történt, majd a folyosó ablakához vezetett és a szemben lévő elemi iskola felé mutatva így szólt: „Két zsidó férfi hullája fekszik néhány lépésre innen. Német SS-katonák lőtték le őket ma az iskola ablakából. A két szerencsétlent az ablakkal szemben egymás mellé állították. Egyik kezükben égő cigaretta volt, a másikban revolver. Embertelen tettüket nevetve követték el. Nagyon kérem, szíveskedjenek elszállítani a két hullát, mert ha itt találják őket a bevonuló szovjet katonák, még minket vonnak felelősségre meggyilkolásukért.” Megígértem, hogy másnap délelőtt intézkedem. Elbúcsúztunk, s ugyanolyan körülmények közt tértem vissza Petőfi téri óvóhelyünkre, mint odamenet. Mély hálát éreztem a Gondviselés iránt, hogy szerencsésen tettem meg az utat el és vissza. A hullák elszállítására – mint a következőkből láthatjuk – nem kerülhetett sor.

84. kép. E helyen volt a Széchenyi téri két nagy tömegsír (Németh Alajos gyűjteményéből)

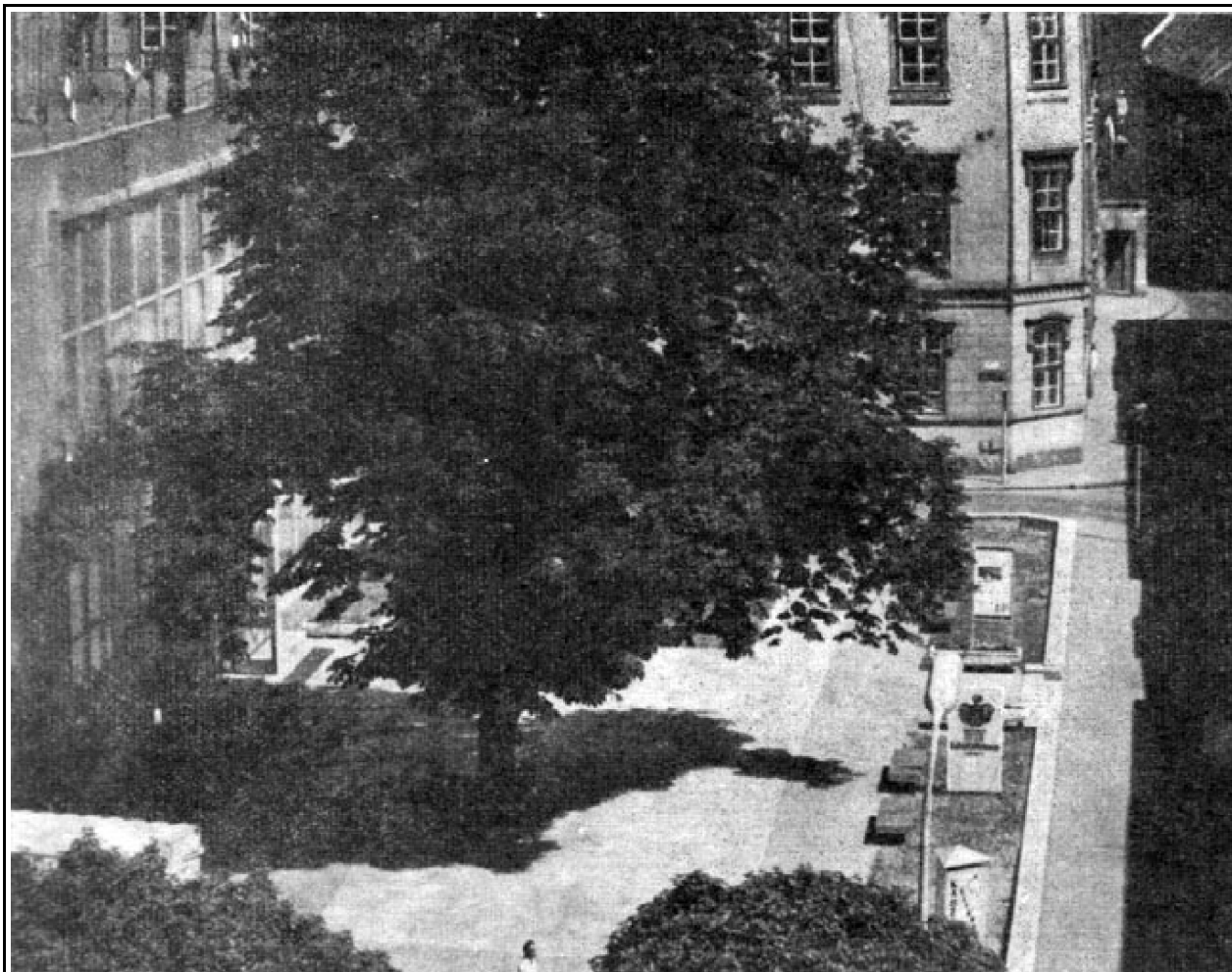
Március 30-án, nagypénteken délelőtt idézést kaptam a soproni rendőrség akkori vezetőjétől, Horváth N. menekült rendőrfőtanácsostól. A Petőfi téri légóközpontba szolt az idézés, tehát lakásomtól néhány lépésnyire. A főtanácsos azzal fogadott, hogy a városban szanaszét fekvő hullák eltakarításáról gondoskodjam. Hiába mondtam, hogy már előző napon is egyedül álldogáltam a városi színház előtt, ahol a hullaeltakarító osztag embereinek és a hullaszállító szekereknek meg kellett volna jelenniük; mert az emberek egyszerűen nem merték elhagyni az óvóhelyeket, és csak a legszükségesebb dolgaik elintézése 108végett mutatkoztak az utcán, hogy úgy ne járjanak, mint annyian mások, akiknek holtteste szanaszét heverték a városban és annak környékén. Hiába mondtam, hogy egyedül nem cipelhetem el a hullákat, amikor még kézi kocsim sincs, s hogy helyben, a kemény aszfalton még kevésbé temethetem el őket; nem tárgított abból, hogy valamit kell tenni. Embereket és szekereket kérek, s máris megyek – válaszoltam ingerülten, mire ugyanolyan ingerült hangon az volt a felelet, hogy éppen azok hiányoznak. Én hiába hívnám az embereket, hatalommal nem rendelkezem, a hatalom a rendőrség kezében van, tessék hát intézkedni...! – A főtanácsos fel-alá járkált, a fejét verte öklével, meg-megállt, maga elé töprengett: – De hát akkor mit csináljunk? A hullákat el kell takarítani...! – Akkor odalépett közénk egy ezredes, akit csak látásból ismertem (azt hiszem, erdélyi menekült), s így szólt hozzám: „Tudod, mit? Gyere velem a városházára, s egy órán belül itt állnak a szekerek és emberek, biztosítlak benneteket...” Csak annyit

feleltem: – „Gondolod? Hát akkor menjünk!” – A rendőrfőtanácsos meglegedetten mosolygott, mi pedig azonnal indultunk. Amint a Színház utcában mentünk, hatalmas bűgással rengeteg amerikai bombázó vonult el a fejünk felett. Az utcán egy lélek sem volt. Fel-feltekintgettem az égre, de nem annyira félelemből, mint inkább kíváncsiságból és megszokásból.

A városházán egyetlen lélekkel sem találkoztunk. A földszinten, az I. és II. emeleten minden szobába bekukkantottunk, de mindenütt csak ugyanaz a siralmas látvány tárult elénk: az ajtók tárva-nyitva mindenfelé, az asztalokon elhagyatva, szerteszét, kitárva, úgy ahogy éppen felkeltek mellőlük a hivatalnokok, hevertek az anyakönyvek, adókönyvek, akták, űrlapok és egyéb papírok, írószerek stb. Sehol egy élőlény... Sehol? De igen, mégis... Ha nem tévedek utólag, valahol a második emeleten, ott, ahol a katonai ügyosztály volt, egy eldugott kis szobában ásítózva, unottan (lehet, hogy lépéseink zajára ébredt fel szundikálásából), féltetével az íróasztalra dőlve, ült egy városházi altiszt. Kérdésünkre, hogy hol vannak a tisztviselők, legyintett egyet és keserű mosollyal csak annyit mondott: „Pang itt minden, kérem...” Talán a városháza pincéjében, illetőleg szuterénjében találtunk volna néhány tisztviselőt, de még inkább otthonukban. Lehet, hogy azon a napon már be sem mentek hivatali helyiségükbe, hanem jobbnak látták otthon maradni családjuk körében. Élni is, de halni is velük együtt inkább akartak, mint azoktól távol... A nagyszerdai bombázás után azok is visszatértek a pinceóvóhelyekre, akik pedig a március 4-i pincetragédiák láttára a város körüli mezőkön kerestek védelmet. A bombák szép számmal hulltak a külváros magánházaira és villáira, kertjeire és szántóföldjeire is. [...]

A városházáról a szemben lévő megyeházára mentünk. Mindjárt a kapu mögötti előtérben nagy embertömeg lármázott, hadonászott és ... ivott ... és ivott Boros poharak, literes üvegek koccantak a kezekben, bamba tekintetek villantak a szemekben. Nem állítom, hogy mindenki, de a társaság nagy része ittas volt. Némelyik támolgott, a másik dadogott a sok szesztől. Lenéztünk az óvóhelyre, ott sem volt külön a helyzet, legfeljebb annyiban, hogy ott már nők és gyermekek is vegyültek a társaságokba. K. E. felvezetett a volt nyilas alispán lakosztályába, s megmutatta a szobákat, melyekben érezhető volt, hogy csak nem sokkal előbb hagyta el őket gazdájuk. Mindent otthagytak, amire nem volt okvetlenül szükség, vagy ami az izgatott menekülést akadályozta volna. [...]

109Az ezredes végül is megszólított egy fiatal tisztet, ha jól emlékszem, hadnagy volt, akivel először suttogva beszélt a kapu alatti tér egyik sarkában, majd odajöttek hozzám. Bemutatkoztunk. Az volt az ezredes kívánsága, hogy a Sopron közelében, valószínűen a Soproni pusztán tartózkodó zsidó munkaszolgálatosokkal (kb. 300 fő) takarítsuk el a városban található holttesteket. Én kereken kijelentettem, hogy arra nem vállalkozom. „Én zsidókkal nem dolgoztatok – mondtam – mert tudom, hogy ha esetleg órákon belül megjelenik a szovjet hadsereg, engem felelősségre vonnak azok, akik a mostani hatóságok helyére ülnek”. Az ezredes gondolkodott, majd megint félrehívta a fiatal tisztet és halkan beszélgetett vele. Végül is abban állapodtunk meg, hogy a tiszt irányításával szedik össze a hullákat a zsidó munkaszolgálatosok, az új Sz. Mihály-temetőben közös sírba gyűjtik őket, s az én feladatom mindössze annyi lesz, hogy imát mondok felettük, mikor valamennyi együtt lesz. Ezt vállaltam, mivel szorosan vett papi funkcióról volt szó. [...] Lakásomon, illetőleg az óvóhelyen egész nap vártam a „nagy temetésre” való meghívást, de hasztalan. Az ezredes tervéből semmi sem lett, s a hullák tovább hevertek az utcákon megvárva a felszabadítók bevonulását. [...]

85. kép. A Liszt Ferenc Művelődési Központ előtt e helyen is két tömegsír volt (Németh Alajos gyűjteményéből)

Lovak és emberek békésen feküdtek egymás mellett, a Petőfi téren. A lovak teste felpuffadt, az emberhullákat ismeretlenek kirabolták. Láttam, mikor egy lovat katonaiszt revolverével agyonlőtt, mivel a párja bombaszilánktól földre rogyott mellette. Ki törődött akkor azzal, hogy kár volt az egészséges állatért, 110ahogy azzal sem törődött senki, hogy az egymás mellett fekvő férfi és nő nemcsak a bombák áldozata lett, hanem hullarablóké is...?

Az éjszakai strázsálók sorrendjében én következtem. Gyönyörű idő volt, szebbet nem is kívánhattam volna. Fel-alá járkáltam a Petőfi téren a Legényegylet háza előtt. Közben katonák surrantak el mellettem nagy sietve. Többen megszólítottak. Valamennyien azt kérdezték, hogy merre van Sopronbánfalva. „Az alakulatunkat keressük” – mondták, de én szavaikból nem egy esetben kiéreztem, hogy megszöktek alakulatuktól és búvóhelyet kerestek. Mint a surranó tolvajok, úgy mentek. Elhagytak és idegesek voltak. Egy őrmestert megkérdeztem: „Szöknek?” – Sértődötten válaszolta: – „Mi nem vagyunk szökevények, kérem”. – Pedig azok voltak. De hát nem tudhatta, ki vagyok. A szökésért halálbüntetés járt. Én mindenesetre utánuk szóltam: „Nem kell azért megsértődni kérem, hisz nem maguk az elsők, akiknek ma éjjel erre vitt az útjuk. Azoknak is azt ajánlottam, hogy bújjanak el valamelyik soproni romházban, úgy

sincs értelme, hogy alakulatukat keressék. Ki tudja, hol vannak azok már? [...] Német katonák is menekültek a téren át. Egy autó hirtelen megállt, amikor észrevett. Fiatal német tiszt ugrott ki belőle és rettentő izgatottan kérdezte, merre van az út Bécs felé. A Bécsi út irányába mutattam, de ő idegesen azt válaszolta, hogy arra már nem lehet menekülni, mert az oroszok lezárták az utat. Akkor Sopronbámfalvát ajánlottam neki. Megköszönte, beugrott az autóba és tovább száguldottak. Hiába volt feltűnően szép az éjszaka, valami bántó, gyötrő titokzatosságot rejtett magában, s a szökdöső és menekülő katonák riadt arca, izgatott beszéde, a menekülésben lemaradt s most valamelyik távolabbi utcában, főleg a Várkerületen őrült iramban száguldó katonai gépkocsiknak idehallatszó zaja az én – fatalizmusra hajló – nyugalmamnak is kezdett véget vetni. Szerencsére letelt a szolgálatom, s lemehettem a pincébe, hogy ott állva aludni próbáljak. Nagypéntek éjjel volt...

Március 31-én, nagyszombaton, a lelkek feszültsége már elérte a végső határt. Tele voltunk várakozással, bizonytalansággal és aggodalommal. Igazán nem tudtuk, hogy örülnünk kell-e, amiért megszabadultunk az önkényeskedő németektől, vagy rettegnünk-e az elkövetkezőktől. Városunk rövid ideig amolyan „senki földje” szerepét játszotta: a németek és nyilasok már nem, a szovjet katonák még nem voltak itt. [...]

Reggelre a színház előtt egész halom katonaruha feküdt. Tulajdonosaik civil ruhával cserélték fel, hogy könnyebb legyen a menekülésük és kisebb az életveszély. [...] Mennyien rászorultak volna azokra a ruhákra, de akkor senkinek sem kellett, illetőleg senkinek sem volt kedve lakásában katonaruhát rejtegetni. [...]

Megkezdődött az üzletek fosztogatása. Ki mit, ki mennyit tudott, magával vitt. Bőrt, ruhát, élelmiszert stb. hordtak az emberek ölben, kis kocsiban, vállon. A rablást a kivonuló németek és nyilasok kezdték, a helybeli lakosság folytatta. Vigyorogva, minden szégyenérzés nélkül tették. N. N. szabómester alig bírta vállán cipelni a hatalmas posztógöngyöleget, N. N. ismeretlen, egy mázsa kockacukrot szerzett, de úgy látszik, nem volt bátorsága lakására szállítani, azért itt, a Legényegylet kapuja alatt kért ideiglenes menedéket értékes terhe számára. A mi lakóink sem merték vállalni a bizonytalan eredetű holmiért a felelősséget, így az ismeretlen férfi kénytelen volt másutt próbálkozni. A Schneeberger-cég¹⁰¹⁽⁴⁾ önként osztotta ki a helybeli lakosságnak húsáru és zsírkészletét. Reggel ¹¹¹ingyen vihetett a közönség, később csak pénzért, de úgy is jótétemény volt számára a múlt nélkülözései után és a jövő bizonytalansága előtt. Nagyon megörültem, amikor kérésemre az orsolyiták számára is juttattak 100 kg zsírt és 50 kg marhahúst. Boldogan talicskáztuk a zárda udvarára sógorommal együtt. Azt sem tudták szegények, hogy köszönjék meg a váratlan „istenáldást”. Hisz mindenükből kifogytak már, mivel készleteiket megosztották a pincéikbe menekült rászorulókkal. Felcsillant a szemük, mikor elmondtam, hogy délutánra 100 kg füstölt szalonnát is ígértek Scheebergerék. Sajnos, a körülmények úgy alakultak, hogy elszállítani már nem lehetett, mint ahogy senki sem mert vállalkozni arra sem, hogy a Győri úti Keglovich-féle vendéglőbe menjen, ahol rengeteg húskonzervet halmoztak fel a németek és hagyták el kivonulásuk után. Pedig de nagy szükség lett volna rá! [...]

86. kép. Sopron különböző helyeiről exhumáltak tömegsírai az evangélikus temetőben (Németh Alajos gyűjteményéből)

Egyre gyanúsabb csend borult a városra. Az utcák kihaltak. Csak nagyritkán lehetett látni egy-egy embert, amint – szinte menekülve – iparkodott át a Petőfi téren, vagy egy-egy ház légvédelmi parancsnokait, ahogy megjelentek a kapuk alján, hogy körülnézzenek. Mindenki tudta, hogy az oroszok egész közel vannak, s hogy csak órák kérdése a város megszállása. Pincék mélyén várta sokat szenvedett közönségünk a nagy történelmi eseményt. A kapukat sehol sem tartották nyitva, legfeljebb csak félig, bár voltak, akik azt mondták, hogy a szovjet hadsereg bevonulásakor tanácsosabb nyitva hagyni őket.

Kora délután már elkezdődött a puskaropogás, vasúti sínek robbantása, az ágyúdörgések is mind szaporábban követték egymást. Egyre hangosabb lett a csatazaj. A kapuban álltam, s néha úgy éreztem, mintha tőlem nem messze csaptak volna a golyók az utca aszfaltjába, majd a házak falára, sőt kapujára is. Itt-ott a közelben ágyúgolyó csapódott a házak falába. Nem tudtuk, hol lehetnek az oroszok, de mintha a szomszéd utcában dörrentek volna a fegyverek. Egyre veszélyesebbnek láttuk a kapuban való álldogálást, de azért csak kíváncsiskodtunk. Semmivel sem voltunk jobbak a meggondolatlan, kíváncsi gyermeknél. ¹¹²Nagy, felnőtt gyermekek voltunk, mintha nem tudtuk volna, mire megy a játék. Az asszonynépség imádkozva gubbasztott a pince mélyén. Egy puska golyó a kapunkba fúródott...

Légítámadástól már kevésbé féltünk, hisz sem a németek, sem a nyilasok nem rendezkedtek be itt ellenállásra. Mind a két hadsereg kivonult, s csupán a vasúti sínek robbantó német alakulat néhány embere maradt helyén, és más különleges megbízással ellátott, vagy seregüktől valamiképp elmaradt katonák ragadtak itt. Tüzérségi lövedékek becsapódásától és a levegőben mind sűrűbben röpködő puska golyóktól azonban komolyan kellett félnünk. [...]

Egy német katonai gépkocsi rohant át a téren. Három tiszt ült benn. Házunk előtt hirtelen megálltak. Egyik kiugrott a kocsiból, a másik kettő izgatottan bámult rám. „Hol vannak az oroszok?” – kérdezte a tiszt bevezetés nélkül. „Nem tudjuk” – válaszoltam, s a kocsi már száguldott is tovább. Nem sokkal utána német tank dübörgött el a ház előtt a Széchenyi tér irányába. [...] Félig nyitott kapunk előtt megállt két orosz katona. Sokáig beszélgettek egymással. Izgatottan, lélegzetünket visszafojtva figyeltünk. Titokban kívántuk: csak már túl volnánk az ismeretlennel való találkozás nagy pillanatán! Egyszer csak – vigyázat! – megindultak a pince felé. Bellák Károly szabómester harsányan, szlovák nyelven, elkiáltotta magát: „Ne lőjete, magyarok vagyunk.” A két szovjet katona megállt egy pillanatra, aztán hirtelen sarkon fordultak és eltávoztak. Az első pillanaton tehát túl voltunk, illetőleg csak félig-meddig, mert a különös találkozásnál csak a hangjukat és lépéseiket hallottuk, de körvonalaikat a kapu alatti koromsötétségben nem láthattuk. Tovább vártunk hát és tovább izgultunk, bár érzésünk szerint a „tűzkeresztségen” nagyjából átestünk.

Egy óra telhetett el az említett esemény után, amikor teherautó állt meg a Legényegylet háza előtt. Két orosz katona leugrott és egyenesen a pincénk felé tartott. Halálos csend, riadt arcok, könyörgő szemek, itt-ott imára kulcsolt, magasra emelt kezek fogadták őket. Az oroszok óvatosan körülnéztek, mindent alaposan szemügyre vettek, aztán mosolyogva intettek, hogy ne féljünk, senkit sem bántanak ők. Erre feloldódott a feszültség. Egyszerre mindenki beszélt és megenyhült kínjában mosolygott, nevetett. Elpanaszolták a lakosság félelmét az orosz katonáktól. Bellák és sógorom tolmácsolták, illetőleg próbálták megértetni szlovák nyelven a nép aggodalmát. „Nem bántanak ők senkit” – mondták újból mosolyogva. Még egyszer körülnéztek, majd megindultak a lépcsőn felfelé.

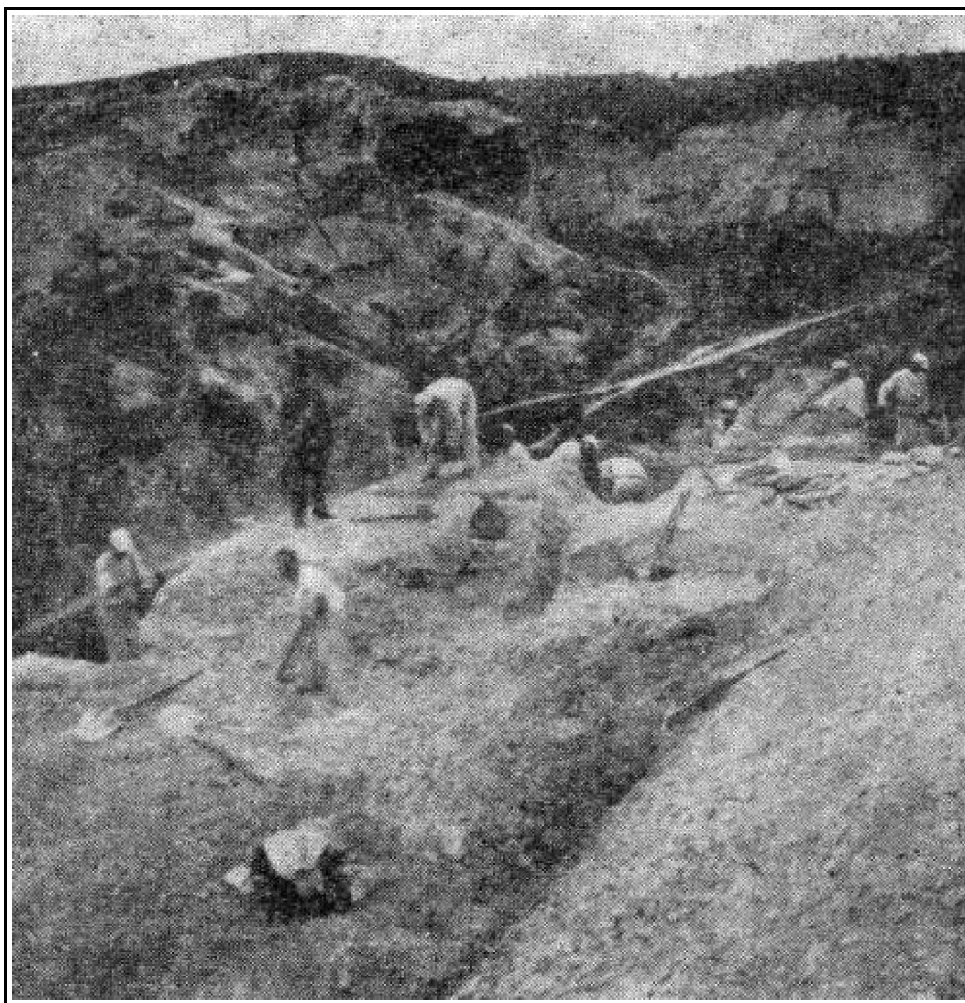
Hamarosan újra két szovjet katona fordult be a kapun. Kezükből géppisztoly volt. (Az előbbieknél nem volt fegyver.). A pinceajtó előtt észrevettek bennünket. A sötét kapualjból ki kellett mennünk az udvarra. Persze ott is sötét volt még, de azért kölcsönösen láthattuk egymást. Sorba kellett állnunk. Sógorom és Bellák mester ruháját végig tapogatták, zsebeiket is átvizsgálták, nincs-e náluk lőfegyver. Nálam ugyanazt akarták tenni, de ahogy reverendám és papsapkám szemükbe tűnt, az egyik, talán a vezető, rápillantott a másikra, legyintett a kezével s csak annyit mondott: „A pópa” – s anélkül, hogy hozzám értek volna, távoztak. [...]

Talán kétszáz főből álló „munkaszolgálatos” csoport vonult át a Petőfi téren. A Bécsi út irányából jöttek. Őreik a szovjet katonák elől nyugatra menekültek, részükre pedig ütött a szabadulás órája. Lehet, hogy ők voltak, akikkel a hullákat nagypénteken el kellett volna takarítani! Fegyelmezett rendben meneteltek. Kezükből vagy hátukon szegényes kis holmijuk. Többen 113 „Dicsértessék...”-kel köszöntek, amikor észrevettek. Fáradtak, csonttá soványodottak, kiéhezettek voltak. Lerítt róluk az átélt sok szenvedés. De most dalra fakadt az ajkuk... Szívük boldogságát, azt hiszem, nem cserélték volna el semmiért. Hiszen hat milliót elpusztítottak ..., ők élve maradtak és... újra szabadok lehetnek... Megtakarított száz darab cigarettámat feléjük szórtam. Pillanatok alatt felkapkodták és szóval és hálás tekintettel köszönték meg. [...]

87. kép. A hősi temetőtől 150 lépésnyire az erdőben 163 zsidó munkaszolgálatos holtteste feküdt. Később exhumálták őket (Németh Alajos gyűjteményéből)

Zűrzavar, fejetlenség, harctéri állapotok uralkodtak még városunkban és környékén, amikor hol itt, hol ott feltűntek a „hullaeltakarító osztag” emberei vállukon ásóval és lapáttal, kezükön gumikesztyűvel (már akinek jutott ez utóbbi), is megkezdődött a hullák eltakarítása. Legfőbb ideje volt már. A város és környéke tele volt a háború ismert és ismeretlen áldozatainak holttestével. Erdőn, mezőn, országutakon és dűlőutakon, vasutak mentén, aszfalton, bunkerokban, pincékben, elhagyott lakásokban kellett összeszedni, bombasújtotta romházakból kellett kiásni őket. De nemcsak a háború áldozatait, hanem azokat is el kellett takarítani, akik természetes halállal haltak meg, de akik temetéséről senki sem gondoskodhatott, mert senki sem merte lakását elhagyni. Koporsóról a legtöbb esetben szó sem lehetett, hacsak a hozzátartozók valamiképpen nem tudtak gondoskodni róla asztalos rokonuk vagy ismerősük révén. Luxusnak, előkelő temetésnek számított, ha koporsó gyanánt akadt egy láda vagy pokróc, mely utóbbival letakarhattuk a hullát, s amely később, az exhumáláskor ismertetőjel gyanánt is szolgálhatott.

88. kép. Rabok dolgoznak a fertőrákosi kőfejtőben (Németh Alajos gyűjteményéből)

A hullák legtöbb esetben undorítók, borzalmasak voltak, nemcsak azért, mert megcsonkítva, összeroncsolva heverték a tragédia színhelyén, hanem azért [114](#) is, mert nem egyszer a felismerhetetlenségig oszlásnak indultak. Voltak esetek, amikor harcteret járt, tehát viharedzett embereink nem voltak hajlandók megfogni a hullát és borzadva, iszonyodva távoztak néhány lépésre az orrfacsaró bűzt árasztó hullák közeléből. Lakits Frigyes parancsnok kénytelen volt maga segíteni egy Baki nevű székelynek, aki mindig megmentette olyankor a társaság becsületét (aki sohasem gondolt arra, hogy cigarettasodrás vagy evés előtt kezet kellene mosnia) s akire – bár talán még éjjel is guminadrágban aludt – a legundorítóbb hulláknál is úgy kellett ráerőltetni a gumikesztyűt. Mindannyiunk véleménye az volt, hogy a nagymértékben fogyasztott alkohol (egészen mindegy, hogy sörnek, bornak vagy pálinkának hívták) fertőtleníti az öreget mindenféle bacilus ellen. Az öreg a nap és éjszaka bármely órájában boldogan fogyasztotta az alkoholt és egy pohár borért képes volt ruháját (már amennyire volt neki), cipőjét eladni. Egyszer cigarettatárcáját kínálhatta nekem, mikor észrevette kezemben a pohár bort. A Szent Mihály temetőben történt, melynek hivatalos sírásói meghívtak bennünket egyik délután rejtett boros „pincéjük” megtekintésére és borkóstolásra. Piszkos kezükkel finom, kemencében sült kenyeret is vágtak hozzá. De ki törődött akkor higiéniaiával, mikor csak olyan kenyérhez jutottunk nagy ritkán, melyet összezúzott, de lisztbe nem őrölt gabonából (rozsból,

árpából és – ki tudja, még – miből) sütöttek a pékek. Pohár boromat megfeleztam az öreg székellyel, de a cigarettatárcát nem fogadtam el viszonzásul. Lehet, hogy más nem volt olyan „nagylelkű” hozzá. Különben akkor mindenki könnyen hozzájuthatott akármennyi borhoz, ha volt bátorsága lakása pincéjét elhagyni és süvítő golyók közt, életével játszva, nyugatra menekült poncichterek tárva-nyitva felejtett, vagy erőszakkal feltört borospincéjébe ellátogatni. A félig vagy egészen telt, nem egyszer sok hektoliteres hordókból kénye-kedve szerint folyathatott demizsonjába vagy kis hordójába, így jutottak borhoz a temető hivatásos sírásói is, akik aztán a temető szerszámkamrájába rejtették hordójukat. Nyugodtak lehettek, mert ott igazán nem keresett senki alkoholt. Lehet, hogy tréfáltak, de lehet, hogy halálos komolyan gondolták, akik azt állították, hogy „élelmiszer híján” és a sokféle fertőzési 115 lehetőség miatt legokosabb minél több alkoholt fogyasztani. Tény, hogy néha mi is megmerítettük kis demizsonunkat valamelyik elhagyott pincében, s amikor már túlsok volt az orrfacsaró illatokból hullaeltakarítási munkánk közben vagy utána, embereink leöblítették torkukat a jó soproni „vörössel”. A soproni halottak hozzátartozói néha megajándékoztak bennünket borral, pálinkával, kenyérrel, gabonával. Volt úgy, hogy pénzt ajánlottak fel, de a magam részéről soha nem fogadtam el semmit, még alkoholt sem. Én felebaráti szeretetből és nem díjazásért vállaltam a rám eső szomorú feladatot. Arra a néhány pengő napidíjra sem tartottam igényt, mely embereinknek a várostól kijárt.

Felhívás.

A képviselőház állandó összeférhetlenségi bizottsága a mai napon tartott ülésében hozott határozata alapján jogkövetkezmények terhe alatt felhívja az ismeretlen helyen tartzkodó Tildy Zoltán, Angi István, Csorba János, Horváth Zoltán, Kövér János, Nagy Ferenc, Révész László, B. Szabó István, Szemere Béla, Szentiványi Lajos, Varga Béla, G. Váczai Lajos, Vásáry István, Kéthly Anna, Kabók Lajos, Malasits Géza, Peyer Károly, Szeder Ferenc, gróf Apponyi György, Bródy Ernő, Gratz Gusztáv, Rassay Károly, Rupert Rezső és Rátz Kálmán országgyűlési képviselőket, hogy a Halmai János országgyűlési képviselő által az 1938: XIX. tc. 167. § a alapján ellenük tett összeférhetlenségi bejelentés tárgyalására a folyó évi március hó 20. napján, kedden délelőtt 9 órakor, tartandó ülésén a képviselőház jelenlegi kis tanácstermében jelenjenek meg annál is inkább, mert meg nem jelenésük a bejelentés letárgyalását nem gátolja. (189/1945. szám.)

Sopron, 1945. évi február hó 27. napján.

Haala Róbert s. k.
az állandó összeférhetlenségi bizottság
elnöke.

gr. Serényi Miklós
az állandó összeférhetlenségi bizottság
jegyzője.

89. kép. Felhívás a Sopronban megjelentetett Hivatalos Közlöny 1945. március 12-i számában (Hiller István gyűjteményéből)

Póttemetőként az ún. „Lakits-temető”-t használtuk a tűzoltóaktanya mögött. Első tömegsírjába 39 halottat temettünk. Tizenegy tömegsírnak adott helyet az említett szükségtemető. Számokkal (I. sz., II. sz. stb. tömegsír) jelöltük meg őket. Körülöttük ún. külön sírokat ástunk az itt élő hozzátartozók kívánsága szerint. Valójában azok egy része is csak névleg volt külön sír, mert néha két, sőt öt halottat is fektettünk egybe. A bejárat fölé egy Bars Károly nevű emberünk (debreceni menekült) nagy betűkkel véste ki: „Feltámadunk”. Ő szokta faragni a sírok fölé a kereszteket is. A hulla szállítás céljaira valahol két lovat és kocsit szerzett. Ahogy szerezte, úgy el is veszítette őket. Hiába magyarázta kézzel-lábbal, hogy hulla szállító kocsi, hiába mutogatott a kocsi belsejében éktelenkedő vérnyomokra, a kocsit elvitték. A tűzoltók segítségével hamarosan összeállítottak egy „pótkocsit”, azaz kétkerekű kis jószágot. Attól kezdve azon szállítottuk a halottakat. Nem mondom, hogy valami épületes látvány volt, mert a rövid kordéból

kilógtak a hullák végtagjai és fejei. A járókelők meg-megálltak és a fejüket csóválták. Volt, aki megsiratta a szerencsétlen, dísztelen halottakat. Néha öt-hat hullát is ráraktunk a kis kocsira. No, meg nem csak a hullaszállítás különös módja vonta magára a járókelők figyelmét, hanem a reverendás pap is, aki maga is sokszor vagy tolni, vagy húzni segítette a piszkos kordét, ha lejtős úton kellett feljutni. Azokban a hónapokban közönségünk sok mindenhez hozzászólt, de ez mégis szokatlan látványként hatott. Volt úgy is, hogy egyedül ballagtam a Szent Mihály-temetőből a belváros felé, mikor a Szent Mihály utcában a mienkhez hasonló „hullaszállító kocsi”-val találkoztam. Kétkerekű kordé volt az is. Lepedőbe burkolt hulla feküdt rajt. A kordé rúdjánál halálsápadt arcú magyar katona, hátul civil ruhába öltözött, 50–60 év körüli férfi erőlködött, hogy a kordét feljuttassák a dombra, illetőleg a temetőbe. Senki sem járt az utcán. Mind a két férfi, de különösen a katona, világfájdalmas arccal nézett rám. Mindjárt láttam, hogy segítségre volna szükségük, csak éppen szólni nem mernek. A civil férfi mellé álltam, és teljes erőmből megnyomtam a kordét. Hálásan fogadták váratlan segítségemet. Útközben megtudtam, hogy a civil orvos a Zrínyi-intézet kórházában, a katona pedig tifuszos beteg, akkor is 39–40 fokos lázzal, és hogy a halott is tifuszban halt meg. Szegény katona, – gondoltam – holnap talán az ő lepedőbe csavart holttestét fektetik a kordéra, és viszik a Szent Mihály-temetőbe...

Minden halottat hullaszállító eszköz híján, a nagyobb távolság miatt és egyéb okokból nem vittünk a Lakits-temetőbe, hanem sokat a helyszínen temettünk el. Szántóföldek, középületek, magánházak udvarai és kertjei, ligetek és parkok váltak így ideiglenes temetőkkel. Ma talán kevésbé érdekes, de az utókor számára esetleg érdemes felsorolni a temetőn kívüli egyéni és tömeges temetkezések helyeit, valamint a soproni temetők tömegsírainak a számát, hogy így egységesítve lássuk, mit jelentett a második világháború Sopronnak csupán a meghaltak nagy mennyisége szempontjából. Mivel a temetéseknél nem volt különbség természetes és nem természetes halállal meghaltak közt, a temetőkön kívül eltemetettek, valamint a temetőkben ásott tömegsírokban eltemetettek közt szerepelnek a természetes halállal meghaltak is.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron 1941–45) V. rész / A FELSZABADULÁS KRÓNIKÁJA / I. A temetőkön kívüli temetkezési helyek:

I. A temetőkön kívüli temetkezési helyek:

A Széchenyi téri parkban: 2 tömegsír összesen 87 halottal,
1 külön sír a Széchenyi-szobor mellett 1 halottal.

A Zrínyi-intézet udvarán: 3 tömegsír összesen 20 halottal,
3 külön sír, mindegyik 1 halottal.

11790 kép. A nyilas Hivatalos Közlöny feltehetően utolsó Sopronban megjelent száma. Előfizetési felhívást is közöl (Hiller István gyűjteményéből)

118A *Kaszinó udvarán:* 2 tömegsír összesen 10 halottal,
4 külön sír, mindegyik egy halottal.

Az Erzsébet-kórház kertjében:

3 tömegsír 16 halottal,
X tömegsírok kb. 120 halottal, akiket csak az exhumáláskor fedeztek fel.
2 külön sír 1–1 halottal.

A Zárányi utca 10. sz. ház udvarán: 1 tömegsírban összesen 12 halott.

A Polgárotthon kertjében: részben tömegsírban, részben külön sírokban összesen 8 halott.

Az Isteni Megváltó Leányai Szt. József Intézete kertjében: részben tömegsírokban, részben külön sírokban összesen 41 halott, akik közül 20-an a Vörös Hadsereg katonái.

A Steiner-téglagyár udvarán: 1 tömegsírban összesen 13 halott (Munkaszolgálatos, ill. deportált zsidók.)

A Lenck-téglagyár udvarán: 2 tömegsírban 43 halott (Munkaszolgálatos, illetőleg deportált zsidók.)

A Kisuszoda mellett: részben tömegsírban, részben külön sírokban összesen 12 halott.

A tűzoltók mögötti „Lakits-temetőben”: 11 tömegsírban összesen 134 halott, 35 külön sírban 1–1, illetőleg 2–2 és 5, összesen tehát 41 halott.

A Ránis-dűlőben: tömegsírban 26 halott.

Sopronkőhidán: tömegsírban kb. 20 halott.

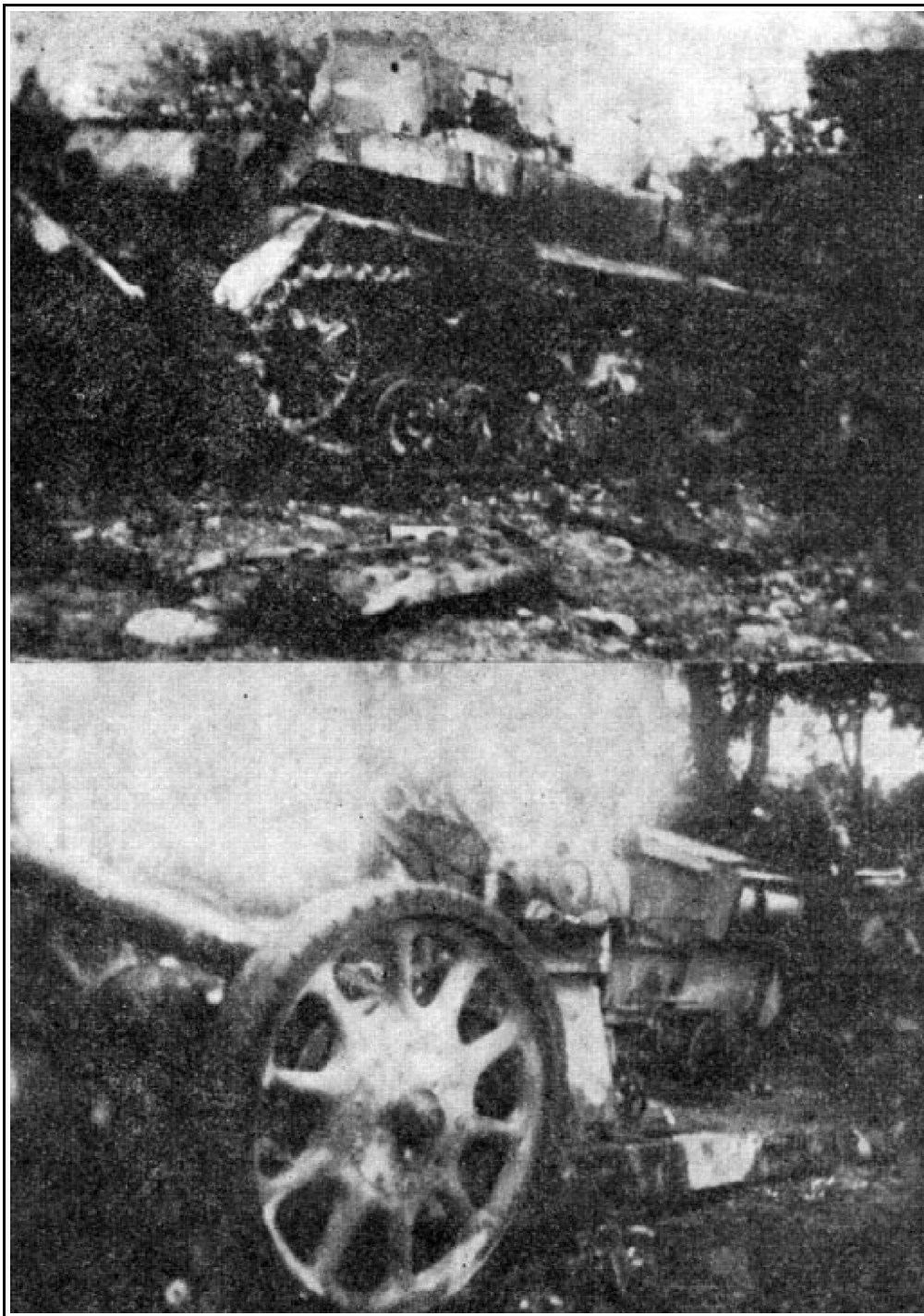
Sopronbámfalván: 2 tömegsírban 163 halott (zsidó deportáltak, illetőleg munkaszolgálatosok.)

Nem tömegsírokban a temetőkön kívül még:

Magyar u. 19., 20., 22. sz. házak udvarán, ill. kertjében	4 halott
GYSEV állomása körül	3 halott
Borsmonostori utcában	1 halott
Felsőbüki utcában (bombatölcsér szélén)	1 halott
Kőfaragó téri parkban	4 halott
Rákóczi u. 39. ház udvarán	2 halott
Lehár u. 7. sz. ház kertjében	1 halott
Templom utcában (evang. templom mellett)	1 halott
Templom u. 8. sz. ház kertjében	1 halott
Templom u. 20. sz. ház kertjében	2 halott
Bécsi u. 15. sz. ház kertjében	1 halott
Bécsi u. 97. sz. ház kertjében	3 halott
Újteleki u. 6. sz. ház kertjében	2 halott
Bécsi u. 14. sz. ház kertjében	1 halott
Bécsi utcai ligetben (Szt. Lénárd szobornál)	1 halott
A fogház előtti szántó föld végében	2 halott
Ókuruckörúton (?) ház udvarán	1 halott
Uszoda u. 2. sz. a.	1 halott
Uszoda u. ? sz. ház kertjében	3 halott
Bercsényi u. 18. sz. ház kertjében	1 halott
Ötvös u. 7. sz. alatt	1 halott
Ipariskola udvarán	3 halott
A Jezsuita-kertben	1 halott
119Balfi u. 84. sz. alatt	3 halott
Polgári fiúiskola kertjében	1 halott
Rákóczi u. 33. sz. alatt	3 halott
Zsilip u. 6. sz. ház kertjében	1 halott
Lackner Kristóf u. (könyvtár mellett)	1 halott
A Festetich-major mellett (az Ikva partján)	3 halott
Zrínyi u. 16. sz. alatt	1 halott
Klebelsberg utcában (Sterbenz-ház mellett)	1 halott
Doborján u. 5. sz. ház kertjében	2 halott
Torna u. 1. sz. ház udvarán	1 halott

Lehár u. 5. sz. alatt
Nándorfásor 15. sz. ház kertjében

1 halott
1 halott

91. kép. Kilőtt német harckocsi és léghárító ágyú Sopronban a felszabadulás után (Németh Alajos gyűjteményéből)

120Pulyai u. 3. sz. ház mellett (bombatölcsér szélén)	1 halott
Malomház u. 11. sz. ház előtt	1 halott
Harkai u. 11. sz. ház előtt	5 halott
Zarányi utca ? sz. ház udvarán	1 halott
Főiskolai menza előtt az udvaron	1 halott
Egyházi György kertész kertjében (fogház mellett)	1 halott
A Pozsonyi úton (szőlőben)	1 halott
A Csalánkertnél (Úton, homokbányában és szőlőben)	3 halott
A Hasenöhrl-téglagyár mellett	1 halott
A szappangyár mögött	1 halott
A Kőszegi u. 19. sz. őrház kertjében	2 halott
A Tómalomnál	1 halott
A Muck-kilátó felé vezető úton	1 halott
A sintérház előtt	1 halott
A Kis Mélyúton (Új Szt. Mihály temető alatt)	1 halott
A tanári üdülnél	1 halott
A Hubertus közelében	1 halott
A Dudlesz-erdőben (Hubertus felé)	2 halott
A Ránis-dűlőben	7 halott
A Kecsepataknál	1 halott
A Weiss Manfréd-gyár előtt	2 halott
A kaptafagyár előtt	3 halott
A Déli vasúti sínek mentén	11 halott
A Steiner téglagyárnál	1 halott
A Pihenőkeresztnél	1 halott
Az Ágfalvi úton	1 halott
A Kópházi úton	1 halott
A Sotex-gyár közelében	1 halott
A Rákosi úton	3 halott
A Fapiacon	4 halott
A Julianium kertjében	1 halott
A Schmauzer-vendéglő előtt (bombatölcsér)	1 halott. Szovjet katona
A Kisvárkerületen	4 halott. Szovjet katona
A Széchenyi téren (parkban, domonkosok előtt)	4 halott. Szovjet katona
A Szent Imre-kollégium előtt (parkban)	2 halott. Szovjet katona

A Deák téren (parkban, GYSEV palota előtt)	1 halott. Szovjet katona
A huszárlaktanya előtt	1 halott. Szovjet katona
Az Eszterházi fatelepen	2 halott

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron 1941–45) V. rész / A FELSZABADULÁS KRÓNIKÁJA / II. A temetőkben ásott tömegsírok:

II. A temetőkben ásott tömegsírok:

A régi Szt. Mihály-temetőben eltemetett 90 hősi halott egy része kettesével fekszik.

A régi Szt. Mihály-temetőben tömegsírokban helyezték el az 1944. dec. 6-i bombázás több áldozatát, valamint a Zrínyi-intézetben 1945-ben tifuszban elhunytak egy részét (összesen 14, két tömegsírban) és 5 tömegsírban valószínűen a 18-as laktanyában meghalt hadifoglyokat (összesen 33-at), akik temetési helye ismeretlen (V–VI. sor).

121 *Az új Szent Mihály-temetőben* 2 tömegsírban (az I. sz.-ban az 1945. márc. 4-i bombázás áldozatainak egy része, a márc. 18-i ukrán, illetőleg kozák áldozatok egy része; a II. sz.-ban vegyesen: katolikusok, zsidók és másvallásúak, bombasérültek, tifuszban, stb. és természetes halállal meghaltak. Ez utóbbiak összesen 57-en).

Az evangélikus temetőben (új temető); 2 tömegsírban összesen 11 halott (I. sz. tömegsírban 4, a II. sz.-ban 7 halott.)

92. kép. Fel nem robbant bomba és lövedékek a felszabadulás után (Németh Alajos gyűjteményéből)

A Zsidó temetőben (ortodox-temető): 1 tömegsírbán (deportáltak, illetőleg munkaszolgálatosok, akiket a németek temettek). Csupán 44 halottnak az adatai ismeretesek, akik a 7 tömegsír valamelyikében fekszenek. Rajtuk kívül bizonyára sok más, ismeretlen nevű zsidót juttatott e tömegsírokba a nemzetiszocialista faji gyűlölet.

A sopronbátfalvi Hősök temetőjében: 16 tömegsírbán 362 magyar hősi halott (az 1944. nov. 1-i ágfalvi, az 1944. dec. 6-i soproni, az 1945. márc. 4-i soproni bombázás áldozatai, harctéri sebesültek, tífuszosok stb.).

A sopronbátfalvi Hősök temetőjében: 31 tömegsírbán 412 német (néhány magyar, valamint kozák, illetőleg ukrán) halott.

A háborús tömegsírok közt említeni meg a városunkban meghalt szovjet katonák temetőben ásott sírjait is, amelyek ugyan nem tömegsírok, de a nagy számú halottnál fogva, akiket rövid idő alatt magukba fogadtak, nyugodtan sorolhatók [122](#)a tömegsírok közé. E sírok a régi Szt. Jakab kápolna körül, valamint az új Szt. Mihály temető nyugati, északi és keleti (de főleg nyugati) fala mentén húzódtak. Számuk kb. 400 volt. Több sírba kettesével temették a szovjet katonákat, így kb. 500 lehet a soproni temetőkben nyugvó szovjet katonák száma. Később az új temetőben, majd azután a régi temetőben is emlékműveket állítottak tiszteletükre (az új temetőben a temetői nagy fészület közelében és a ravatalozó nyugati oldalán, a régi

temetőben pedig a Szt. Jakab-kápolna északi oldalán. A halottak egy részét kiemelték eredeti helyükről és az emlékművek körül temették el őket újra, fejfájukon személyi adataikkal). [...]

Az új Szt. Mihály-temető II. sz. tömegsírja idővel annyira megtelt, hogy a halottakra éppen csak valami kevés földet szórtak. Nem a hivatalos „hullaeltakarító osztag”-ról van szó, hanem azokról, akik a Zrínyi intézetből szállították fel a halottakat tudunkon kívül. A lepedőből egyszerűen kiborították a holttestet a többi hulla fölé, kevés földet szórtak rá, aztán tovább álltak. Zsidókat és másvallásúakat is oda temettek, nemcsak akkor, mikor még nem volt veszélytelen az utcán járni, ami érthetővé tenné, hogy pl. nem a legtávolabbi zsidótemetőt, hanem a közelebbi katolikus temetőt részesítették előnyben, hanem később is, amikor már aránylag nyugodtabban járhatott-kelhetett a közönség. Igaz, hogy voltak olyan esetek is, mikor meg katolikus halottakat temettek a zsidótemetőbe, ha ti. a zsidó temetőbe szállítandó halottak közt keresztény is akadt. Hogy ne kerüljön külön fáradságba, azaz hogy ne kelljen két temetőbe vinni a kocsin vegyesen szállított zsidó és keresztény halottakat, egyszerűen ott hagyták őket valláskülönbség nélkül. Nem egyszer magam temettem be a halottakat, ahogy a sírok közt jártam s láttam, hogy a II. sz. tömegsírban félig vagy még úgy sem elföldelve, meztelenül feküdtek. Hol a fej, hol a végtagok látszottak ki a vékony földréteg alól, ami nemcsak sértette a jóérzést, a halottak iránti kegyeletet, hanem egyúttal veszedelmes is volt egészségügyi szempontból, mert a melegebb idő beálltával a legyek százai lakmároztak a hullákon. Félni kellett, hogy az amúgyis súlyos tífuszjárvány még inkább elharapózik. Elég baj volt az is, hogy a döglött állatok, főleg lovak elföldelése a városban és környékén igen lassú tempóban haladt. Mivel egész nap a várost és környékét jártuk akkor a hullák felkutatása és elszállítása, illetőleg elföldelése végett, nálunk jobban talán senki sem látta, mennyire komoly bajok voltak ezek. [...]

Ismételten jártam a városházán, hogy felkeltsem a hatóságok figyelmét az említett dolgokra, de az intézkedések csak nehezen láttak napvilágot, vagy ha intézkedtek is, talán nem voltak, akik végrehajtsák. Sok minden érthető volt akkor. [...] Hosszú idő múlt el addig, mikor végre megszervezték a város megszabadítását a szeméthalmazoktól. Főleg városházi tisztviselők, de más „robotmunkások” is, lapátolták a felgyülemlett szemetet és igavonó állatok híján maguk húzták-tolták a megrakott szekereket a városi szemétgödör felé (Pozsonyi út). A város határában szanaszét heverő döglött lovak és más állatok eltakarítására is külön „hullaeltakarító osztag” alakult, melynek sok helyen már csak a dög csontvázát kellett elásnia. A bőrt, húst és belsőrészeket eltüntették a férgek...

12393. kép. Hivatalos értesítés Pjotr Usztinovics Szuhojnak, a Vörös Hadsereg tisztjének hősi haláláról. Sopronban halt meg 1945. március 31-én (Hiller István gyűjteményéből)

Gyalulatlan, festett koporsó feküdt a „Lakits-temető” bejáratánál. Sokszor azon ülve váraкоztam, míg embereink a város falain belül lévő és bejelentett halottakért mentek. Néha kenyeret rágcsáltam, a már említett „hadikenyeret”, melyet nyugalmasabb időkben az állatokkal szoktak etetni. De jól esett, mert nem volt más. Jól esett akkor is, ha pár lépéssel odébb meztelenre vetköztetett, csonttá aszott, tifuszban meghalt, tetűkkel elborított zsidók holttesteit várták 124tűző napon vagy szakadó esőben, míg visszatért embereink segítségével valamelyik tömegsírban adtunk nekik lakást. Meg kellett várni, míg a bejelentett halottak megérkeztek, hogy régiek és újak együtt kerüljenek a föld alá.

Többször magam is kezembe vettem az ásót, hogy fáradt vagy kényelmes embereink segítségére legyek. Mikor a halottakat már mind elhelyeztük egymás mellett és egymás felett (az ismeretlen vagy talált halottak személyi adatait igazoló, vagy azok megállapításánál esetleg fontos szerepet játszó iratokat és egyéb tárgyakat Lakits minden esetben magához vette), akkor – még betemetés előtt – rövid temetési szertartást végeztem. Ez a kezdet kezdetén csupán egy Miatyánkból állt, majd később, amikor már stólám és karingem volt, sőt szenteltvizem is a szokásos, de megrövidített temetési szertartást végeztem el. Megható volt embereink komolysága a szertartás alatt. Levett kalappal, ásójukra támaszkodva velem együtt mondták az imákat katolikusokért, protestánsokért, zsidókért és ismeretlen vallásúakért. Lakits, aki régi szociáldemokrata volt, különösen buzgón és lelkiismeretesen kapcsolódott a szertartásokba és embereinktől is elvárta a komolyságot. Ha meggondoljuk, hogy hónapokon át nap mint nap végezték ugyanazt a feladatukat, ez nem volt magától értetődő dolog.

Amint nyugodtabb idők következtek, nem szívesen temettem másvallásúakat, mert féltő volt, hogy illetékesek hatáskörömön való túllépésként magyarázzák azt, de legtöbbször nem tehettem másként, mert a hozzátartozók kifejezett kívánsága volt, hogy én temessem el halottjukat. Igaz, hogy az orsolya-kórház református katonalelkésze kivételével nem is volt tudomásom arról, hogy a helybeli lelkészek temettek volna abban az időben. Ez megnyugtató számra szolgált.

Idővel klórmészt kaptunk, mellyel a halottakat behintettük, hogy a legyek ne lakmározzanak rajtuk, amíg

újabb halottak érkezéséig temetetlenül heverték a sírban.

Egy gyászruhába öltözött édesanya zokogva szórta felénk átkait, mert nem engedték közel a sírhoz, melyben eltorzult, kiütéses tífuszban meghalt, mezetenre vetköztetett, klórmésszel behintett lánya feküdt hatodmagával. Édesanyjai szeretete sohasem fogja megbocsátani ellenkezésünket, pedig mi csak kímélni akartuk attól, hogy a halál szörnyű, de igazi arcával szembenézzon.

A halottakról most is – amennyire lehetett – pontos listát vezettem. A listát Lakitssal együtt állítottuk össze, illetőleg időnkint egyeztetjük a nála és nálam lévő adatokat. Én azután betűrendben dolgoztam fel az egészet, hogy könnyebben megtalálhassuk az egyre gyakrabban keresett áldozatokat. Amikor már valamilyen jármű segítségével ide utazhattak a hozzátartozók, az ország minden részéből, sőt külföldről (Németországból, Ausztriából, stb.) is felkerestek bennünket személyesen vagy levélben eltűnt halottak érdekében. Mindig örültem, ha a gyászoló hozzátartozók szolgálatára lehettem adataimmal, s nagyon fáj, ha hiába kellett átkutatnom – többször is – a „halottak listáját”. Nem egy esetben váltak ismertekké „ismeretlen halottak”, amikor bizonyos általunk felkutatott és jelzett körülményekből a hozzátartozók szeretteikre ismertek; de sajnos sokkal több azoknak az „ismeretlenek”-nek a száma, akiknek kilétére sohasem derül fény.

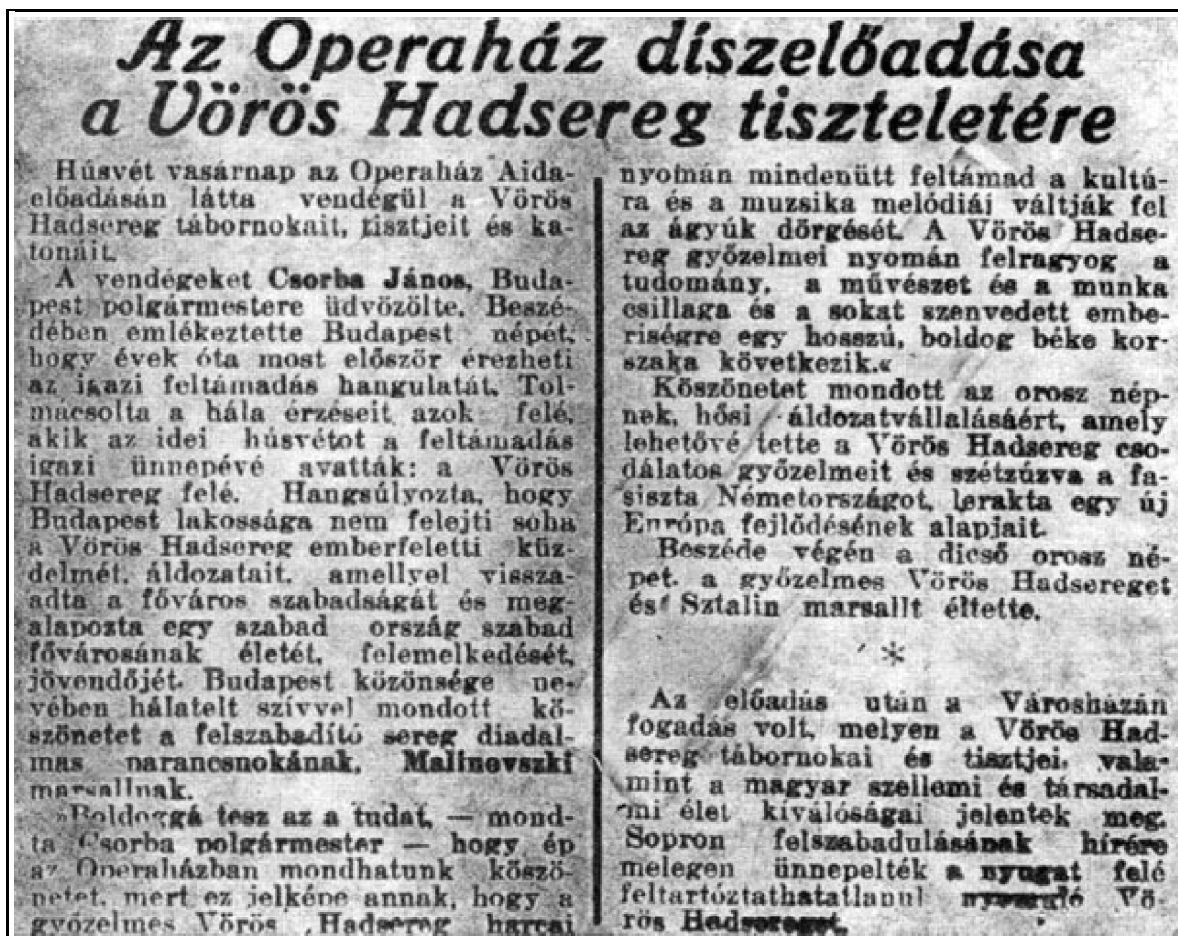
12594. kép. Az Új Szó (1945. ápr. 4.) közli Sopron és környékének felszabadulását, Veres Lajos vezérezredes kiszabadítását a börtönből és az Ideiglenes Kormány rendelkezésére bocsátását (Hiller István gyűjteményéből)

Háromszori újsághirdetéssel kértem a lakosságot, hogy jelentsék be, ha tudomásuk van olyan halottakról, akiket tudtukon kívül temettek el, vagy akik még temetetlenül fekszenek valahol. Magam is sokat csatangoltam a városban és város körül, hogy tökéletesítsem a „háborús halottak” listáját. Sok [126](#)jelentés befutott, és én azonnal feljegyeztem az adatokat. Tudtam, hogy örökösödési, házassági és egyéb okokból fontos munkát végzek, de mindezek mellett elsősorban emberbaráti és még inkább keresztényi kötelességnek tartottam, hogy a kezeim közt lévő sok adattal embertársaimat szolgálhassam. A halottakról összeállított listába természetesen tévedések is csúszhattak be, ami egyáltalán nem meglepő azok előtt, akik az akkori zavaros körülményeket maguk is átélték. A Lakitstól, Bozítól és másoktól rendelkezésemre bocsátott adatokat (rendőrségi jegyzőkönyvek, a Frigyes-laktanya parancsnokságának feljegyzései, a „Soproni Állomásparancsnokság” temetési engedélyiratai, stb.), valamint a saját magamtól felkutatott adatokat a soproni anyakönyvi hivatal és levéltár adatai, valamint az izraelita hitközség adatai alapján iparkodtam kiegészíteni. Ez utóbbi adatokat nem részletezhettem, mivel az anyakönyvi hivatalban nem volt módomban a részleteket megtudni. Adataimat megküldtem a tábori püspökségnek és a helybeli Vöröskeresztnek is. Ezek, valamint a városi anyakönyvi hivatal sok érdeklődőt küldött hozzám, illetőleg ez utóbbi sok személy halálesetét igazoltatta velem.

Dr. Hám Tibor^{[102\(5\)](#)} soproni főispánsága idején szigorúan megtiltották, hogy a temetőkön kívül temessük el a halottakat. Mi a tilalomnak mindig eleget tettünk, amíg lehetséges volt. Mikor azonban ez lehetetlenné vált, megint csak visszatértünk a „Lakits-temetőbe”. Emiatt hatósági orvosaink, polgármesterünk s még néhány illetékes ember majdnem bajba kerültek. Kamenszky polgármesterrel Hám főispán elé járultunk, hogy eljárásunkat igazoljuk, de az hallani sem akart érveinkről. Azzal fenyegetőzött, hogy a polgármester, a tisztiorvosok és mások ellen, akiknek részük volt a tilalom megszegésében, fegyelmet indít. Én nem féltem. Ellenem nem indíthat fegyelmet – gondoltam – már pedig nem kis részem volt nekem is a törvényes temető elhagyásában. Az esetről jegyzőkönyvet vettek fel a városházán, de tudomásom szerint sohasem lett kellemetlen következménye. Hámnak és a város akkori vezetőinek egyéb gondjaik is voltak. (Csak zárójelben említem meg a fenti jegyzőkönyvvel kapcsolatban, hogy Papp Kálmán akkori városplébános és későbbi győri megyéspüspök évekig neheztelt rám a jegyzőkönyv egy állítólagos kitétele miatt, mely az ő plébániájára sértő lett volna. Én már nem emlékszem pontosan arra a bizonyos kitételre, csak arra, hogy amit ott bediktáltam, az a valóságos helyzetet tükrözte akkor is, ha egyeseknek nem tetszett az igazság.)

A háború különben feldúlta a temetők halottasházait is. Különösen az evangélikus temetőről mondhatom ezt. Halottasházában mindent szétszórtak. A ravatalozó keresztje és egyéb kellékei a szénával, piszokkal telehintett padlón heverték. A ravatalozó körül összetiport, szeméttel borított sírhantok, lovak patáinak a nyomai jelezték, hogy az országútról letért katonák hosszabb-rövidebb pihenőt tartottak ott. Az új katolikus temető halottasházának öltözőjében is földről szedtük fel az egyházi ruhákat és szereket.

A szőlőkön át hazafelé tartottunk, miután egyik homokbányában átlőtt szemű magyar katonát temettünk. Utunkba esett a zsidótemető. Ravatalozója telitalálatot kapott egyik légitámadás alkalmával. A ravatalozót és környékét különben katonai raktárnak használták azelőtt a németek. (Valószínűen azért vették olyan pontosan célba onnan felülről!) A légnyomás jóvoltából vadonatúj katonaruhák, csizmák, csajkák és egyéb felszerelések, illetőleg felszerelési tárgyak [127](#)heverték szanaszét. A légvédelmi ágyúba való lövedékeket és egyéb lőszereket a légnyomás nem mozdította el helyükről. Eresz alatt, egymás felett sorakozott száz és száz belőlük. [...]

95. kép. Az Operaházban Sopron felszabadulását is megünnepelték. (Új Szó 1945. ápr. 4.) (Hiller István gyűjteményéből)

Vasárnap délután volt. Az orsolyák Széchenyi téri leánygimnáziumának dísztermében litániát tartottam. (Ott tartottuk vásár- és ünnepnapokon, valamint hétköznapi napokon is az istentiszteleteket a bennlakó és ittrekedt növendékek, valamint a kórházi betegek és ápolók részére.) Hazafelé menet a kaszinó előtt egy bekötött fejű, alacsony termetű orosz katona állta utamat és kézmozdulattal jelezte, hogy menjek be az épületbe. Próbáltam vele megértetni, hogy temetni kell menni. Ti. litánia után jelentették, hogy a fogház előtti árokban összelapított hullát találtak. Nem értette meg. Be kellett mennem vele az épületbe. [...] A földszinti nagy termen kellett átmennünk. Sok orosz tiszt ült az asztaloknál. Nők is, férfiak is. [...] Egy szimpatikus arcú fiatal tiszt hozzám lépett és tiszta németességgel, barátságos arccal kért, hogy legalább egy órát maradjak. A bekötött fejű már hívott is bennünket a szomszéd terembe. Sebesültek feküdtek ott, azokat kellett volna hordágyon átszállítani a szomszéd szobába. Alighogy az első rendeltetési helyén a padlóra tettük, hirtelen felpattant a nagy terem ajtaja. A szobában ülő tisztek felugráltak helyükről és mozdulatlan vigyázzba merevedtek. A belépő tiszt elég hangosan és haragosan mondott valamit a körülötte álló tiszteknek. Közben hol a bekötött fejűre nézett, hol rám. Annyit megértettem, hogy rólam van szó. Aztán sarkon fordult és bevágta maga után az ajtót, a bekötött fejű pedig oda jött hozzám és mosolyogva, tenyerére hajtva arcát, jelezte, hogy „pópa, menj aludni!” [...] Rohantam a temetésre. Még jókor érkeztem. Embereink éppen azon vitakoztak, hogy az árokban talált hullá ember-e vagy állat. Annyira össze volt

lapítva. ¹²⁸Szerencsére a szétmálló hullaronccsal keveredett ruhafoszlányok kétségtelenül igazolták, hogy emberről van szó és nem állatról, sőt hogy valószínűen német SS-katonáról, akit valamiféle jármű lapított palacsintává.

A következőkben felsorolom a légitámadások áldozatait, akik 1945. március 27–április 1-e között vagy később haltak meg sebesülés vagy légnyomás következtében, továbbá azok neveit, akik elhagyott lövedékek áldozataiként veszítették életüket és végül a Sopron ellen 1945. ápr. 2–3-án éjjel intézett, kisebb méretű német légitámadás áldozatait.

A légitámadások és elhagyott lövedékek áldozatai:

1. Arnold Mihályné, sz. Preidl Zsófia, lakik Sopron, Uszoda u., meghalt márc. 29-én. Eltemetve a Kisuszoda mellett ápr. 8-án.
2. Áldozó Istvánné, özvegy, 63 éves, lakik Sopron, Alsólövér u. 14, megh. márc. 30-án. Eltemetve lakása kertjében, majd a tűzoltók mögötti szükségtemetőben külön sírban ápr. 25-én.
3. Agg Pál, lakik Sopron, Felsőbüki Nagy Pál u. 31. Egyik korábbi bombatámadás áldozata, de csak 1946. IV. 11-én találták meg a lakás romjai alatt.
4. Aszlányi Andor dr., szül. 1886-ban, hadbírószázados, megh. márc. 29-én. Koporsóban temetve az Isteni Megváltó Leányai Szt. József-intézet kertjében, majd az evang. temetőben.
5. Babos József, kovács, r. k., megh. márc. 28-án.
6. Babos Józsefné, r. k., 48 éves, megh. márc. 28-án.
7. Babos Rezső, tanuló, r. k., 14 éves, megh. márc. 28.
8. Bruckner Lipót, tanuló, ág. ev., 15 éves, megh. márc. 28.
9. Bognár Ferencné, szül. Kiss Ilona, r. k., 47 éves, megh. márc. 29-én.
10. özv. Balázs Lajosné, sz. Tóth Rozália, r. k., 78 éves, megh. márc. 29-én.
11. Bösze Sándor Mihály, cipésmester, r. k., 46 éves, megh. márc. 29.
12. Bösze Sándor Mihályné, r. k., 45 éves, megh. márc. 29-én.
13. özv. Bösze Sándorné, r. k., 70 éves, megh. márc. 29-én.
14. Berta Gyuláné, szül. Horváth Terézia, r. k., 32 éves, megh. márc. 29.
15. Buczolic István, üzleti szolga, r. k., 79 éves, megh. márc. 30.
16. Balogh János László, r. k., 3 éves, megh. márc. 28-án.
17. Balogh Istvánné (fenti kisfiú anyja) szül. Pietrzák Róza, r. k., 34 éves. A halál oka ismeretlen. A hullát a Győri u. 30. sz. alatt a Preiss-gyár mellett egy bunkerban találták ápr. 9-én, eltemetve a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben. (VI. tömegsír).
18. Baráth Béla cigányzenész, szül. 1898., megh. márc. 28-án az Orsolya tér bombázása alatt. Eltemetve ápr. 1-én a tűzoltólaktanya mögötti szükségtemetőben (IV. sz. tömegsír), majd a Szt Mihály-temetőben.
19. Birbaum Gottlieb, polgárotthoni ápoló, eltemetve a Polgárotthon¹⁰³⁽⁶⁾ kertjében, ápr. 5-én. Exhumálás után az evang. temetőben.
20. Bencsik Gyula, r. k., 38 éves, szül. Sopron, lakik Sopron, Színház u. 27. Megh. ápr. 12-én (márc. 29-i légitámadás). Hozzá tartozói temették el faládában a polgári fiúiskola kertjében.

21. Béres István, ref., 6 éves, megh. ápr. 25-én (márc. 28–30-i bombatámadás).
22. Béres Attila, ref., 6 éves, megh. ápr. 25-én a márc. 28–30-i légitámadás következtében.
23. Bajza Ferenc, honvéd, ref., 31 éves, meghalt július 4-én a márc. 28–30-i légitámadás következtében.
24. Buranics Károly, r. k., 69 éves, meghalt július 13-án a márc. 28–30-i légitámadás következtében.
25. Bakk Mihály honvéd, ref., szül. 1902, anyja Tóth Julianna, meghalt bombasérülés következtében márc. 27-én. Eltemetve a bánfalvi Hősök temetőjében (II. parcella, R-sor, 5. sz.)

(Folytatjuk)

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Harmos Ferenc–Shmilliár Manó: A Sopronhorpácsi Kutatóintézet története (1930-1976)

129 Harmos Ferenc–Shmilliár Manó: A Sopronhorpácsi Kutatóintézet története (1930-1976)

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Harmos Ferenc–Shmilliár Manó: A Sopronhorpácsi Kutatóintézet története (1930-1976) / I. „BETA” Magyar Növénynevelő Üzem (1930–1950)

I. „BETA” Magyar Növénynevelő Üzem (1930–1950)

1. Sopronhorpácon 1930 őszén dr. Sedlmayr Kurt (1900–1965), akkor fiatal mezőgazdasági szakember, a csornai premontrei prépostság birtokát azzal a céllal vette bérbe, hogy ott a hazai viszonyoknak megfelelő cukorrépa fajtákat nevelszen.

Sedlmayr Kurt a cukorrépa nevelésével 1924-ben kezdett el foglalkozni Erich Tschermak von Seysenegg tanítványaként. A bécsi mezőgazdasági főiskola (Hochschule für Bodenkultur) elvégzése után több nyugat-európai országban, valamint az Egyesült Államokban és Kanadában tanulmányozta a növénynevelést. Visszatérve, a Patzenhofer Konrád és Rudolf vezetése alatt álló Nagycenki Cukorgyár Rt. büki gazdaságának Meggyes-pusztai növénynevelő üzemét szervezte meg és vezette egy ideig. Innen jött át Sopronhorpácsra, hogy mint önálló nevelő megvalósíthassa elképzeléseit.

Tervének megvalósításáról egyes szakemberek le akarták beszélni, mivel azt teljesen reménytelennek tartották. Abban az időben hazánkban német, lengyel és cseh cukorrépa magot vetettek, és a külföldi tőkeerős cégek nem nézték jó szemmel az ilyen irányú munkát. Sedlmayr Kurt azonban nem hagyta magát eredeti elgondolásától eltántorítani és elindult a cukorrépa-nevelés nehéz útján. Az indulásnál mögötte állt édesapja, aki a bécsi Hochschule für Bodenkultur professzora és a Nagycenki Cukorgyár Rt. gazdasági tanácsadója volt.

A növénynevelő telep neve 1931-ben: Lédeczi Bér gazdaság, u. p. Sopronhorpács. A telep első jelentései, a

mérlegek és a terméseredmények hüen tükrözik a gazdaság kezdeti nehézségeit.

A bérelt gazdaság területe:

Szántó	268,– kat. hold
Kert	1,25 kat. hold
Legelő	1,– kat. hold
Egyéb	9,– kat. hold
Összesen:	<hr/> 279,25 kat. hold

(Ez a terület 1950-re – több kisebb földterület átvételével – 306 kat. holdra növekedett.) A bérleti díj évente 6844 Pengőt tett ki, amihez még 3200 P adó és 1600,– P különféle biztosítási díj járult. Az 1931. évben a termésátlagok nagyon alacsonyak voltak. Őszi búzából kat. holdanként 6,35 q, rozsból 4,88 q, burgonyából 30 q, cukorrépából 159 q, cukorrépa magból 12,70 q termést takarítottak be. Feltűnő, hogy a cukorrépa és a cukorrépa mag adta a legjobb termést.

A növénytermesztés és növénynemesítés mellett állattenyésztéssel is foglalkoztak. A tehenészetben a tenyésztés magas fokon indult, svájci bikával, de a tej árának ingadozása és általában alacsony volta miatt hamarosan csökkentették az állományt. Egy liter tej előállítására 8 fillérbe került és 7 fillért vagy még olcsóbban értékesítették. A sertésállomány – 13 koca és szaporulata – adta a legnagyobb bevételt, 9200 Pengőt. A sertéspestis azonban nagy károkat okozott, ami nagy mértékben rontotta a kezdő gazdaság mérlegét.

130A legnagyobb nehézségeket a mezőgazdaság válsága, az általános gazdasági válság okozta. A főterményként termesztett cukorrépának a jelentősége azonban egyre fokozódott, mert külföldön a termékek sok helyen gyengék voltak, és ezért a kereslet növekedett, ami a gazdaság megerősödésére nagyon pozitívan hatott.

1935-ben a nemesítési feladatok erősen megnövekedtek. Sedlmayr ekkor a nemesítői munka vezetőjéül Csitkovics Antalt nevezte ki, aki ezt a munkát 1968-ig, korán bekövetkezett haláláig végezte. Erről a fellendülésről Sedlmayr így emlékezik meg: „Schneller als erwartet und durch äussere Umstände stimuliert, ist die Zuckerrübenzüchtung in Schwung gekommen.” (A vártnál korábban és külső körülmények hatására a cukorrépa-nemesítés fellendült.). Édesapjának írt jelentéseit mindig németül fogalmazta.

A telep hivatalos neve 1935-től Dr. Sedlmayr Kurt „BETA” Magyar Cukorrépanemesítő Állomása, a M. Kir. Növénynemesítő Intézet ellenőrzése alatt. LÉDEC, u. p. Sopronhorpács. Néhány év múlva „cukorrépanemesítő” helyett „növénynemesítő” és az „állomás” helyett „üzem” került a címbe. (Bár Sopronhorpács és Lédec 1933-ban egyesült, a *Lédec* név sokáig fennmaradt, még ma is gyakran használják.)

A növénynemesítő állomás szerződést kötött a közeli nagyobb gazdaságokkal és helybeli, valamint egyre több környékbeli kisgazdával. Az első cukorrépa fajtajelöltek szaporítását is megkezdtek, a BETA „A” és BETA „B” fajtajelölteket Vassurányban, a BETA „C”-t pedig Sopronhorpácson. Három helyen fajtakísérleteket állítottak be: Sopronhorpácson, Vassurányban és az Arad melletti Cenadon. A már említett fajta változatokat HETEROSA és ANTICEROSPORA elnevezésűekkel bővítették. Az elsőt két beltenyésztett törzsből állították elő, az utóbbinak a cerkospórával szembeni kiváló ellenállósága adta a

nevet, melyből később új fajta elismerésére került sor.

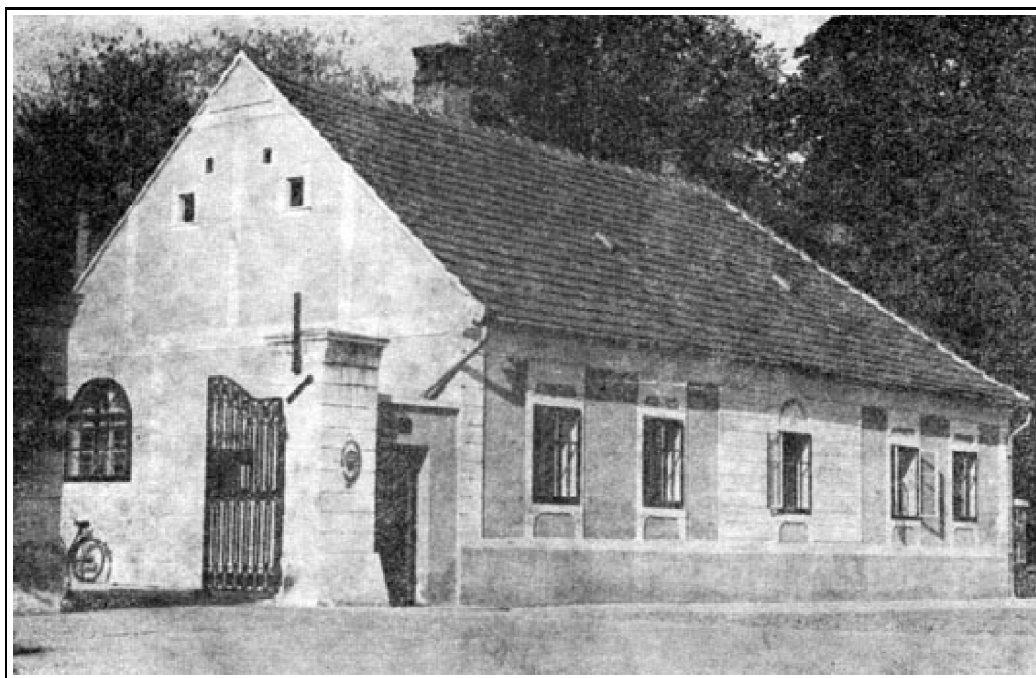
Az ekkor használt nemesítési módszerre vonatkozóan Sedlmayr akkoriban így nyilatkozott: „Az összes fajtánál – a „H” különleges előállítása kivételével – a tömegkiválasztás, a családtenyésztés és egyedkiválasztás, az utódok szigorú bírálatával összekötve biztosítják a nemesítési munkák gyors és biztos haladását.”

A fellendülés idején Sedlmayr Kurt aggódva vette tudomásul Grábner Emilnek, a Növénynemesítő Intézet igazgatójának nyugalmába vonulását, mert tőle várta az első fajta elismerésének támogatását. Leveléből idézünk: „Előrelátható, hogy a kereskedelem, ha észreveszi, hogy betörtem látszólag bevehetetlen állásukba, minden eszközzel meg fog támadni. Erre előre fel kell készülni és ezért szerettem volna, ha a fajtaelismerést legalább egy fajtánál meg lehetne valósítani.”

A megnagyobbodott munka a telepen belül is fejlesztést kívánt. A répavizsgálatok számát növelni kellett, ezért elsősorban a répalaboratóriumot fejlesztették, hogy 12 órás műszakban legalább 600 vizsgálatot végezhesse el.

1936-ban a BETA C–242 és a BETA Y–19 állami elismerést kapott. A BETA-üzemben előállított cukorrépa fajták egyre több sikert arattak a termelő gazdaságokban. Az összehasonlító kísérletekben az akkori legjobb külföldi fajtákkal szemben jól megállták a helyüket, sőt répa- és cukortermésük egyaránt nagyobb volt.

A telep vezetősége az első sikert rugalmasan kihasználva nagy lendülettel végezte az új fajta szaporítását úgy, hogy egy év múlva már 10 vagon BETA-cukorrépa mag termést vártak. A nagybani termesztés még csak növelte a magyar ¹³¹fajták sikerét. Az üzem munkájának hatására az elitmag behozatalát korlátozták. A földművelésügyi kormányzat 1500 kg-ban szabta meg a behozható mennyiséget. Ebben az időben a következő külföldi cégek küldtek Magyarországra elitmagot szaporításra: Buszczynski, Janasz, Sandomiersko, Rabbethge und Giesecke (Kleinwanzleben), Dippe, Schreiber, Kuhn és még több kisebb üzem. Nemcsak a behozatal csökkent, hanem megkezdődött a magyar cukorrépa fajták vetőmagjának exportja is. A cukorrépa-nemesítés mellett folyt az őszi búza, őszi árpa, őszi zab, len és pannonbükköny sikeres nemesítése is.

1. A kutatóintézet

2. Az 1937. évben a Csornai Prépostság és Dr. Sedlmayr Kurt 1950-ig meghosszabbították a bérleti szerződést, ebben a bérlő kikötötte az elővásárlás jogát. A második világháború kitörése különleges helyzetet teremtett a répamag termesztése és értékesítése terén. Csehország megszállása, Lengyelország lerohanása, majd a háború kiterjedése következtében a legfontosabb cukorrépamag-termesztő vidékeken a termés kiesett, a piacokon hiányzott a német, lengyel és cseh cukorrépamag, és így a cukorrépamagot importáló államokban piaclehetőségek nyíltak. Az országban nőtt a cukorfogyasztás, ezért a cukorrépa-termesztő területek megnövekedtek. Az USA-ból is váratlanul nagyobb igény jelentkezett, ami erősen növelte az exportszükségletek kielégítését.

Az üzem felkészült a nagyobb kereslet kielégítésére, azonban a szaporítást csak lassan tudta a megfelelő mértékre fokozni. A nemesítés eredményeinek, a fajtáknak széleskörű elterjedése megkívánta a nemesítés fejlesztését, a műszerezettség fokozását és az addig használt módszerek hatékonyságának emelését. A nemesítés 100 000 szuperelit répából szelektálta ki azt az anyagot, amelyet tovább kell vinni.

Az üzem vezetője tanulmányozta a cukorrépa-nemesítés századeleji kudarcának okait, ezért igen nagy figyelmet fordított a nemesített cukorrépa minőségének és betegségekkel szembeni ellenállóságának javítására. Ennek a munkának [132](#)eredménye volt, hogy a cukorgyárak szívesen fogadták a hazai nemesítésű cukorrépa fajták vetőmagját.

A „Lédeci BETA” őszi árpa nemesítésének kezdetét Sedlmayr így írta le: „Az árpa pár kilogramm mennyiségben San Marco hercegné nagykomlósi birtokáról (Csanád megye, Románia) került gazdaságomba. Az első években igen üszkösnek mutatkozott és így elsősorban ezt a hátrányos tulajdonságát igyekeztünk kiküszöbölni, a szalmáját még erősebbé tenni és a kiegyenlített törzseket, egyedkiválasztás útján, kikeresni. Nagyban igen jó termést adott az árpa és a környéken el is terjedt. Nagyobb mennyiséget a Csornai Prépostság és a Vassurányi Gazdaság szaporított, de az 1939–40. évben a

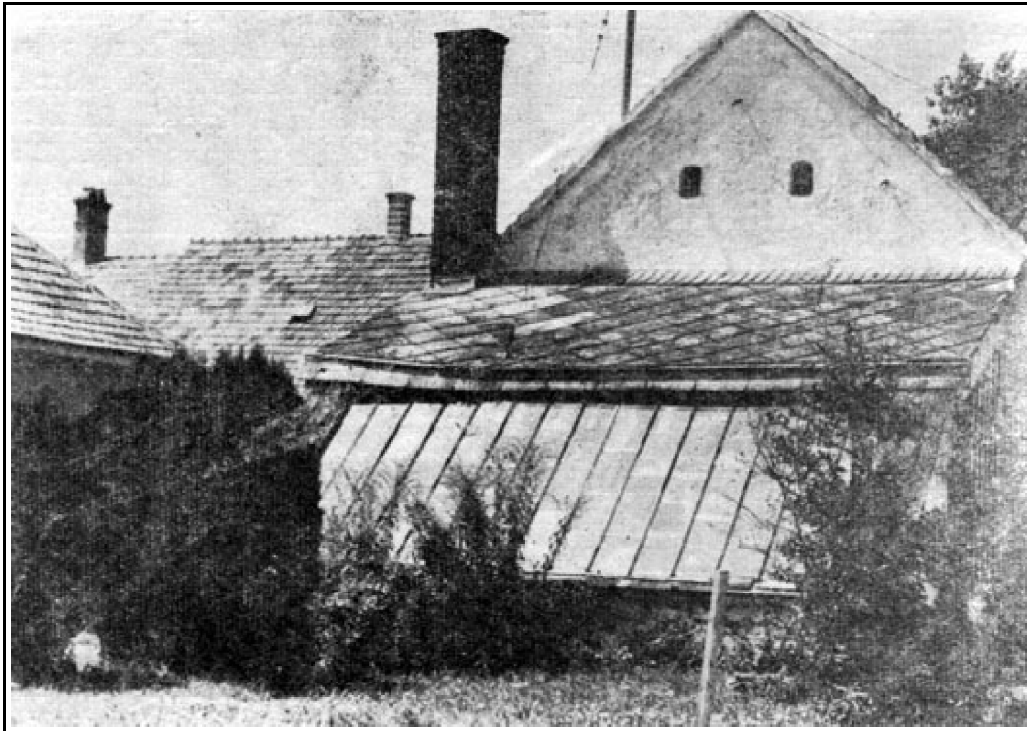
Dunántúlon majdnem mindenütt teljesen kipusztult. – A nemesítést csak kicsiben folytattuk, 11 kat. hold őszi árpából megmaradt 180 tövet sikerült megmenteni és a kertben átültetve továbbszaporítani. Remélhető, hogy az így megmaradt mag télállósága lényegesen felülmúlja majd az eredeti fajtát.”

A nemesítő reménye megvalósult. Ebből az anyagból lett később a BETA 40 őszi árpa, amely 1943-ban állami elismerésben részesült és 1947-ben a növényfajták elismerésének legmagasabb fokát, a „törzskönyvezett fajta” minősítést is elnyerte. Több mint 25 évig versenytárs nélkül szerepelt a köztermesztésben. A fajta elnevezése onnan ered, hogy az 1940-es rendkívüli hideg tél következtében létrejött természetes szelekció által jutott a nemesítő az értékes alapanyaghoz.

A takarmányrépa-nemesítés 1939-ben kezdődött. A Rózsaszínű BETA takarmányrépa elismerésekor, 1944-ben, a fajta előállítója történeti áttekintést nyújtott a kiindulási anyagról: „...Tájfajta alig volt, mert a különböző kultúrfajtákból keletkezett kevert és elfajzott keveréket, amit gazdáinknál gyakran látunk, nem lehet annak nevezni, mert évről-évre és gyakran minden kisgazdánál más, aszerint, hogy milyen anyarépaikat ültet ki maghozónak és milyen maghozók vannak virágzásakor a közelben. Annál inkább csodálkoztam, amikor itt Sopron megyében, Egyházásfalun és néhány szomszédos községben, ugyan eléggé kiegyenlítettlen, fehér, zöld és sárga egyedekkel tarkított, de mégis határozott típusú, minden kultúrfajtától elütő répát találtam, amely összehasonlító kísérleteinkben igen jól bevált és az én BETA répám kiinduló anyagává vált. A legidősebb gazdák sem emlékeznek arra, hogy mikor és hogyan került ez a répafajta Egyházásfalura és így sajnos ma már nem lehet megállapítani, hogy mennyire változott a fajta itteni termesztése alatt. ... A fenntartásban nagy érdeme van Major János és boldogult Major Simon kisgazdáknak, akik nagy buzgalommal és szeretettel minden évben kiválasztották a legszebb répákat, maghozókat ... Az ösztönyszerű növény-nemesítésnek olyan érdekes esete ez, amire Magyarországon alig van példa.” Majd pár év múlva: „Újabban úgy értesültem, hogy nem annyira Major János és Simon, hanem elsősorban Major István érdeme, hogy ez a fajta megmaradt. Ő még a múlt század végén egy piros cukorrépát egy zöldfejú „amerikai óriás” répával és később egy vérvörös karórépával keresztezett és ebből válogatta volna ki a mai fajta őseit. Akárhogy is van, érdekes esete ez az ösztönös népies növény-nemesítésnek.”

A Rózsaszínű BETA takarmányrépát, melyet külföldön mint BETA Rosa-t ismernek, később felvették az állami törzskönyvbe. Mint a többi növénynél, úgy a takarmányrépánál is az új fajtaival együtt készült el a termesztési technológia, amit a gazdák kézhez kaptak és amit nagyon ügyesen kiegészítettek a [133](#) helyi adottságok és körülmények szerint. Ezt számos levél bizonyítja, amelyet a termelő gazdák az üzemnek írtak.

A második világháború közvetlenül még nem érintette országunkat, de már érezni lehetett bizonyos korlátozásokat. Megszűnt a USA-ba és Ausztriába induló exportlehetőség. A német cégek előjogokat élveztek több vonatkozásban, így az elit cukorrépamag behozatalában is. Újabb cukorrépa-nemesítési munkák kezdődtek (Petőházi Cukorgyár; Maragis). A cukorgyárak egy része még 1941-ben is ragaszkodott a kleinwanzlebeni Rabethge és Giesecke cég által forgalmazott vetőmaghoz. Mindezek a jelenségek óvatosságra készítettek az üzem vezetőjét, aki a vetőmagszaporításokat csak mérsékelt ütemben folytatta.

2. Az első növényház

A felszabaduló kapacitást más növények nemesítésére fordította, főleg a lenre, pannonbükkönyre és takarmányrépára. Fajtafenntartó nemesítést végzett a Sopron vidéki babokkal. Ezzel igyekezett az üzem anyagi biztonságát és jövedelmezőségét fokozni.

3. Az első évtized elteltével az üzem és vezetője szakmai tekintélyt vívott ki magának. A Kísérletügyi Közleményekben és a Köztelekben cikkek jelentek meg. Sokan fordultak hozzá szaktanácsért. A háborús korlátozások, az 1940. évi szokatlan csapadékos időjárás, majd az azt követő rendkívül szigorú tél okozta termés kiesések igen károsan befolyásolták az üzemben folyó munkát. De a kutató szellem egy pillanatra sem lanyhult. Keresték állandóan az újat. Új diploid és poliploid nemesítői vonalak és törzsek előállítása volt folyamatban. Ebbe a munkába bekapcsolódott dr. Györffy Barna is. A cerkospórafertőzés és -ellenállóképesség tanulmányozása a legfontosabb feladatok közé tartozott, és siker kísérte a cukorrépa felmagzása ellen végzett kutató munkát is.

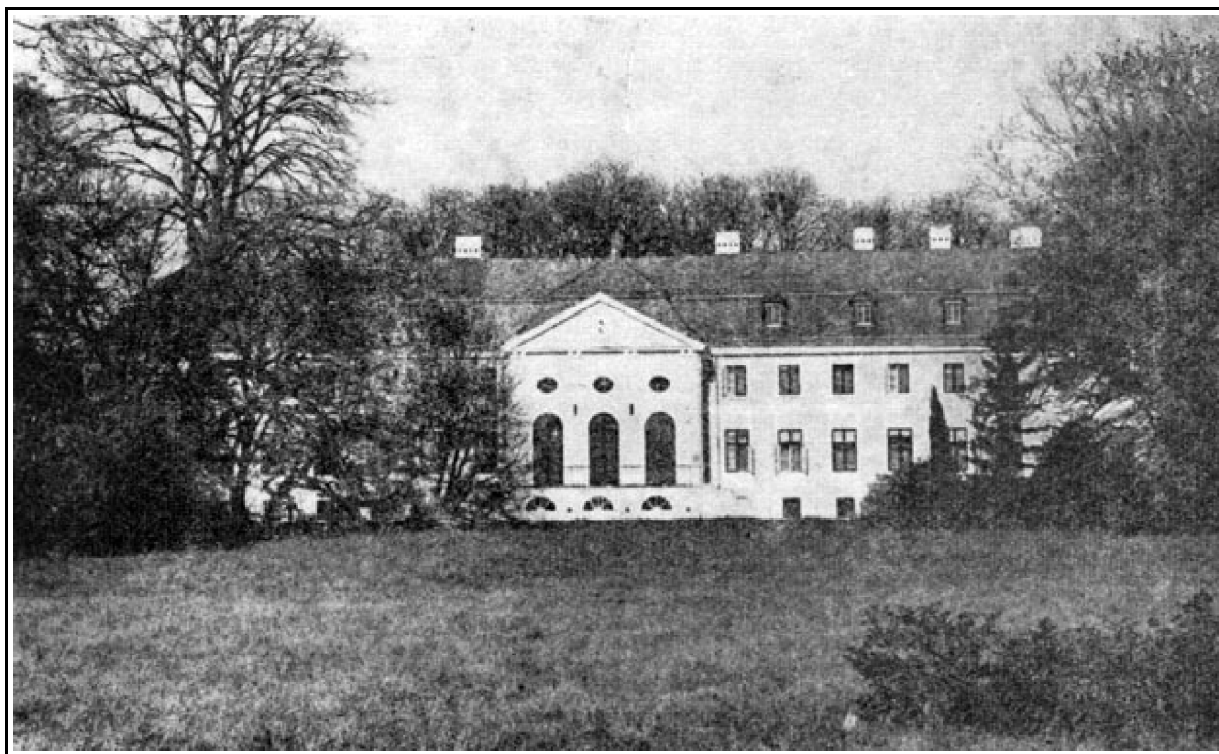
134 1942-ben az első elismert magyar cukorrépa fajtát, a BETA C-242-t az állami fajtatörzskönyvbe felvették. A vetőmagvásárlók között ott találjuk 6 hazai cukorgyár mellett a győri szeszgyárat is. Az üzem 410 tonna cukorrépamagot forgalmazott. Újabb növényeket is felvettek a nemesítő üzem programjába: burgonya, tavaszi bükköny, tavaszi takarmányborsó, őszi borsó (utóbbihoz hazai és romániai tájfajták adták a kiinduló anyagot). A háború a nemesítő üzemnek is nagy nehézségeket okozott. A harci események elzárták a legtöbb termelőtől az üzemet. A munkaerő nagy része bevonult katonának. Az itthonmaradottakat, szinte megszakítás nélkül, közmunkára, sáncolásra, fuvarozásra rendelték ki. A nehézségek ellenére sikerült a jó átlagokat adó kalászos, valamint cukorrépa- és cukorrépamag termést betakarítani, sőt a vetési munkákat is elvégezni.

1945. március 30-án egynapos harc után bevonult Sopronhorpácsra a felszabadító szovjet hadsereg. A háborús események folytán az üzem súlyos károkat szenvedett, mind terményben, mind felszerelésben. A volt csornai prépostsági birtokot az állam vette át és a hozzátartozó élő és holt felszereléssel együtt bérbe adta dr. Sedlmayr Kurtnak. A bérlet lejártának idejét 1950-ben határozták meg. A ma már szinte elképzelhetetlen nehézségek ellenére az üzem termelői és kutatói munkája nem szakadt meg. Az itthonmaradottak és az egyenként hazatérők áldozatkész, kitartó munkája, valamint az itt állomásozó szovjet katonai alakulat megértése és támogatása átsegítette a BETA-üzemet létezésének legváltásosabb időszakán. A nemesítési anyag nagyrésze, a törzskönyvek és feljegyzések megmaradtak, a nemesítés folytatódott. A különböző termelőknél a háborús viszontagságok között megmaradt mintegy 1600 q cukorrépa, melyet eladtak több cukorgyárnak és ebből az eladásból származó jövedelem biztosította a háborús károk részbeni helyrehozását és az üzem további működését. A répa-mag-szaporítás folytatása erősen csökkent, főleg a birtokviszonyokban beállott változások miatt, de csakhamar újra fellendült. Anyagi nehézségek miatt az üzem szerződést kötött a Mauthner Ödön céggel: szőszösbükköny, vöröshere, bíborhere, korcs here, fehér here, nyúlzapuka, baltacim és somkóró nemesítési munkáira. A Növénytermelési Hivatal megbízást adott Sedlmayr-nak a Bánkúton megsemmisült Bánkúti 1201 őszi búza fenntartására, melyhez a kiinduló anyagot a vas megyei Szeleste községben fellelt 10 q Bánkúti 1201 elitmag adta.

Ebben az évben gyenge termést lehetett betakarítani a nagy szárazság és a munkaerőhiány következtében előállt elgyomosodás miatt. Az üzemben nemesített növényfajták szaporítása és elterjesztése nagy ütemben haladt. Az elitmag-igény több vagonra emelkedett és egyre nagyobb volt iránta külföldről is az érdeklődés. A nemesítők ebben az időben a cukorrépa, takarmányrépa, őszi árpa, pannonsbükköny, tavaszi bükköny, olajlen, somkóró, bab és burgonya nemesítését végzik. Új módszereket dolgoztak ki a nemesítés hatékonyságának növelésére.

1946-ban adnak először számot az üzem kutatói a növények colchicines kezeléséről, mint a nemesítés egyik új módszeréről, amelynek alkalmazása révén állították elő a későbbi évek átütő sikerű poliploid répáit. Ezt a módszert később több hazai és számos külföldi kutatóhely is átvette, és sikeresen alkalmazta. Az új fajták előállításával egyidejűleg kidolgozták a termesztési technológiát és azt a termelők rendelkezésére bocsátották.

A magrépa-területek 1949-ben országszerte erősen megnövekedtek, a cukorrépánál megközelítették a 3000, takarmányrépánál az 1200 kat. holdat. Ezek 135a területek nagyjából régi és új kisgazdák tulajdonában voltak. A cukorrépa magtermelés fajtatisztaságának biztosítása tárgyában az FM. 8214/4/1949. VIII. 1. rendeletében szabályozta, hogy az üzem a nem szerződéses alapon kiültetett magtermő takarmányrépákat a termelővel, megfelelő kártalanítás ellenében, távolítsa el. Kártalanításként az eltávolított magrépa várható magtermésének megfelelő mennyiségű takarmányrépamagot díjtalanul juttat a termelőnek. Jellemző a feladat nagyságára, hogy 80 q takarmányrépamagot kellett a rendelet végrehajtása során kártérítésként kiadni. Ezekben az években Ausztriába nagyobb mennyiségű cukorrépa- és takarmányrépa-elitmagot exportáltak. A gazdaságban több új termelési módszert vezettek be. Az állattenyésztési ágazatban hízeletvizsgálatot folytattak szarvasmarháknál és sertéseknél.

3. A kastély

1949-ben Viljamsz-féle kísérleti füves vetésforgót vezettek be. Megkezdték a mezővédő erdősávok telepítését. Az erdősávok mindegyikét más-más fafajokból állították össze és később megvizsgálták szélfogó hatásukat. A vizsgálatokat és méréseket a soproni Erdészeti Egyetem kutató csoportja végezte. Az erdősávokban 62 fa- és cserjeféleség található. Területük 28,2 kat. hold, hosszuk összesen 5,2 km.

Mint adalék említést érdemel, hogy a jelentések a 40-es évek végén a gazdaságnak juttatott Széchenyi kastélyt mint „Sopronhorpácsi kastélymagtárt” említik, ahova mintegy 4000 q tisztítatlan cukorrépa magot gyűjtöttek be. A műemlék kastélyban később, renoválás után, kultúrterem és lakások létesültek. A 22 kat. holdas régi park ugyancsak az üzem gondozásába került.

4. A történeti hűség kedvéért meg kell emlékezni arról, hogy az 1930-as évek végén kezdődött a Danubia cukorrépa-fajta nemesítése a Petőházi Cukorgyár [136](#) nagycenki növénynemesítő telepén. A nemesítési munkálatokat Majláth László főintéző telepvezető indította meg, Dr. Heinisch Ottokár professzor irányításával.

A nemesítői célkitűzés normál és bőtermő cukorrépa-fajta előállítása volt, kiindulási alapanyagul a Janasz répafajtát választották, melyből egyedkiválasztással kiemelték a legalkalmasabbnak mutatkozó répákat. Az egyedkiválasztást családtenyésztés követte nagyszámú kísérlettel.

A magyaróvári Állami Növénynemesítő Intézet két Danubia-fajtát ismert el és megkezdődött ezeknek szaporítása. Az 1945-ös háborús események alatt a nemesítő üzem tenyészanyagának nagyrésze elveszett, a megmaradt készlet túlnyomó részét pedig 6 vagon lőszer felrobbanása pusztította el. A megmaradt anyaggal a nemesítés és szaporítás újjászervezése és megindítása 1946-ban Balogh Jenő vezetésével

kezdődött a Petőházi Cukorgyár belterületén, majd 1947-től 1949. január 1-ig a Röjtökmuzsaji Gazdaságból kihalászott, e célra bérelt tenyészkertben folytatódott. Az 1947. évben megindult a kereskedelmi mag szerződéses termeltetése is. A terméseredmény 1947-ben 300 q, 1948-ban 1400 q tisztított kereskedelmi mag volt. Cukorrépán kívül a sörárpa, szója és kender nemesítésével is foglalkoztak.

Az 1949. év elején az FM. beszüntette a röjtöki növénynemesítő üzem s egyidejűleg a „BETA” üzemet bízta meg a Danubia cukorrépa-fajta fenntartásával és értékeinek kísérleti megállapításaival. Két saját és egy állami fajtakísérleti vizsgálat eredményeként megállapítást nyert, hogy a Danubia kat. holdankénti cukorhozama alacsonyabb, mint a kísérletekben lévő egyéb fajtáké, azért csak addig van létjogosultsága, ameddig nem tudják cukorgyáraink szükségletüket magyar répamaggal teljesen fedezni. Ezzel a Danubia cukorrépanemesítés további munkáit beszüntették. A röjtöki tenyészkert átmenetileg a Győri Állami Gazdasághoz, később a Fertődi Kutató Intézethez került, majd a Sopronhorpácsi Kísérleti Gazdasághoz. 1959-ben az Országos Mezőgazdasági Fajtakísérleti Intézet kísérleti állomást létesített itt, mintegy 36 kat. holdon, kórtani jellegű szántóföldi kísérletek céljára.

A megnövekedett feladatok sürgetően követelték az üzem fejlesztését, korszerűsítését. Az üzem önerőből vállalta ugyan némi beruházási igény kielégítését, üvegházakat, répatárolót, vegyi- és citológiai laboratóriumot, magtárt, magtisztító berendezést és egyes épületek korszerűsítését, de ezekhez már állami támogatásra is szükség volt. A laboratóriumokban kölcsönkapott mikroszkópokkal dolgoztak és az egyéb felszereltség is hiányos volt.

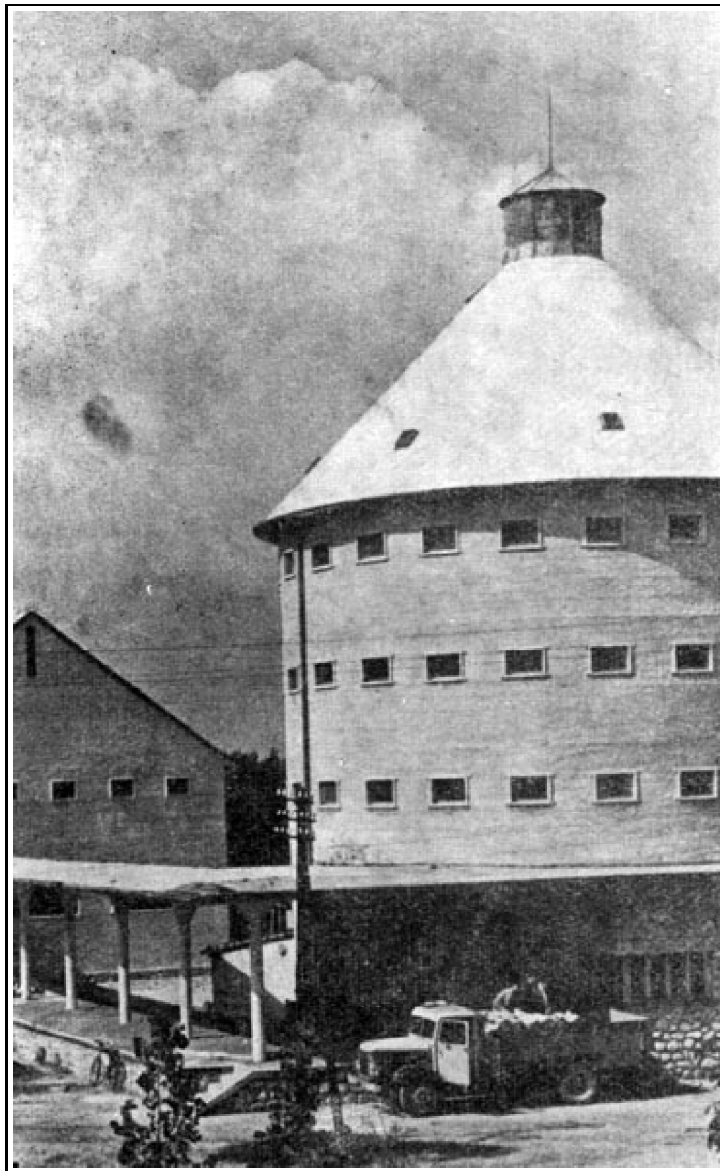
Az üzem vezetője, látva a nehézségeket, 1949. dec. 3-án felajánlotta az üzem az államnak. Az állami kezelés 1950. január 1-én lépett életbe. A „BETA” Magyar Növénynemesítő Üzem az 1949. évben a Mezőgazdasági Tudományos Központoz tartozóan mint magánüzem működött egyszámra-rendszerben. Kormányintézkedés folytán 1949 tavaszán az üzem az összes cukorrépa- és takarmányrépa-dugványterületet átadta a Minőségi Vetőmagtermelő Nemzeti Vállalatnak (MIVETENVÉ), mely az elitmag kihelyezését is elvégezte. A Földművelésügyi Minisztérium felkérésére és hozzájárulásával az üzem vállalta, külön megállapodás szerint a BETA cukorrépa- és takarmányrépa-dugvány és magrépa területek nemesítő szempontból való ellenőrzését, minősítését, az elitmag szétosztását és a termelt magtétel olomzárolását.

137 Elitmagelőállítás kg-ban

Év	Cukorrépa	Takarmányrépa	Olajlen	BETA 40 őszai árpa	BETA Bánkúti 1201 búza
1945	100	10	–	–	–
1946	3500	40	–	–	–
1947	5500	600	24	175	169
1948	10400	3600	84	305	229
1949	12500	6000	163	300	300

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Harmos Ferenc–Shmilliár Manó: A Sopronhorpácsi Kutatóintézet története (1930-1976) / II. Kísérleti Gazdaság (1950–1954)

II. Kísérleti Gazdaság (1950–1954)

4. Az elitmagtár

5. A végleges átvétel 1950 március hó 1-én megtörtént, ugyanezen év október 1-én kiegészült a nagycenki üzemegységgel és megalakult a „Sopronhorpácsi Kísérleti Gazdaság”. A gazdaság területe erősen tagolt, több különálló államosított egységből tevődött össze. A nemesítés szempontjából ez előnyt jelentett, mert a tenyészanyag térbeni izolálását megkönnyítette.

Helység	szántó	legelő	rét	kert kat. hold	egyéb	erdő	összesen
---------	--------	--------	-----	-------------------	-------	------	----------

Sopronhorpács	298	2	2	2	2	–	306
Lövő	126	–	–	–	–	–	126
Dénesmajor-Vejke	253	12	9	4	8	26	312
Nagycenk	275	–	2	1	16	–	294
Pinnye	–	–	–	13	2	–	15
Röjtökmuzsaj	176	–	7	7	2	–	192
Sopronkövesd	12	–	–	–	–	–	12
Összesen:	1140	14	20	27	30	26	1257

A hirtelen területi fejlődéssel az építkezés és a gépesítés nem tudott mindjárt lépést tartani. A „BETA” Magyar Növénytermesztő Üzem felszámolása még 1951. január 31-ig tartott és február 1-én olvadt be a Kísérleti Gazdaság szervezetébe mint elitmagtermelési és vetőmagszaporítási csoport. Az 1950. évet tehát átmenetinek lehet tekinteni a növénytermesztő üzem részéről. Az átmenet arra ösztönözte az üzem dolgozóit, hogy addigi eredményeiket valamilyen formában közvétegyék. Az újítási mozgalom fellendülése adott erre jó alkalmat: a beadott 33 újítás majd mindegyike bevezetésre került, sőt nem egy alapját képezte későbbi nemesítési eljárásnak, termesztési vagy gépesítési technológiának, kísérleti és vizsgálati módszernek.

Elkészítették az üzem első ötéves tervét, melyben a beruházási igény kapta a főhelyet, érzékeltetve azt, hogy a magánüzem ezen a téren lemaradt a kívánalmaktól. A beruházási terv építési részében első helyen az új központi laboratórium állt, majd a répmagtároló, magtisztító, egyéb laboratóriumok, műhelyek, gépshínek, különböző szociális beruházások, laboratóriumi berendezések és műszerek.

Az intézet fajtaínak részvétele a köztermesztésben 1951-ben

Növényfaj	Terület kh	Az országos vetésterület %-ában
cukorrépa	100 000	50
takarmányrépa	45 000	35
őszi árpa	120 000	60
őszi búza	170 000	7
olaj- és kéthasznú len	18 000	60

Elkezdődtek a már régebben tervezett tájtörzskísérletek Martonvásáron, Keszthelyen, Nagytétényben és Karcagon. Azzal a céllal, hogy a rendelkezésre álló új törzsekből minden tájegység részére a legmegfelelőbbet lehessen kiválasztani.

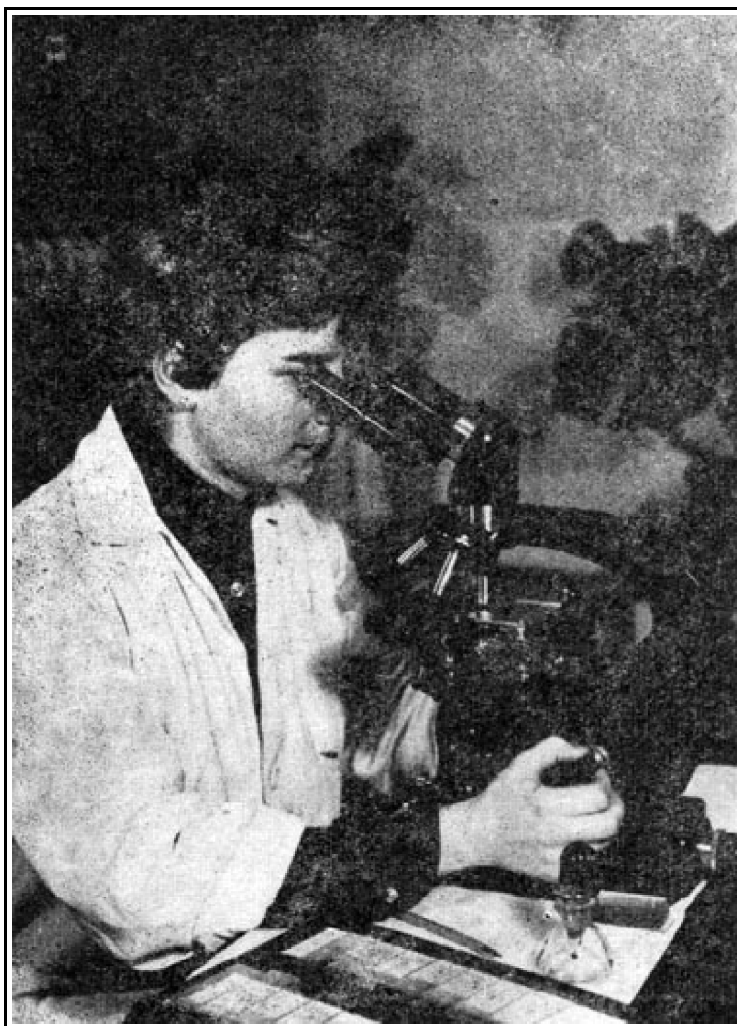
1951-ben megkezdődött a cikória nemesítése. 1951 tavaszán a Szarvas melletti Bikazugon kísérleti telep létesült, melyen a korábban Sarkadon végzett MARAGIS nemesítési anyag továbbnemesítését folytatták. A következő évben ez a munka Hatvan-Nagyteleken folytatódott. Szarvason ezután öntözéses cukorrépa- és takarmányrépa magtermesztési kísérleteket, valamint öntözéses 139lenkísérleteket végeztek 1956-ig. A kísérletekkel egyidőben öntözéses szántóföldi termesztés is folyt.

1952-ben a Hatvani Cukorgyár nagyteleki gazdaságában megalakult a Hatvani Fióktelep, ahol a Cukoripar

biztosította a nemesítés céljára szükséges területet, laboratóriumot, raktárt, bekerített tenyészkertet és lakásokat. A MARAGIS fajtákkal végzett nemesítési munka 3 év múlva megszűnt és áttértek fajtáink klímarezisztenciájának vizsgálatára és szárazságtűrő fajták előállítására irányuló nemesítő munkára.

Répamagszaporítások

CUKORRÉPA:	1945–46	46–47	47–48	48–49	49–50	50–51	51–52
kiadott elitmag q	1	35	55	104	125	232	248
magtermő terület kh	28	502	976	2800	2546	5338	7420
cukorrépamagtermés q	200	2000	6000	13000	12000	25000	37000
TAKARMÁNYRÉPA:							
kiadott elitmag q	0,1	0,4	6	36	60	120	138
magtermő terület kh	2	9	34	884	1200	3100	4000
takarmányrépamag- termés q	10	60	150	4500	3000	13500	18000

5. Citológiai vizsgálat

140A vetőmagszaporítások révén a gazdaság kapcsolata a gyakorlattal egyre bővült. A cukorrépa- és takarmányrépa-dugvány és magtermő területek ellenőrzése során évről-évre több gazdasággal és termelőszövetkezettel, valamint egyéni termelőkkel voltak szerződéses viszonyban. Egyre nagyobb területen termesztik országsszerte a Sopronhorpácson nemesített növényfajtákat. Ahogy növekedett a terület, úgy fokozódott az elitmagtermesztés mértéke is.

A megnövekedett tervek és feladatok teljesítése érdekében a Magyar Kísérletügyi Központ (MKK) különféle fejlesztési igények kielégítésével támogatta a Kísérleti Gazdaságot. Az államosítás hatása egyre jobban érvényesül. 1950–51-ben egymás után épültek: az elitmagtár (az úgynevezett körmagtár), amely hamarosan az intézmény jelképévé vált, továbbá két növényház, vegyi laboratórium, meteorológiai állomás, gépműhely, gépszínek és a poliploid nemesítéshez szükséges citológiai laboratórium stb. A munkaerő megtakarítása érdekében 1952-ben kidolgozták a helyben való répamagtermesztés módszerét, áttelelő vetéssel. A Rózsaszínű BETA takarmányrépát 1952-ben felvették az állami törzskönyvbe.

A magyar cukorrépaajták elszaporítása nagy lendülettel folyt, a kiadott elit vetőmag mennyisége biztosítja

1953-ra a répatérület 50%-ára, 1954-re már 100%-ra a vetőmagot. A nagyon költséges répamagimport ezzel megszűnt, sőt elitmag-exportra is sor került. 1954-ben 100 vagon kereskedelmi magot exportáltak. A Kísérleti Gazdaságban nemesített egyéb növények elterjedésére jellemző, hogy a sopronhorpácsi fajtákkal bevetett terület több mint 900 000 kat. holdat tett ki.

Az alap kutatás és nemesítés mellett agrotechnikai kutatások is folytak, melyek főleg a Sopronhorpácson nemesített növényfajták korszerű termesztési technológiájának összeállítására vonatkoztak.

Az „Elitmagtermelési, vetőmagszaporítási és tömegkísérleti osztály” 1953-tól a következő témákban folytatott kutató munkát: dugványnagyság kísérlet, Mazlumov-féle fejezési módszerek, leveles dugványtermesztés, Udvaros-féle dugványkezelés, ültetőfás kiültetés, téli dugványok termesztése, másodterményként termesztett dugványok, összehasonlító másodtermény kísérletek, nyári dugványvetés, másodterményű dugványok öntözéssel, dugványprizmálási kísérletek, Baranov-féle öntözéssel kísérlet, sor- és növénytávolsági kísérlet, kacsolási kísérlet magrépánál, a magrépa aratásának mechanizálása, tájheterózis kísérletek, répagomoly-nagyság kísérlet, monogerm mag kísérlet, levéltrágyázás, bor-permetezés magrépánál, műtrágyázási kísérletek, tözeghormon kezelés, iszapolásos kezelés, őszi árpa tavaszi vetésben, répamag edzés, len fajtakísérlet, aknázó-moly elleni védekezés, kiültetési idő, dugványfonnyasztás, tavasziak átalakítása ősziékké, levéltetű elleni védekezés, pótbeporzás magrépánál, alacsony és nagy termésű bokrok utódainak vizsgálata, csírázási kísérletek, tarlórépa összehasonlító kísérletek. A kísérleteket részben Sopronhorpácson, részben közel 60 egyéb termelő üzemből az ország különböző tájegységeiben állították be. Az osztály feladatát képezte több környékbeli és néhány távoli termelőszövetkezet patronálása is.

A Kísérleti Gazdaságnak a gyakorlattal való kapcsolata széleskörű volt. A kapcsolatokat bővítették országos ankétok és bemutatók tartásával. Az országos értekezleteken elhangzott javaslatok alapján meghatározták az utat, amelyen a répamagtermesztőknek haladniuk kell. Határozati javaslatokban ajánlották a cukorgyáraknak, hogy tartsanak tanfolyamokat, tegyék kötelezővé a répakártevők elleni védekezést, továbbá vetőmagnorma változtatásokat javasoltak, [141](#) majd többek között országos cukorrépamag-termesztési versenyre való felhívást tettek közzé.

A Kísérleti Gazdaság szoros kapcsolatot tartott fenn a Cukoripari, Kávészeripari és Rostipari Igazgatóságokkal, valamint a Cukoripari Kutató Intézettel. Fajtái elszaporításának ellenőrzésén túlmenően sokat tett a magyar mezőgazdaság fejlesztése terén. Országos versenyt indított a nyári és őszi talajmunkák kifogástalan elvégzése érdekében. 1953-ban meghirdette a 200 mázsás cukorrépa-termelési mozgalmat, ezt számos előadáson, cikkben ismertette, eredményeként 30 000 cukorrépa-termelő gazdaság csatlakozott a mozgalomhoz. Ennek hatására a répa-termesztés országsszerte erőteljes fejlődésnek indult.

(Folytatjuk)

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Hiller István: Bognár Dezső 70 éves

Hiller István: Bognár Dezső 70 éves

„Nyugdíjas vagyok, gondmentesen, sok idővel gondolok vissza életem lefolyására, kora ifjúságom harcos korára, amelynek akkor még szemlélője, de egyben szenvedő alanya is voltam és ahogyan magam is e kornak harcosává nevelődtem. Nagyon boldog vagyok, hogy mint nyugdíjas, hasznos polgára lehetek szeretett városunknak.”

Az ünnepelt Bognár Dezső szavai ezek és valamennyi szószerint igaz. Különös öröm nekünk és valamennyi soproni lakosnak, hogy az idézet második mondata is valóság. Megemlékezésünk a bizonyosága, hogy nem is olyan természetes ez a jogos és nagyon megérdemelt valóság. Életének nagyobbik részében úgy volt, hogy soha nem lesz azzá. Mégis egész életében bizakodó, jövőbenező, derűlátó ember volt és a legborongósabb időszakokban sem veszítette el hitét abban, hogy eljön az a kor, amelynek „harcosává nevelődött”.

Az elmúlt néhány évben ritkán bár, de mégis megszólalt, megnyilatkozott, beszél néha magáról is. Pontosabban azokról az évekről, korszakról, amelyben „ember volt az embertelenségben”. Izgalmas élmény.

1909. április 19-én született Tapolcán. Az első világháború kezdetén az apa a frontra, a család Türrjére került. A Tanácsköztársaság idején – tízévesen – csak annyit értett a dolgokból, hogy már nem az urak és a papok (Türrjén a premontreiek) dirigálnak.

A Tanácsköztársaság megdöntése után a családra szomorú időszak köszöntött. Még a bukás napján letartóztatták a családfőt, aki a Zala megyei Direktórium tagja volt. Sümegre, onnan Hajmáskérre, majd a zalaegerszegi internálótáborba vitték. 1921-ben szabadult. 1923-ban az újabb letartóztatás elől Sopronon keresztül Ausztriába szökött. Egy évvel később az anya, két, tíz, tizenéves és tizenöt éves gyermekeivel követte idősebb Bognár Dezsőt az emigrációba. Először Lajtaújfalu (Neufeld), majd 1926-tól Kismarton (Eisenstadt) kommunistái nyújtottak menedéket. Kismartonban idősebb Bognár Dezső alapította meg a Kommunista Pártot, amelynek 1928-ban az ifjabb Bognár Dezső is tagja lett. Elkötelezett harcos életutat választott. Bátor és életveszélyes feladatokat, megbízatásokat vállalt magára, fiatalon. Egészen a felszabadulásig a konspiráció szabályai szerint élt. Megismerte a Horthy rendőrség, csendőrség, az osztrák rendőrség, a Gestapo, a csehszlovák hatóságok, internálótáborok módszereit, veréseit, kínzásait, csábításait, megtorlásait és Dachau borzalmait, ahonnan – úgy tűnt – élve nem menekülhet. (Ezekről az évekről részletesen írtunk a SSz. 1978/4. számában!)

Mégis sikerült. Harmincnegyedik volt, amikor elhagyta Dachaut. Újabb veszély fenyegetett váratlanul. A franciák újra táborba akarták vinni a megmenekülteket. ¹⁴²Ismét szökni kellett. Gyalog, vonaton és ahogy

lehetett, eljutott Linzig, onnan egy szállítmánnyal Bécsen át 1945. július 5-én érkezett haza.

Haladéktalanul jelentkezett a Kommunista Párt itteni szervezeténél. Először üzemi szervezői megbízatást kapott, majd a soproni járásban teljesített felelősségteljes pártmunkát. 1946-ban Pécssett pártiskolára került, ezt követően a Sopron megyei Pártbizottság káderügyeinek vezetője lett.

Bognár Dezső volt Sopron város első munkás-polgármestere. 1948. december 18-án személyében a munkásosztály vonult be a városházára. A legnehezebb időszakban bátran, megalkuvás nélkül képviselte a munkásosztály érdekeit ezen a poszton is, ugyanakkor a város összérdekeit soha nem tévesztve szem elől. Ugyancsak ő volt a város első tanácselnöke. 1959 végéig látta el ezt a tiszteket.

Ez az ünnepi megemlékezés és köszöntés nem engedi meg, hogy mindazt felsoroljuk, ami vezetése alatt történt a városban. Mégis szeretnénk megragadni az alkalmat – mint ahogy az a jó családban is szokás –, és megemlékezni arról, hogy Bognár Dezső is az elsők között volt, akik életre keltették a Soproni Szemlét. Tekintélyével, egyszerű logikus okfejtésével, szerény és mégis ellenállhatatlan szívóssággal nyerte meg tárgyaló partnereit a város egy-egy jó ügyének. Ez a szerénység és közvetlenség, őszinteség és következetesség jellemezte közigazgatási tevékenységét is. Ezzel sikerült megnyernie Sopron rendkívül kritikus lakosságának minden rétegét. Mint minden forradalmi változásnál természetes, itt is jellemző volt, hogy sokan tapsoltak volna a „munkás elbukásának”. Ellenségei, ellenfelei is kénytelenek voltak azonban elismerni: személyében a munkásosztály városunkban is kiállta a próbát, jelesre vizsgázott. Azért, mert őszinte és jó módszert választott. Bognár Dezső „A Soproni Tanács tíz éve” c. cikkéből idézünk: „...Minden hétfőn fogadónapot tartanak, ahol a dolgozók bátran felvetik a problémákat. Az igaz, hogy még sok a személyes ügy és kevesebb a közügy. De a személyes ügyek sokasága közüggé rendeződik össze és az emberek is megtanulnak a magánügyeik mellett a város ügyeivel is foglalkozni. El fogjuk érni azt is, hogy a dolgozók nemcsak a saját ügyeik megtárgyalására keresik fel a Tanács tagjait, hanem majd akkor is eljönnek, amikor a város, az üzem, egy-egy utca kérdéséről lesz szó.” (SSz. 1960, 35.)

Folytatjuk a beszélgetést, nem sejtji, hogy minden szavát igyekszem agyamba vésni, hogy lehetőleg egyszerűen, úgy adhassam vissza ebben a köszöntésben, ahogy elmondja.

1959. január 1-től a Fertői Nádgazdasági Vállalat igazgatója, 1973 január elseje óta nyugdíjas, de senki sem tekinti annak. Most is úgy fordulnak hozzá, mint „aktív” korában. Az utcán megállítják, hivatalos dolgokat beszélnek meg vele, tanácsot kérnek, javaslatokat tesznek a város különböző ügyeiben. Mind a mai napig tanul: nem akar elmaradni ebben az információdömpingben. Ezt csinálta munkája mellett is. A könyv végig kísérté egész életén. Munkája mellett érettségizett, végezte el a Tanácsakadémiát, a Marxizmus-leninizmus Esti Egyetemet, folytatott egyetemi jogi tanulmányokat, stb.

Mostani életéről csak annyit mond, hogy társadalmi munkával igyekszik tartalmasabbá tenni nyugdíjas napjait. Nem beszél arról, hogy ma is felelősségteljes pártfunkciókban tevékenykedik, hogy valaki ne gondolja, kérkedik vele. Tagja az MSZMP Győr-Sopron megyei Bizottságának, a Dunántúli Intéző Bizottságnak, (ezen belül a Természet- és Környezetvédelmi Albizottság elnöke), egyik újjászervezője volt, most pedig elnöke a Soproni Városszépítő Egyesületnek.

Nagyon büszke rá, de ezt sem mondja senkinek, ha nem hozzák elő, az idegen soha nem tudja meg, hogy Sopron város legmagasabb kitüntetéseinek birtokosa: a Pro Urbe és Sopron város díszpolgára cím tulajdonosa. Megkapta az egyik legmagasabb kitüntetést is, a Szocialista Hazáért érdemrendet.

Hetvenedik születésnapján tisztelettel, szeretettel és ragaszkodással köszöntjük. Emlékezünk ennek kapcsán

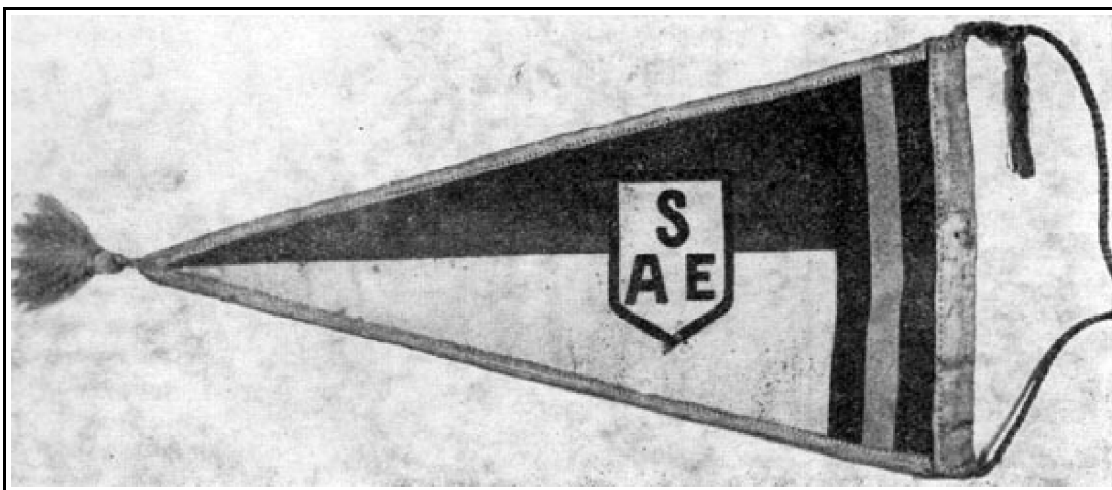
mindarról a sok szép kezdeményezésről és lelkes munkáról is, amelyről itt nem szólhattunk. Azt kívánjuk, hogy továbbra is ilyen fiatalosan, lelkesen, töretlen munkakedvvel, jó egészségben végezze munkáját városunk érdekében!

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Gimesi Szabolcs: A Soproni Automobil Egyesület (1927–1937)

143 Gimesi Szabolcs: A Soproni Automobil Egyesület (1927–1937)

1. Több mint ötven évvel ezelőtt, 1927. április 13-án alakult meg a Soproni Automobil Egyesület (SAE), a Királyi Magyar Automobil Club (KMAC) után elsőnek a vidéki autós egyesületek között, megelőzve a többi, nagyvárosokban szervezett klubot, így pl. a Dunántúli Automobil és Motorclubot vagy a Pécs–Baranyai Automobil Clubot.

Az egyesülés célja, hogy a fejlődő motorizáció nyomán egyre növekvő soproni autós és motoros közönséget tömörítse, képviselje érdekeit, népszerűsítse az autós és motoros közlekedést. Szükség volt erre annál is inkább, mert – bár a soproni autósok egy része tagja volt a KMAC-nak –, a fővárosi egyesület a magas évi tagdíj és más okok miatt nem volt alkalmas arra, hogy széleskörű tömegeket vegyen fel.¹⁽⁷⁾

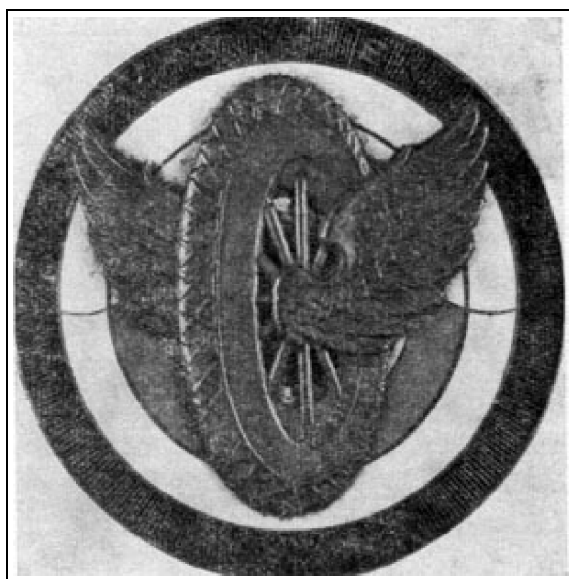
1. Egyesületi zászló

A Soproni Automobil Egyesület biztosította tagjai részére azokat a kedvezményeket, amelyekkel a KMAC-tagok is rendelkeztek, közreműködött a külföldi túra utak adminisztrációs lebonyolításában, folyóiratokat fizetett elő, és célul tűzte ki egy versenypálya építését Sopronban. A város idegenforgalmának fellendítése – éppen az automobilizmus révén – szintén az egyesület fő céljai közé tartozott. Ennek érdekében kapcsolatot alakított ki külföldi klubokkal, szorgalmazta az utak építését, általában a gépjárműforgalom fejlesztését.

Az egyesület vezetősége, élén az alakulás gondolatát felvető dr. Schreiner Emil ügyvezető és dr. Lénárt Dezső alelnökkel, Seltenhofer Frigyes és dr. Varga Ferenc titkárokkal, valamint a választmány többi tagjával a szervezet szélesítésére, bővítésére törekedett. Megalakuláskor kb. 50 tag tevékenykedett, az

egyesület 1929-es évkönyve viszont már 147 autós és motoros tagot számlált, ami a Sopronban és környékén nyilvántartott 129 magánautósna és 150 motorkerékpárosna több mint a fele. A taglétszám gyors növekedésének oka volt a viszonylag alacsony tagdíj is: a közgyűlés belépési díjként 10 pengőt, és három évi kötelezettséggel évi 12 pengő tagdíjat állapított meg. Az egyesület 18 és 24 év közötti tagjai, akik az egyesület által támogatott valamelyik sportágat aktívan űzték, belépési díjat nem fizettek, évi tagdíjuk is csak 6 pengő volt.

144Az egyesület első éve a szervezés és a KMAC-al kötött együttműködési szerződés előkészületeinek munkálataival telt el. Amikor már a tényleges klubtevékenység kialakulhatott volna, az egyetértés hiánya miatt az első ízben megválasztott vezetőség visszaadta megbízását. Az 1928. március 14-én összehívott rendkívüli közgyűlés megválasztotta az új tisztkart: a SAE elnöke dr. Lénárt Dezső közjegyző, ügyvezető alelnöke Kövesi Antal főiskolai tanár, másik alelnöke Bársony Kálmán cukorgyári igazgató lett.

2. Egyesületi jelvény

Az új vezetőség szoros kapcsolatot épített ki a város és a vármegye vezetőivel, akik támogatták az egyesület tevékenységét. Rövidesen élénk élet fejlődött ki az egyesületben. Megalakult a motorkerékpár-szakosztály dr. Engel Alfréd vezetésével, és a sportbizottság Thirring Jenő elnökletével. Az egyesület több jól sikerült kirándulást szervezett Szombathelyre, Győrbe, Kőszegre, sőt Ausztriába is, ami komoly mértékben hozzájárult a tagok létszámának rohamos emelkedéséhez. Dr. Hollán Péter postafőigazgató közbenjárására az egyesület működését megkönnyítő, megfelelő helyiséghez jutott a Postaigazgatóság egyik tanácstermében, ahol számos bel-, és külföldi folyóirat, térkép, prospektus állt a tagok rendelkezésére. A vezetőség sikeres tárgyalásokat folytatott kedvezményes olaj és benzin beszerzésére, majd a KMAC elnökségének jóváhagyásával elkészítették jelvényeiket, zászlóikat, a kis és nagy plaketteket. Állandó összeköttetés épült ki a vidéki testvérklubokkal is. Programjába vette az egyesület a Bécs–Balaton, és a Bécs–Budapest autóutak Sopronon át történő kiépítésének szorgalmazását és a helyi közlekedéssel kapcsolatos kérdések helyes és céltudatos kialakítását, szak- és tudományos felolvasások tartását, elméleti és gyakorlati tanácsadás, tájékoztatás megszervezését a tagok részére, a gépjárművek határátlépéséhez szükséges okmányok beszerzését, valamint a versenyeken és autótúrákon

való részvételt.

Az 1928 nyarán kiadott gazdag sportprogram is tanúsítja, az egyesület vezetősége arra törekedett, hogy a tagok igényeiknek megfelelően választhassanak a különféle hosszabb, rövidebb túrák, kirándulások között. Bécsújhelyi kirándulást, Fertő környéki túrát, budapesti csillagtúrát kínál a program.

1929 elején az egyesület elnökévé dr. Király Jenőt, a kórház köztisztviselőként álló igazgató-főorvosát választották meg, és új vezető került a motoros szakosztály élére is – Jeszenszky Ernő –, aki első tevékenységeként zenés évadnyitó felvonulást szervezett. Ez év elején merült fel az ötlet Bársony Kálmán részéről, hogy a város idegenforgalmának növelése érdekében az egyesület szervezzon autós-motoros hegyi [145](#)versenyt a brennbergi országúton. A példát a semmeringi hegyiverseny és a svábhegyi verseny szolgáltatták, amelyeket a SAE tagok is megtekintettek egy-egy kirándulásuk alkalmával.

Az összes soproni újság felhívással fordult a város autósaihoz, motorosaihoz, hogy jelentkezzenek a versenyre, annál is inkább, mert nemcsak belföldi, hanem külföldi résztvevők is jelentkeztek. Az autó- és motorsport iránti érdeklődést növelte az is, hogy a KMAC által szervezett túraverseny útvonala néhány héttel a brennbergi verseny előtt Sopronon is átvezetett, és az éjszakai áthaladás ellenére sok nézője volt a versenygépeknek. A brennbergi verseny hírére az országos újságok is átvették, de bécsi újságok is közölték az előkészületekkel kapcsolatos híreket. Ezekből kiderül, hogy több osztrák klub is képviselteti magát a versenyen, de nevezett a fővárosi Bugatti-csapat is.

Az előkészületek jegyében a mérnöki hivatal megjavíttatta az utat, az egyesület lelátókat építtetett a legjobb kilátást kínáló helyekre. Az újságok közölték a programot, a legkedvezőbb nézőhelyeket, a közönségre vonatkozó közlekedési szabályokat. 146A postaigazgatóság különbuszokat indított, és az összes taxi is készen állt a nézőközönség szállítására.

A versenyt pénteken és szombaton edzés előzte meg, amely nemcsak a versenyzőknek adott lehetőséget a pálya megismerésére, hanem a rendezőségnek is. Kipróbálhatták a pályalezárás, az időmérés, a forgalomirányítás mozzanatait.

Az első napon a pályaelzárás még nem volt tökéletes; az egyik legjobb soproni motoros, Sterbenz Imre az edzőfutam közben egy kerékpárossal találta magát szemben. Az ütközést elkerülte ugyan, de árokba futott, megsérült, s már nem gondolhatott a versenyen való részvételre. A szombati edzés előtti eső némileg veszélyessé tette az utat, mégsem történt baleset a páratlan látványosságot nyújtó pályán, ahol pl. Szénásy Alán helyenként 140–150 km-es sebességgel hajtotta gépét fel a hegynek.

Szombaton délután már alig lehetett ráismerni a városra. A Várkerületen soha nem látott nagyvárosi forgalom zajlott, és egyre-másra érkeztek az idegenek. Versenyláz fogta el szinte az egész város lakosságát. Rekordközönség várható a brennbergi völgyben – sejtették a rendezők, és nem csalódtak; tízezres tömeg várta izgatottan az első versenyző feltűnését, a napsütéses vasárnap reggelen. Nem sokkal 9 óra után fehér zászlóval ellátott rendezői kocsi zárta le a pályát. Elsőnek a szülő motorokat indították négy percenként. A legjobb időt ifj. Hóra Nándor futotta Rudge gépén; 82,2 km/ó átlagsebességgel 5 perc 58 mp alatt ért fel Brennbergbe. A soproniak közül ebben a kategóriában a legjobban Schranz Károly futott, 6 perc 11 mp alatt ért célba, 79,4 km/ó átlagsebességgel. A túrakocsik kategóriájában fővárosi versenyzők uralták a mezőnyt ugyanúgy, mint a többi autós kategóriában. A kategóriagyőztesek Lyka István, ill. Hetes Sándor lettek. A sláger a versenykocsik futama volt, amelyben csak két Bugatti indult, de a közönség részére igazi élmény volt a kanyarokba is óriási sebességgel érkező két kocsi. A verseny rendezési hibája itt adódott, mert az egyik versenyző startjánál nem indították meg a célban elhelyezett időmérő órát, ezért meg kellett ismételni a startot. Első ebben a kategóriában a nap legjobb idejével Szénásy Alán, 5 perc 21 mp-el, ami 92,2 km/ó átlagsebességet jelent.

A verseny két óra felé ért véget, és a soproniak – de az idegenek is –, olyan élménnyel gazdagodtak, amely igen sok hívet szerzett az autó- és motorsportnak. A jól sikerült versenyről a nem soproni versenyzők is kellemes benyomásokkal távoztak. A versenyről beszámolt az összes országos napilap és sportújság, de tudósítottak a bécsi lapok is. A fiatal egyesület igen jól vizsgázott a hegyi verseny megrendezésével, és az országos elismerés mellett nagyon sokat lendített a város idegenforgalmán is. A versenyt végignéző tízezernyi nézőközönség jelentős része nem soproniakból állt, és szép számban voltak külföldiek is. „Az első nyilvános szereplés – írja a sajtó – a brennbergi országos verseny 10 000 főnyi tömeg megmozdulását

eredményezte, egy-egy nagyobb kirándulásra százával jönnek a vendégek, és így a fiatal egyesület már eddig is nélkülözhetetlen pillérévé vált a soproni idegenforgalmi propagandának.”²⁽⁸⁾

A rendezvények száma és tarkasága a hegyiverseny után sem csökkent, a vezetőség nem „pihent babérait”. Az egyesület kaposvári kirándulásán és a győri testvéregyesület fogadásán is számos tag vett részt.

Az egyesület vezetősége gazdag programtervet állított össze a következő évre is, melyben a főszerepet az újra megrendezésre kerülő hegyiverseny játszotta. Tervbe vették a semmeringi hegyiversenyre történő egyesületi kirándulást, amely jó összehasonlító tapasztalatokat ígért saját rendezvényeikhez, így az egyesület népes csoporttal képviseltette magát a szeptember 15-i hegyiversenyen, ezúttal természetesen csak nézőként (bár később kiderült, hogy a versenyen – álnéven – az egyesület alelnöke Bársony Kálmán is indult). A soproniak megállapították, hogy a nagy hírveréssel szervezett, nemzetközileg is elismert verseny semmivel sem volt jobban előkészítve mint a brennbergi, és ezt a megállapításukat az osztrák rendezők nyilatkozatai is alátámasztották. Az egyesület jelenlevő vezetői titkon azt remélték, hogy ¹⁴⁷majd idővel sikerül a brennbergi hegyiversenyt is a semmeringihez hasonló méretűvé fejleszteni.

A tapasztalatszerzés és a sportszellem ébrentartása érdekében a vezetőség minden elérhető verseny megtekintésére ösztönözte a tagságot. Az 1930-ban kiadott egyesületi évkönyvben 27 belföldi és 11 külföldi verseny ill. rendezvény időpontját közli, amelyek jórészt egyesületi szervezés keretében megtekinthetők.

5. Grand Prix emléklap (1932)

Az egyesület évkönyve 1930-ban másodszor kerül a tagság kezébe. Az első még szerény igényű füzet, a második már minden igénynek megfelelő kiadvány, melyben a sportnaptártól kezdve, az elsősegélynyújtáson át az egyesület történetéig minden szerepel. Az olvasó megtudhatta belőle a

határátlépéssel kapcsolatos tudnivalókat, vezetéstechnikai ismereteket szerezhetett, osztrák és magyar túraajánlatokat kapott, térképmelléklettel. Az évkönyv szerkesztő bizottsága széleskörű munkát fejtett ki, hogy az évkönyvet minél gazdagabbá tegye. Megkeresték a belföldi autós egyesületeket, sőt több külföldi autóklubot is, hogy versenyeikről tájékoztatót, adatokat kapjanak az évkönyv részére, de felkérték az egyesület tagjait is különféle érdekes és hasznos cikkek írására. Megkereste a szerkesztő bizottság a nagy olajtársaságok belföldi képviselőit, a soproni cégeket, a leírt túrautak mentén található szállodákat, fürdőhelyeket, hogy hirdetések kerüljenek az évkönyvben, ami az olvasók tájékoztatásán kívül az igényes kiállítású évkönyv költségeinek megtérülését is célozta.

Az évkönyvet elő lehetett jegyezni, így olcsóbban került értékesítésre, mint egyébként. A szerkesztő bizottsághoz mintegy négyszáz előjegyzés futott be, ennek alapján biztosított volt a kinyomtatás.

1930 február végén, március elején megkezdődött a felkészülés a II. Brennbergi Hegyiversenyre, amelyet a KMAC bajnoki futamnak jelölt ki, de a hegyiversenyen kívül is gazdag program várta a tagságot: április 20-án évadnyitó felvonulás a városon keresztül, majd kirándulás az osztrák Alpokba, május 11-én verseny megtekintése Székesfehérvárott, júniusban kirándulás Szombathelyre, augusztusban a Balatonhoz.

148. „Az 1930-as év legkimagaslóbb sport- és idegenforgalmi eseménye lesz a Sopron–Brennberg autó- és motorverseny” – ígéri a sajtó.³⁽⁹⁾ Az előző évi tapasztalatok alapján a rendezés tökéletesedik: a SAE könnyítéseket harcol ki a külföldi járművek részére, és kedvezményes utazási lehetőséget a verseny idején a soproni vasútvonalakon. Nagy várakozás volt a nevezések körül: benevezett az előző évi győztes, de Sopronban még nem futott versenyzők is jelezték jövetelüket.

6. A magyar–osztrák kupa plakettje (1933)

Két nappal a verseny előtt kezdődtek meg az edzések a kijavított úton. Sajnos, az első nap mindjárt súlyos

szerencsétlenség történt, méghozzá az előző évben legjobb eredményt elért soproni motorossal, Schranz Károllyal. Az edzés vége felé, félreértés következtében, amikor a motoros versenytempóban haladt felfelé a görbealmi kanyarnál, szemben egy teherautó tűnt fel, amelyet gyakorlatlan vezető vezetett. Az összeütközés elkerülhetetlen volt, a motor majdnem száz kilométeres sebességgel csapódott a teherautó lökhárítójának. A teherautó vezetője, pánikba esvén, nem fékezett rögtön, hanem pár méteren magával vonszolta a motort és az embert. Az ütközés következtében Schranz Károly igen súlyos sérüléseket szenvedett (főleg a lábán), amelyeket a leggondosabb orvosi igyekezet sem tudott teljesen meggyógyítani. A baleset mindenki hangulatára rányomta a bélyegét.

A verseny napján gyönyörű idő és nagy érdeklődő közönség feledtette a rendezők rossz előérzeteit, amelyet a szerencsétlen baleset és több beígért versenyző távolmaradása okozott. Nem jött el Szénásy Alán, nem indult Aschkenasi osztrák versenyző sem. Eljött ezzel szemben Hartmann László, a tati világrekorder és Almássy László, a híres Afrika-kutató, aki Steyr kocsiján elsőként szelte át négy keréken a Szaharát. Megérkezett Willy Melichar osztrák motorbajnok is, a guggenhegyi győztes. A számos osztrák versenyzőre rengeteg néző volt kíváncsi Ausztriából is.

149A verseny elején mutatkozó kisebb zavar után a futamok simán, gördülékenyen követték egymást. A várt szenzáció Hartmann Lászlótól elmaradt, mivel a versenyző a bánfalvi kanyarnál becsúszott az út menti patakba, és bár kivergődve folytatta a versenyt, rossz időt ért el.

7. Évadnyitó gyülekezés a Várkerületen (1929)

A legjobb időt az osztrák bajnok, Melichar futotta Sunbeam gépén, azonban az előző évi legjobb időt nem sikerült túlszárnyalnia 5 perc 22 mp-es időeredményével. A túrakocsi kategóriában Lyka István, a sportkocsi kategóriában Hartmann László, a versenykocsi kategóriában Bársony Kálmán, a SAE alelnöke nyert, – valamennyien Bugatti kocsin. A soproniak közül még szép eredményt ért el Sterbenz Imre, aki az

ötszáz motorkerékpár kategóriában – az osztrák és magyar bajnok után – harmadik lett. A verseny sajtóviSSzhangja igen kedvező volt. Különösen nagy súllyal esett a latba, hogy ebben az évben sikerült biztosítani a nemzetközi jelleget. A verseny megrendezésében érdemeket szerzett Bársony Kálmán, Seltenhofer Frigyes, Schneider Lipót, Klafsky Henrik, Thirring Jenő, Högyészi Pál, dr. Varga Ferenc – és még sokan, akik fáradságot nem kímélve tevékenykedtek a verseny sikeréért.

A SAE tagjai azonban nemcsak itthon támogatták az autó- és motorsportot. A Dunántúli Automobil és Motorclub túraversenyén is szép eredménnyel szerepeltek a soproniak ebben az évben: Bársony Kálmán a maga kategóriájában holtversenyben első lett, dr. Hollós Richárd pedig csak szerencsétlen tévedés folytán esett el a második helytől. Szépen fejlődött a kapcsolat az osztrákokkal is. Július 20-án a bécsújhelyi motorosok látogatnak el Sopronba, ahol szívélyes fogadtatásban részesülnek.

A SAE tagjai szeptemberben megtekintették a semmeringi hegyiversenyt, ami azért volt külön is érdekes, mert az, és az utána következő svábhegyi verseny döntötte el, hogy Caracciola, vagy Stuck nyeri-e az Európa-bajnokságot. Októberben viszonzta a SAE a bécsújhelyiek látogatását, amely a jól sikerült túrák sorát gyarapította.

2. Az egyesület vezetésében 1931-ben jelentős változás állt be. Az egyesület köztisztvisletben álló elnöke, dr. Király Jenő kórházigazgató-főorvos – elfoglaltságára [150](#)hivatkozással – visszaadta a megbízatást, és az ügyvezető alelnök, dr. Kövesi Antal főiskolai tanár ugyanezen okból nem vállalta tovább tisztségét. A valóságos ok többek között az is lehetett, amit a következő alelnök, Högyészi Pál is kedvezőtlen jelenségként értékelt az 1931. évi közgyűlés beszámolójában, nevezetesen, hogy a tagság nagyobb része nem vett részt tevékenyen a programok lebonyolításában, a munkát általában egy szűkebb csoportnak kellett vállalnia. A problémák ellenére az egyesület fejlődése továbbra is lendületes maradt. A vezetőség eredményesen szorgalmazta a Győr–Sopron országút, az elhanyagolt tóalmi út javítását. Az egyesület mind a KMAC útján, mind közvetlenül is eljárta az illetékeseknél, hogy a Bécs–Balaton országutat Sopronon keresztül építsék meg. A tagok anyagi érdekét szolgálták a benzin és olaj árának leszállítására irányuló törekvések. A SAE érintkezést keresett a nagyobb olajvállalatokkal és igyekezett elérni, hogy a tagok olcsóbban jussanak üzemanyaghoz. Felmerült az a terv is, hogy maga az egyesület fog benzinkutat felállítani, e célból az egyes tagok benzinigényét is összeírták. Sajnos, ennek a tervnek a megvalósítása nem sikerült, azonban így is elérték azt, hogy az egész országban Sopronban volt legolcsóbb a benzin.

Az 1931-es év programja a március 22-i szezonnyitó felvonulással kezdődött. Ezt követte az április 3-i kirándulás, amelyen nagyobb létszámú csoport vett részt. A résztvevők megtekintették a budapesti motoros Grand Prix-t, a Zeppelin léghajó fogadását és az autós szépségversenyt.

Május 3-án rendezte meg a motoros szakosztály a motoros rókaversenyt, amely az első ilyen rendezvény volt Magyarországon, ezért eseményszámba ment. Augusztus közepén a kaposvári és pécsi egyesületek látogatásainak viszonzására az egyesület nyolcszáz kilométeres, balatoni körúttal egybekötött túrát szervezett ezekbe a városokba. Bár a gazdasági helyzet már akkor is érezhető leromlása miatt csak öt autó indult el a Kaszinó elől, a résztvevők kellemes élménnyel tértek haza a hosszú túráról.

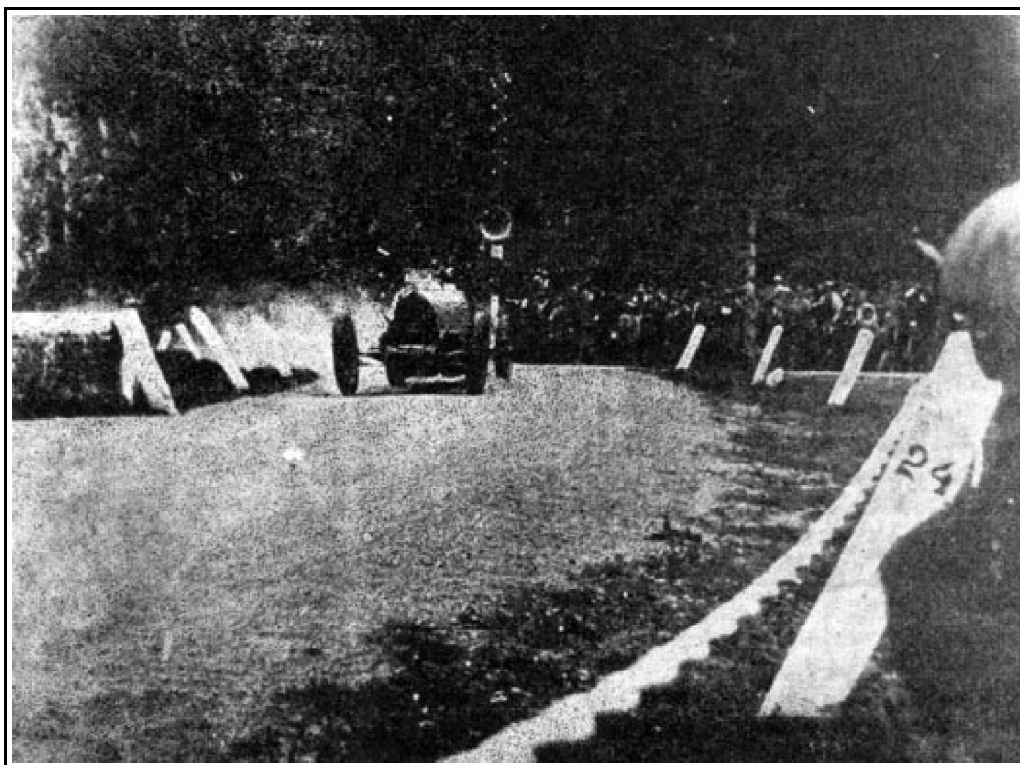
Az egyesület legnagyobb és legjelentősebb sporteseménye az év folyamán újra – már harmadízben megrendezett – brennbergi hegyiverseny volt. Augusztusban az egyesület vezetősége Bécsbe, Győrbe, Szombathelyre küldte képviselőit, hogy a versenyre való benevezéseket szorgalmazzák. Ugyanilyen tárgyalásokat folytattak a KMAC megbízottaival is, ugyanis a korábbiakkal szemben nem lehetett a versenyt júniusban megtartani, hanem különféle okok miatt szeptemberre kellett halasztani. A gazdasági

helyzet évközben bekövetkezett nagy leromlását, az üzemanyagok hirtelen drágulását az egész motorsport, de az egyesület is nagyon megérezte. A versenyen való részvételre csak az az egy körülmény hatott kedvezően, hogy a KMAC a versenyt – az addigi sikerek elismeréseként – bajnoki jelleggel ruházta fel. A verseny megtekintését a külföldiek részére megkönnyítette, hogy a motoros rókavadászathoz hasonlóan a belépéshez nem volt szükség útlevele és egyéb okmányokra. Az érdeklődés növekedésével lehetett számolni belföldi részről is, mivel abban az évben a semmeringi hegyiversennyel együtt a svábhegyi verseny is elmaradt. Augusztus 26-án ismertette a vezetőség a sajtóval az előkészületek részleteit, bár a piros-sárga-kék plakátok az egyesület színeivel és a verseny programjával már korábban az utcákra kerültek.

Az erőfeszítések eredményeképpen a versenyre 54 résztvevő nevezett be, többek között az utolsó pillanatban a hegyiversenyek Európa-bajnoka Arco Zinneberg is. Ez a versenynek nemzetközi nívót adott. Az edzésen már látszott, hogy kemény küzdelem lesz a versenyen Zinneberg és Hartmann között. Az edzésnapok időjárása nem kedvezett a résztvevőknek, pénteken és szombaton zivatarok zúdultak a pályára, ezért két baleset is történt, szerencsére egyik sem volt súlyos.

A verseny napja viszont ragyogóan napsütéses volt. Az eredmények a papírformát igazolták; a várakozásnak megfelelően Arco Zinneberg az öt literes Austro-Daimleren megjavította Szénásy két év előtti idejét, új pályarekordot állított fel 4 perc 57 mp-el, amelyet a mai napig sem döntött meg senki! A korábbi rekordnál jobb időt futott még Hartmann László is 3 literes Bugattiján 5 perc 10 mp-el. A legjobb 151 időt futó soproni versenyző, Feldinger Mihály, Velocette motorján a 350-es kategóriában 5 perc 53 mp-es időt ért el.

A III. Brennbergi hegyiverseny az osztrák és a magyar sajtó egyöntetű véleménye szerint a szezon legjobban sikerült versenye volt, de a saját rendezvények közül is kiemelkedett. Starthoz állt a motorosok között a magyar gárda élvonala, és a legjobb osztrák versenyzők is. Az autós mezőny is elsőrangúnak volt mondható még nemzetközi viszonylatban is. A verseny mérlege azonban azt mutatta, hogy a megrendezésre fordított anyagi és munkaáldozat nem állt arányban azzal a közönség- és sportsikerrel, amelyre az egyesület a hegyiverseny előkészítése és megrendezése folytán méltán számíthatott volna. Ennek főoka a nehéz gazdasági helyzet, a tomboló gazdasági válság, amely az autó- és motorsportot erősen sújtotta, ezenkívül pedig az, hogy a közönség számára az egyéni rajttal lebonyolított hegyiversenyek nem voltak elég érdekesek és izgalmasak.

8. Brennbergi hegyiverseny (1931)

A gondok miatt Bodnár Richárdnak, a SAE új főtitkárának javaslatára – az egyesület 1932-ben nem rendezte meg a IV. Brennbergi hegyversenyt, hanem helyette motoros körversenyt írt ki a Lövér körúton. Mivel időközben a „Budapest” Sport Egyesület lemondott a magyar nagydíj rendezési jogáról, mód nyílt arra, hogy a soproni verseny „Soproni Grand Prix” néven bekerüljön a nemzetközi versenynaptárba is. A verseny útvonala a mai Ady Endre út, Szabadság körút, Béke út volt, mintegy 5,27 km hosszban. A négy osztályba sorolt, tömegstarttal indított motorkerékpároknak 40 kört kellett lefutniuk, ami 211 km-es távnak felelt meg. A rendezők a „Kezdők versenyét” is kiírták, Soproni Körverseny néven.

Az Osztrák és a Magyar Touring Club a verseny napjára adott egymásnak találkozót Sopronban, ami a sajtó szerint 200–250 jármű érkezését jelentette. A járművel nem rendelkező közönség vonattal jöhetett, melynek viteldíja még soha nem volt ilyen olcsó, és ráadásul a belépőjegyet is magában foglalta. A járművel érkezők részére [152](#)csillagtúrát szervezett a rendezőség; akik május 14-én 14 órától 15-én 9 óráig a soproni célba befutottak, nevezési díj ellenében emléklakettet kaptak.

A verseny napján soha nem látott tömeg érkezett a városba, hogy megnézzék a versenyt. A nem túlzó becslések nyolcezer idegen érkezését jelezték, így hihető, hogy a helybeliekkel együtt több mint tízezer néző foglalta el helyét a pálya mentén vasárnap reggel, de még a 10 órakor érkező két pesti „filléres” is ontotta a közönséget. A verseny végül is 11-kor kezdődött.

Elsőnek az 500 köbcentiméteres kategória indult, melyben a start két neves osztrák versenyzőnek sikerült a legjobban. Köztük a várt küzdelem azonban elmaradt, mert egyikük gumidefekt miatt kiállt, a másik motorhibával küszködött. A kategóriagyőztes végül is a hátránnyal induló magyar Kozma Endre lett. A verseny abszolút győztese a 250-es kategória első helyezettje, a kompresszoros Puchhal futó Cmyral lett,

aki 88 km/óra átlagsebességet ért el. A legjobb időt elért magyar versenyző ugyanennek a kategóriának második helyezettje, Kesjár János lett.

A versenyen komolyabb baleset nem történt. Három versenyző bukott, köztük a brennbergi győző Willy Melichar is, de komolyabb sérülés nem történt, mindössze a gépekben esett kár; kettő megsérült, egy elégett. A versennyel a közönség elégedett volt, a szaksajtó is csupán két kifogásolnivalót talált; az egyik a hangosbemondó, a másik a tribünök hiánya. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a megafonokat az egyesület megrendelte, de nem érkeztek meg a verseny idejére. Mindent összevetve – a kisebb deficit ellenére is – a SAE újabb jól sikerült versenyt jegyezhetett fel krónikájába.

A napisajtó és a szaklapok egyöntetű elismeréssel adóztak a SAE-nek a nagyszerű rendezésért, ami a korábban kételkedőket meggyőzte arról, hogy a kis vidéki klub is tud nemzetközi rangú versenyt rendezni, abban az időben, amikor több nagy, anyagilag erős egyesület nem vállalkozott a korábban befutottnak mondott versenyek megrendezésére.

Alig egy hónappal a Grand Prix után újra nagy autós megmozdulás szemtanúja lehetett a város lakossága. Az Osztrák Touring Club és a Magyar Touring Club találkozott itt, az immár divatossá váló Sopronban. A találkozót a Soproni Automobil Egyesület szervezte meg. A két klub előőrsei már június 11-én, szombaton megjelentek a városban, a nagyobb rész azonban vasárnap reggel érkezett. Az utcákon mintegy 80 autó és legalább 150 motorkerékpár gyülekezett, majd felvonultak a városháza elé, ahol a polgármester köszöntötte őket. Ezután a résztvevők több csoportra szakadva a Tómalmot, a fertőrákosi kőfejtőt, a brennbergi völgyet, és a belvárost tekintették meg. Este a jól sikerült kirándulás élményével távoztak a résztvevők, akik között sok új hívet szerzett magának a város.

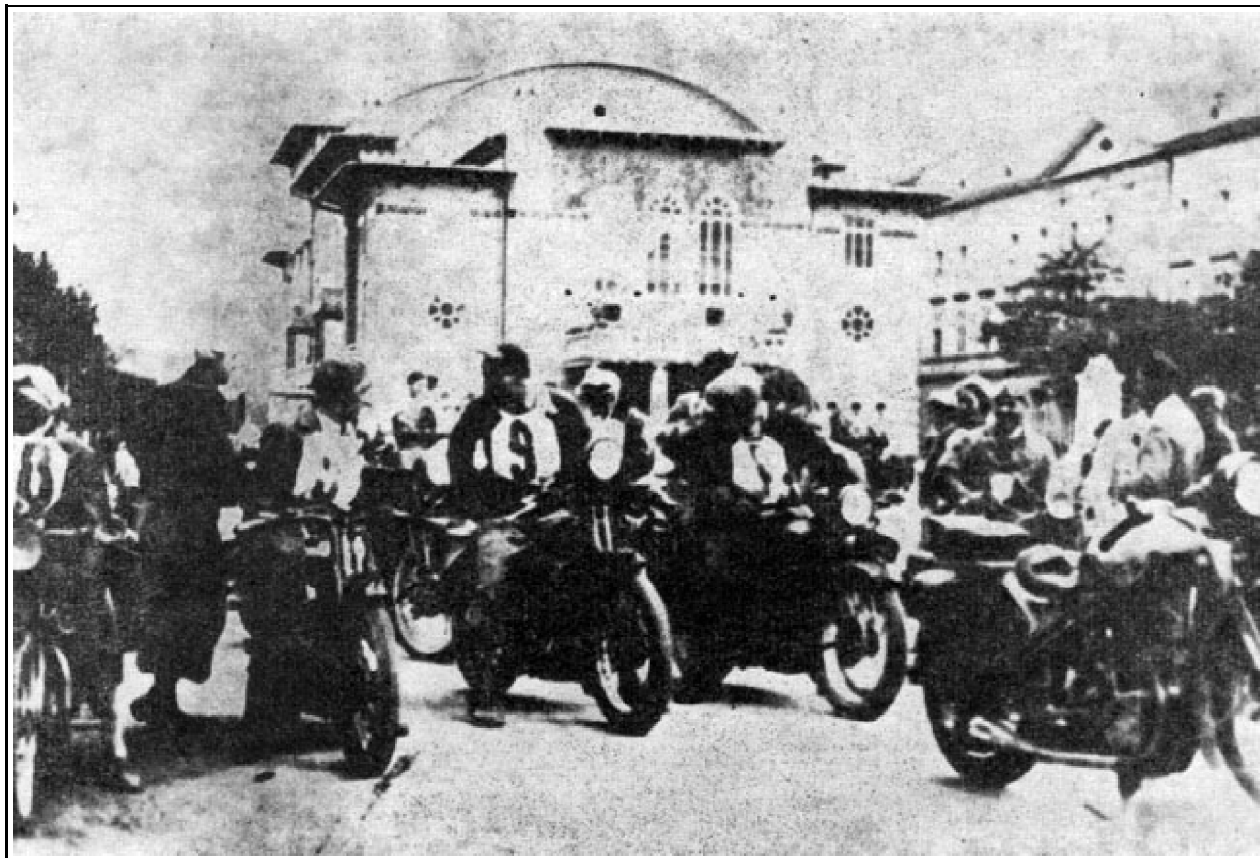
Sajnos, a gazdasági válság egyre jobban gátat vetett az autózásnak, motorozásnak, és ezzel együtt az egyesület tevékenységének is. Ezen a nyáron részt vesznek még a tagok egy siófoki csillagtúrán, de a sajtó „Egyre kisebb térre szorul a luxusmotorozás” címmel már az automobilizmus elé tornyosuló akadályokat tárgyalja.⁴⁽¹⁰⁾

3. Ebben az időben fordult a SAE figyelme a vitorlázó repülés felé. Megalakította a repülő szakosztályt és tárgyalásokat kezdett a repülést támogató két másik intézménnyel, a GYSEV-vel és a Bányászati és Erdészeti Főiskolával, ahol szintén működött repülő szakosztály. Tervük az volt, hogy két géppel megindítják a repülőoktatást, majd az oktatási díjakból újabb gépeket vásárolnak. A vitorlázó repülés gumiköteles és autóvontatásos formájával foglalkoztak. Tapasztalatszerzés céljából meglátogatják a bécsújhelyi sportrepülő egyesületet is. A meghirdetett pilóta-tanfolyamra több mint száz résztvevő jelentkezett, az egyesület megvásárolta a repülőgépet is, amellyel a tervek szerint Nyoszoli Imre oktató megkezdhetné a repülőoktatást. A repülőgép felavatását szeptember 25-ére tűzték ki, majd október 9-ére halasztották, amikor is a gép először emelkedett Sopron légterébe.

Időközben megrendezte az egyesület a II. motoros rókavadászatot, melyen mintegy 200 motoros vett részt. Túlnyomó többségük Ausztriából jött át a versenyre. ¹⁵³A győztes az egyesület tagja, Klafsky Henrik lett, a többi helyezést osztrák versenyzők érték el, csak az ötödik helyen végzett megint soproni motoros.

November közepén, a KMAC klubközi értekezletén hangzott el a javaslat a SAE 1933-as terveire vonatkozóan: osztrák–magyar kupa megrendezését javasolja Bognár Richárd, az egyesület főtitkára a motorsportban, mind magyar, mind osztrák részről egy-egy futammal. A verseny tervét a KMAC képviselői nagy tetszéssel fogadták. A verseny időpontját a vezetőség a „Soproni Hét”-re tűzte ki. Erre az időpontra a rendezők több más rendezvényt is rögzítenek. Az egyesület a verseny megrendezését a KMAC

anyagi támogatásától tette függővé, amelyet az – némi huzavona után – meg is ígért. Ez elhárította az utolsó akadályt az osztrák–magyar kupatalálkozó elől. Márciusban kezdődtek az előkészületek. A versenyszabályok majdnem teljesen azonosak voltak az előző évi Grand Prix szabályaival. A versenyzők négy kategóriába sorolva, egyszerre, tömegstarttal indultak. A két nagyobb kategóriában 40, a kisebb kategóriákban 30 kört kellett lefutni. A két csapat 16–16 főt foglalt magában, a versenyzők az elért helyezések alapján pontértékelésben részesültek. A végeredménynek a visszavágón kellett volna eldőlnie.

9. A motoros rókavadászat startja (1932)

A közönség – ha lehet, – az előző évinél is nagyobb volt. Budapestről 3, Bécsből 2 filléres vonat érkezését jelezték a verseny napjára, de rengeteg néző érkezett saját járművén is. A városi mérnöki hivatal a verseny időpontjára újra rendbehozatta az úttestet a verseny útvonalán. Az Automobil Egyesület szinte minden osztrák és magyar motorsport egyesületnek küldött meghívót, s csillagtúrát szervezett a résztvevő nézők részére.

A starthoz állt két csapat izgalmas versenyt ígért. Nagy nevek sorakoztak fel mindkét oldalon. Magyar részről: Kozma, Zamecsnik, Kesjár, Czulyba, az osztrákok részéről Walla, Runtsch, Melichar és más ismert versenyzők. A verseny a magyar csapat sikerét hozta. Az abszolút győzelem Kozma Endre nevéhez fűződött, aki a legnagyobb kategóriában – 87,25 km-es átlagsebességével – megközelítette az egy év előtti pályarekordot. A 350-es kategóriát osztrák versenyző, a kisebb kategóriákat magyar indulók nyerték. A verseny után került sor a verseny alkalmával meghirdetett [154](#) fotópályázat értékelésére. Az összegyűjtött

nagy anyagból díjat érdemeltek Csik Ferenc és Nitsch Rezső munkái.

A versenyt hozzátétőlegesen ugyanannyi néző nézte végig, mint az előző évben, így ahhoz hasonlóan veszteséggel zárult. Tekintettel az egyesület szűkös anyagi helyzetére, és az általános gazdasági helyzetre, az egyesület képviselői a KMAC évvégi értekezletén bejelentették, hogy nem kívánnak a következő évben versenyt rendezni.

4. A leromlott gazdasági helyzet miatt az autósok a tél előtt leállították járműveiket, tavasszal viszont a leállított kocsik ötven százalékának üzembehelyezéséről ír a „Sopronvármegye”. A gépjárműtulajdonosokat nemcsak a magas árak sújtották, hanem a már régen elavult és máshol megszüntetett kövezetvám, valamint az állami költségvetési ráfordítás hiányában rendkívül leromlott állami utak, amelyek igen nehézkessé tették a közlekedést.

Mindezek ellenére a vezetőség megpróbálkozott április 6-án egy Hainburg-i kirándulással, ám a részvétlenség és közönyösség akkora, hogy az április 16-i közgyűlésen Hőgyész Pál alelnök a feloszlítás gondolatát is felveti, Prickler János elnök pedig le akar mondani.⁵⁽¹¹⁾ Végül is az elnök a helyén maradt, a közgyűlés pedig a tagok anyagi helyzetére való tekintettel leszállította a tagdíjakat és elhatározta, hogy nem szed belépő díjakat. Tiltakozott a városnál a benzinkutak megadóztatása ellen is, mivel ez a benzinárak emelkedésével járt volna.

Akciót kezdett az egyesület a külföldi autósok belépésének megkönnyítésére is, elsősorban az osztrák autósok rövidebb itt tartózkodásának elősegítésére. Az akció eredménye az 1 pengős előfizetési jegy, mellyel a külföldiek a megváltást követő nap éjfélig itt tartózkodhattak. Eredmény: a bécsújhelyi motorosklub nagy létszámmal rendez kirándulást Sopronba.

Viszonylag csendes, rendezvény nélküli év után, amely az egyesület részére az említett kedvezmények kiharcolását hozta eredményül, az 1935-ös év valamivel jobb kilátásokkal kecsegtetett. A bécsi motoros szövetség bejelentette, hogy húsvétkor többszáz motoros részvételével Sopronban ügyességi versenyt, akkori nevén „gymkanát” rendez, melyre a legjobb magyar résztvevő számára külön értékes díjat tűzött ki.

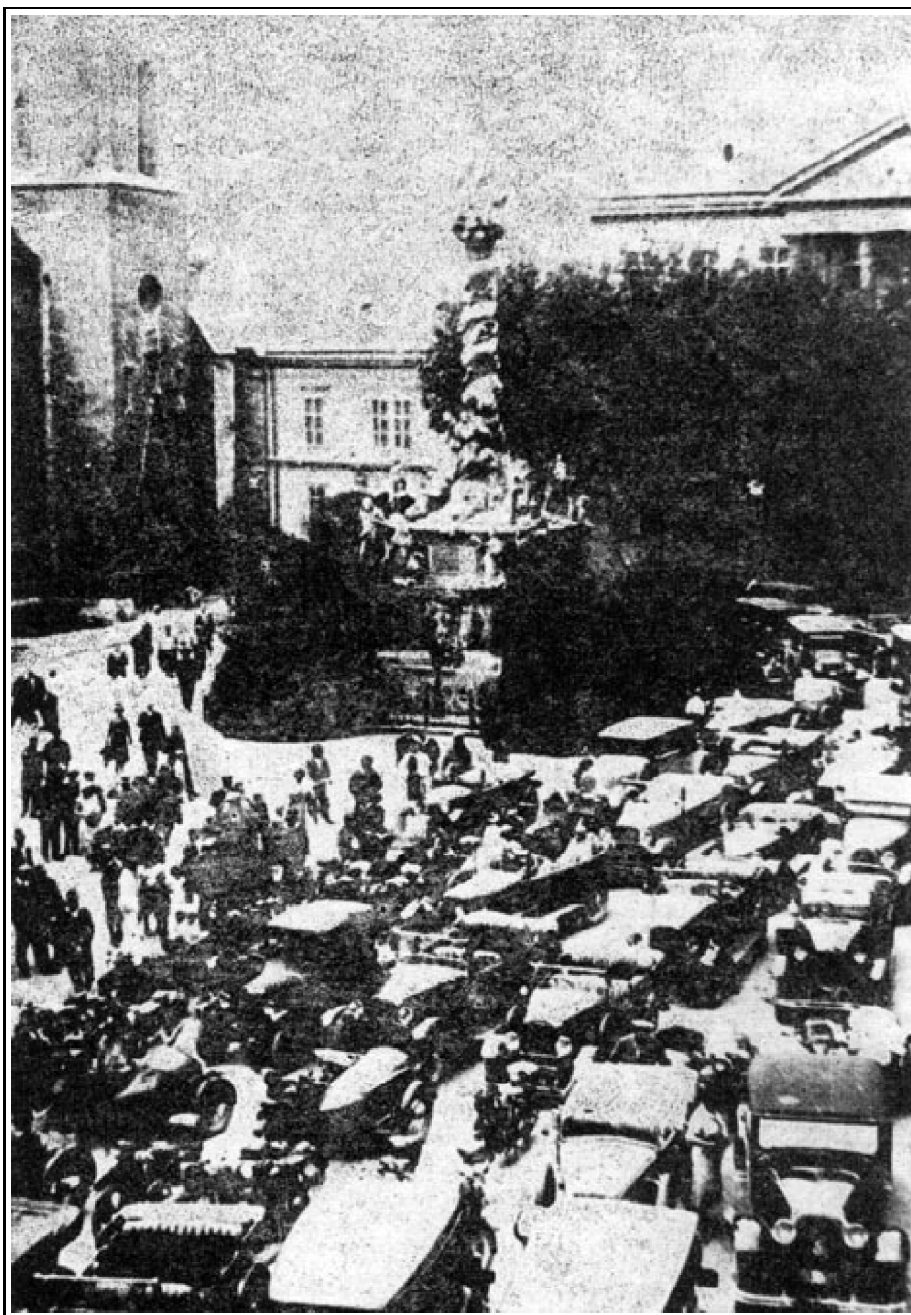
A verseny napján a ragyogó időben hatalmas közönség szállta meg a vasutas sportpályát, ahol a versenyt rendezték. A reggeli órákban 350 járművön hozzátétőlegesen 1000 személy érkezett, akiket a polgármester üdvözölt a városháza előtt. Maga a verseny délután 3 órakor kezdődött. A versenyzőknek keskeny, tekervényes úton apró zászlók között kellett előrehaladniuk, vízzel teli poharat áttenni az egyik asztalról a másikra, deszkahintán áthajtani és még egyéb feladatokat megoldani anélkül, hogy a lábukat letették volna. A verseny utolsó próbája egy lassúsági verseny volt, amelyben a nyertes az lett, aki utolsónak ért a célba lábletevés nélkül. Ez a verseny természetesen nem nyújtotta azt az élményt, mint a legutolsó motor-gyorsasági verseny, azonban a közönség nagyon hálás volt és jól mulatott a tréfás helyzetekben bővelkedő versenyen.

A verseny eredményét este a Kaszinóban hirdette ki Prickler János, a SAE elnöke. A verseny abszolút győztese Sterbenz Imre, soproni motoros lett.

Az egyesület 1935. évi közgyűlésén az elnök az előző évhez hasonlóan csak a gazdasági helyzet fékező hatásáról tudott beszámolni. Hivatkozott arra, hogy az autósok és motorosok érzik legjobban a hátrányokat, és őket sújtja az utak tűrhetetlen állapota is. A beszámolóból kitűnt, hogy az egyesület vezetőségének fő törekvése az volt, hogy a soproni autósok és motorosok részére a lehetséges gazdasági előnyöket, a városnak pedig az idegenforgalmat biztosítsa. Kifogásolta a közgyűlés, hogy a soproni magas

kövezetvám elriasztja az idegenforgalmat, – főleg az autósokat és a motorosokat – a várostól. Az elnök után Klafsky Henrik alelnök terjesztette elő jelentését az egyesület anyagi helyzetéről.

Az autós és motoros tábor ebben az időben különösen a soproni gépjárműkerületben is lefolytatott rendőrségi vizsgák foglalkoztatták, amelyeken az összes gépjármű [155](#)átesett. A vizsgák az új adórendszerrel és a járművek esetleges katonai felhasználását célzó felmérésekkel voltak kapcsolatosak.

10. A magyar és az osztrák Touring Club találkozója (1932)

Ebben az évben egy-két útibeszámolótól eltekintve más rendezvénye az egyesületnek nem volt. Ezekről a vezetőség 1936. február 27-én számolt be a közgyűlésen. Az egyetlen komolyabb eredmény a beszámoló szerint, hogy a Bécs–Balaton műutat végül is Sopronon keresztül jelölték ki megépítésre. Nem történt változás az automobilizmust fojtogató közúti adót és a városi kövezetvámot illetően. Az országban már csak Sopron volt az egyetlen város, ahol nemcsak az idegen járműveket, hanem a helybeli autókat is sújtotta a kövezetvám. A közgyűlésen bejelentette a vezetőség, hogy a Lövér-körúti verseny abban az évben is elmarad, azonban felvetette egy városok közötti verseny megrendezésének a gondolatát, melybe Sopronon kívül Győr és ¹⁵⁶Szombathely kapcsolódna be. A terv végül is nem valósult meg a megrendezés nagy költségeire való tekintettel.

Az év nyarán a sajtó koncentrált támadást intézett az utak tűrhetetlen állapota és a kövezetvám ellen, de nem sok eredménnyel. Csak 1937 januárjában került napirendre újra az út- és kövezetvám ügye egy miniszteri leirat alapján, de a változás akkor is elmaradt. Az egyesület még néhány kísérletet tett, hogy részt vegyen az ország belsejében kissé megélénkülő autó- és motorsportban, de komoly megmozdulásra nem került sor.

5. 1937 az egyesület tizedik éve. Márciusban ünnepi felvonulásra került sor, amely a jubileumon kívül az egyesület volt alelnökének Högyész Pálnak, főispánná való kinevezését volt hivatva ünnepelni. A felvonuláson viszonylag sok autó és motor vett részt. Májusban a közgyűlés újra csak a nehézségeket tudta felmérni és az utak állapotát, a gazdasági helyzetet és a kövezetvámot okolta az egyesületi élet ellaposodásáért.

Az igazság az, hogy az egyre élesedő nemzetközi helyzetre, az osztrákok visszahúzóására, a fasizmus előretörésére érzékenyen reagált a határmenti város. Nehézségeket okozott az is, hogy nálunk bal oldali, Ausztriában jobb oldali közlekedés volt már az akkori időkben. Visszatartotta a külföldieket az is, hogy nálunk a motorkocsi vezetői üzemanyag-pótlék volt forgalomban, amelyhez külön be kellett állítani a motorok porlasztóit.

1937. május 12-én a közgyűlésen az egyesület elnöke ünnepi megemlékezést mond a tizedik évforduló alkalmából, de sajnálkozva állapítja meg, hogy az autózás alapfeltételei még mindig hiányosak, kifogástalan út egyáltalán nincs, és még mindig probléma a kövezetvám. Ez év nyarán a város végre elengedi a kövezetvámot a külföldieknek két napos tartózkodás idejére, ami egy kicsit fokozza az ide látogatási kedvet. Az Osztrák Touring Club ősszel több kirándulást és rókaversenyt rendez még Sopronban, amelyen soproniak is részt vesznek, nem jelentős eredményekkel.

Az egyesület azt tervezte, hogy a jövőben átveszi az Idegenforgalmi Irodától az autós kirándulások szervezését és fogadását. 1938 májusára rókavadászatot terveztek, azonban közbeszólt a világpolitika: március 12-én a német csapatok megszállták Ausztriát. Magyarország felé határozatot rendelték el, és amikor feloldották, már a német háborús gépezet rendelkezései nehezítették a közlekedést. A háborús hangulat, a bizonytalan jövő kiölt az emberekből minden olyan érdeklődést, amely nem közvetlenül a létfenntartásra irányult.

Prickler János, az egyesület elnöke, az 1938. május 25-i közgyűlésen lemondott, a tagság pedig úgy határozott, hogy az elnöki tisztséget betöltetlenül hagyja. Ebben az időben a gépjárműveket egyre inkább katonai célokra használták fel, egyéb igénybevételre üzemanyagot is csak ritkán kaphatott a tulajdonos. A Soproni Automobil Egyesület tíz éves fennállás után – bár formailag továbbra is létezett – valójában megszűnt. A háborús viszonyok szétszórták mind a tagságot, mind a gépjárműparkot. További kutatásra

vár, hogy az Egyesület történetét – a háború utáni nehéz időkben történő újrászervezéstől az Egyesület megszűnéséig – felderítse.⁶⁽¹²⁾

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

157 KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Maksay Endre: Sopron vármegye birtokos társadalma a XVI. század közepén

Maksay Endre: Sopron vármegye birtokos társadalma a XVI. század közepén

1. Sopron vármegyében a mohácsi katasztrófát megélt, szerencsétlen sorsú nemzedék az első, amelynek helyzetéről, életviszonyairól egységes felmérések (a kincstári adó összeírásai) alapján és a nagy terjedelmű levéltárak meg más források ismeretében viszonylag részletesebb képet lehet adni; érthető módon mindenekelőtt a birtokos társadalom viszonyairól.

Ilyen kép kialakítására tettünk kísérletet, az 1549. évi rovásadóösszeírás¹⁽¹³⁾ elemzését tekintve kiindulópontnak. Ez a rovásadójegyzék a megye 147 helységéről szolgáltat adatokat. Több mint 60 azoknak a száma, amelyekről semmit sem tudunk meg a jegyzékből; az utóbbiak azonban legnagyobbbrészt a nyugati és észak-nyugati megyeszegélyen feküdtek, és mint az 1491-ben Habsburg-uralom alá jutott uradalmak tartozékai, gyakorlatilag nem is tartoztak az országhoz; Kismarton, Szarvkö, Kabold, Fraknó, továbbá Locsmánd dominiumain, valamint a borsmonostori apátság Kőszeg körüli birtokterületén kívül az összeírók Sopron királyi várost és néhány elszórt helységet (mint Lánzsér környékét, Kapuvár mezővárost, Csapodot, Családot) nem regisztrálták szövegükben.

A birtokosok közül 74 személy, ill. család, egyházi intézmény, város neve ismeretes, 5 birtokrész tulajdonosairól csak annyit tudunk meg, hogy „nemese” voltak, és 80 a név szerint ugyancsak nem ismert egytelkes nemese kicsiny birtokainak száma.

A birtoktestek közül 3 volt – megyei viszonylatban – nagy kiterjedésű, a maguk egyenként 100-on felüli jobbágyportájával: Nádasdi Tamás 411, Teuffel Erasmus 150, Sopron városa pedig 114 portát birtokolt. A 10-nél több (és legfeljebb 100) portával összeírt „középbirtokok” tulajdonosai közt a királyon kívül 10 nemest (ill. nemes családot), valamint 3 egyházi személyt, ill. testületet írtak össze.²⁽¹⁴⁾ 62 volt a legfeljebb 10 porta után adózó „kisbirtokok” száma.

A 3 birtoktípust térképre vetítve igen határozottan megmutatkozik a nagybirtok szinte kizárólagos túlsúlya a Fertő tó–Locsmánd vonaltól nyugatra (legnagyobbbrészt hegyes-dombos területen). A gyepon túli országhatársáv, kezdetben, hosszú időn át az uralkodó kezén, más megyékben is gyakran került el a felaprózódást és jutott vártartományokra tagoltan kisszámú nagyúr birtokába. A megye keleti, sík felére a helyi értelemben vett „közép-, kis- és nagybirtok” változó súlya jellemző, a keleti és északi szegélyen a nagybirtok kerül fölénybe. A „törpebirtokos” egytelkesek két sajátos zónája: a településeknek egy nagy

sűrűségű déli foltja és egy ritkásabb keleti folt. Az egykori gyepűörök leszármazottainak falvai az Árpád-kori országhatárt védő gyepűvonalak mentén helyezkedtek el.

A 79 birtokos 1305 portát mondhatott magáénak, ez pedig – portánként 2,5–3 paraszti háztartással számolva és a többi úrbéres meg majorsági alkalmazott-családot (majorságonként kettőt-kettőt) hozzájuk számítva – mintegy 5000–5800 paraszti ¹⁵⁸rendű háztartás fölötti uralmat jelentett.³⁽¹⁵⁾ A porták közül 1088 (83%) tartozott az egyenként 10-nél több portát magukban egyesítő „nagy- és középbirtokok”-ba, ebből 675, azaz 52% a „nagybirtokokba”.

A zselléreknek és a szegénységük miatt ideiglenesen adómentessé tett jobbágyoknak a száma (752+205) eléggé egyenletesen oszlott meg a kis-, közép- és nagybirtokok között, a közép- és nagybirtokon valamivel mégis kisebb arányban éltek közülük, mint amekkora a portáknak a közép- és nagybirtokra eső aránya volt, tanúságaként a jobbmódú birtokosok földjén élő úrbéresek árnyalatnyival kedvezőbb helyzetének. A 13 portát birtokló Cseh Ferencnek pl. mindössze 2 zsellére, a 11 portás Niczky Gáspárnak 1 szegény jobbágya volt. Kivételre csak egyetlen példánk van: az ország nagybirtokosai közé tartozó Török Jánosé, akinek Sopron vármegye falvaiban 58 jobbágyporta mellett 114 zsellér (és 1 szegény jobbágy) élt.

A közép- és nagybirtok kedvezőbb helyzete megmutatkozott még abban is, hogy a megye 47,5 (országos viszonylatban csekély számú) pusztá telkéből, valamint 420,5 újtelepítésű telkéből az átlagosnál kevesebb jutott ezek területére. Egyedül Teuffel lánczíri uradalmában állt nagyobb számú (11) telek pusztán.⁴⁽¹⁶⁾ Az újonnan benépesített telkeknek a pusztákhoz való viszonya ugyancsak a több úrbéréssel rendelkezőknél volt kedvezőbb az újnépésítésük javára, bizonyosságul az újjátelepítéshez szükséges jobb anyagi erőforrásaiknak. Ugyanakkor akadt, Dóczy Simon személyében, olyan szerény birtokos is, akinek 4 újonnan – alig 2 éve – telepített jobbágytelkén kívül semmijét sem írták össze.

Az 1540-es években országosan fellendülő majorságszervezés eredményeként az összeírók Sopron vármegyében is 28 allodiumot és 150 szolgát (jelentős részükben föltehetőleg ugyancsak allodiális alkalmazottat) vehettek számba, a 79 birtokos közül 35-nek a kezén. A jobbmódú urak azonban ezekből az átlagon aluli arányban részesültek.⁵⁽¹⁷⁾ Sopron városa (114 portával), Bakith Péter (a megyében 17 portával, másutt nagy uradalmakkal), a győri püspök (itt 100 portával), Török János (itt 58 portával) vagy Teuffel Erasmus (150 portával) egyáltalán nem tartott majorságot, s csekély számú szolgát is csupán az utóbbi 3 közülük. Még az ország egyik legnagyobb birtokosa, Nádasdi Tamás országbíró (411 portával) sem működtetett itt 11 allodiumnál többet (82 „szolga” alkalmazásával). A Weisspriacher-családnak (a megyében 76 portával) 1 majorságuk és 8 szolgájuk volt. A kisbirtokosok legszegényebbjai (az 1–2 portával rendelkezők) természetesen ugyancsak a legritkább esetben építhettek majorságot vagy tarthattak szolganépet (az 55 közül mindössze 3-an, ill. 2-en). 2 kisebb egyházi testület 1–1 allodiumát leszámítva, az egyházak birtokaira (8 birtokra) ugyancsak nem jutott majorság, szolganépük sem volt nagyszámú. Viszonylag legmagasabb arányban a 10 porta körüli szerény jószágot birtokló urak részesültek a megye allodiumaiból.

¹⁵⁹A majorságok népén kívül az összeírók csupán igen kevés olyan elemről készítettek följegyzést, akik kívül estek az úrbéresek közösségén. Ilyenek voltak a hegyes-dombos vidéken (főként Sopron városának és a győri püspöknek a falvaiban) legeltető pásztorok, ilyen a király harmincadosa meg Nádasdi Tamás vámszedője. A legjobb módú urak birtokán néhány malmot vettek számba (Teuffel falvaiban 9-et).

A jobbágyfalusi sorból kiemelkedő mezővárosok jelentős része a nyugati országhatáron feküdt, s a már ismertetett okokból nem került be az összeírásba. A rovásadójegyzékben megtalálhatók közül is csupán

Csepreget nevezik „városnak” (Beledet, Csornát, Kált, Keresztúrt, Rusztot, Szilt nem).

2. Az összeírás adataiból kiindulva, de azokon kissé túllépve, megvizsgálhatjuk, milyen hosszú időre nyúlt vissza a megyei urak helyi birtoklásának folyamatossága, mekkora volt a birtoklási fluktuáció.

A 74. név szerint ismert Sopron vármegyei birtokos közül 36-ról állapítható meg igen nagy valószínűséggel, hogy hasonló nevű elődeik (egyházak, városok esetén maguk a testületek) már a XV. században is megyei birtokosok voltak, rendszerint ugyanazokban a helységekben, mint az utódok, köztük az egyik legnagyobb birtoktest tulajdonosa, Sopron város, a „középbirtokok” gazdái közül pedig 8-an: a győri püspök, a Weisspriacher család, a csornai prépost, a soproni keresztes konvent és 4 más család. (Feltűnő, hogy ez a nagy helyi hagyományú csoport szinte egyáltalán nem vette ki részét a majorságépítésből: a már említett 2 egyházi testületen és a szomszéd ország társadalmához kapcsolódó nagybirtokos Weisspriacher famílián kívül csak az Ostffy család néhány tagja és a 2 portával rendelkező Kary Imre gazdálkodott közülük majorságokon, bár szolgálkat további 5 család és 2 egyház is tartott.

A Mohács körüli évtizedekben a megye famíliái, úgy látszik, nem cserélődtek olyan mértékben, ahogyan ez a válságos időkben várható lett volna: az 1549. évi összeírásnak csupán 9 további – a XV. században még nem említett – nemesurat, ill. családjukat (és a királyt) találhatjuk meg egy 1536. évi adójegyzékben.⁶⁽¹⁸⁾ A 9-ből 3 volt nagybirtokos: közülük csupán a Balkánról felköltözött s nem sokkal Mohács előtt magyar nemességet nyert Bakith Péter az egyetlen igazán „új ember”; Nádasdi Tamás, valamint enyingi Török János már korábban is jómódú, ha nem éppen közép-, ill. nagybirtokosi családokból jöttek, az ország más megyéiből. Nádasdi a Kanizsai-örökösrel kötött házasság útján jutott a família hatalmas uradalmához, Török Jánosnak még apja, Bálint kapta meg szépszámu falvát: többségükben egykor az Ostffy-rokonság (Bresztolci, Csornai, Tardi család) meg a Móríchidai család birtokait. A kisebb úrbéres földet nyert nemesek Bagody, Dessewffy, Gosztonyi, Jósa, Mesteri, Szalay Péter) minden jel szerint éppen a környék legnagyobb jövőjű emberének, Nádasdinak köszönheték itteni meggyökerezésüket, hiszen – mint látni fogjuk – az egy Batthyány-familiáris Gosztonyi kivételével mindannyian vagy a későbbi nádor szervitorai voltak, vagy valamelyik szervitorával álltak rokoni kapcsolatban.

Az 1549-ben följegyzett többi 29 birtokosból azok, akik csakugyan a legutolsó másfél évtized során szereztek csak meg itteni földjüket,⁷⁽¹⁹⁾ nagyobb részüikben ismét Nádasdi Tamás (kivéteklépp egy-egy más nagybirtokos) emberei voltak. A legkésőbb érkezettek e csoportjának az esetében túlnyomórészt kicsiny, alig néhány portára kiterjedő birtokokról van szó, nemcsak a Viczayak vagy Szalay Benedek esetében, akik a Lozsi, ill. a Pinnyei család egykor 2–3 falura kiterjedő földjeit kapták meg, hanem még a nagybirtokos családból való Tahy Bernát és a magas pozícióhoz jutott Segéd György esetében is; 10 portán felüli úrbéres földet csak a Nádasdi udvarában különösen ¹⁶⁰magasra emelkedett Sárkány Antal, valamint Bornemissza Pál kapott; 100-nál több portát pedig (a korábban Weisspriacher- ill. Graffenecker-kézen volt lánzséri uradalmat és kapcsolódó részeket) egyedül Teuffel Erasmus, a Habsburg- királynak igen exponált katonai tisztségekre kiszemelt, magyar indigenátussal jutalmazott híve.

A megye egész úrbéres-állományát tekintve azonban a tulajdonos családok kicserélődése mégis tekintélyes méretű volt: a 4 újonnan érkezett nagybirtokos famiglia (a Bakith, a Nádasdi, a Teuffel és a Török) meg a király a maguk együttesen 654 jobbágyportájával éppen felerészt mondhattak magukénak az 1305 megyei portából. A Mohács előtti régi birtokoscsaládokból ugyanakkor – az összeírásban fölvetett megerészen – jelentéktelen kisbirtokosokon kívül csak 2 nagyúri (a Kanizsai és a Graffenecker), továbbá mintegy 10 jómódú középbirtokos család (Bresztolci, Csornai, Győrói, Lozsi, Móríchidai, Pinnyei, Poki, Tápán, Tardi,

Zárka) tűnt el végképp a helyi nemesség sorából.

3. A megyei birtokosság rétegződéséről, életviszonyairól a következőket mondhatjuk.

Amint a fent előadottakból kitűnik, a XVI. század közepének birtokosai közül Újlaky Ferenc győri püspökön kívül 5-en tartoztak abba a legfelső rétegbe, amelynek tagjai, vártartományaik, esetleg viselt funkcióik révén minden familiárisi függéstől szabadok maradhattak, s egymással szinte teljesen egyenrangúakként érintkezettek. Valamennyiük közül csupán Nádasdi és a Weisspriacher család tagjai tartózkodtak rendszeresen a megyében. A két magyar származásút: Nádasdi Tamást és Török Jánost atyafisági kötelék is egybekapcsolta; már távolabb álltak tőlük a Habsburgokhoz olyannyira hűséges indigenák: Bakith Péter, Teuffel Erasmus és Weisspriacher János; tudjuk, Nádasaival különösképp gyakran kerültek ellentétbe a legkülönbözőbb okokból. Teuffelnek a későbbi nádor hol a császári katonák kártételei, hol a magyar exportmarhák elterelése miatt tett szemrehányásokat.⁸⁽²⁰⁾ Bakithal már súlyosabbak voltak az érdekellentétek: egy alkalommal az ő hatalmaskodásáról számoltak be Nádasdinak,⁹⁽²¹⁾ máskor arról, mennyire nehezelt rá Bakith egy birtokjogi ügyben történt döntés miatt; „egyéb boszu beszédet es szólt és mihelen hazajutott, igen csabdosta feleségét arczul”.¹⁰⁽²²⁾ Nem sokkal később a királynál intrikált Nádasdi ellen.¹¹⁽²³⁾ Weisspriacher egy községi bírósági hatalmaskodó elfogatása útján akarta kicsikarni a maga jogait, s ezzel okozott nem kis kellemetlenséget a Nádasdi-birtokok adminisztrációjának.¹²⁽²⁴⁾ Nádasdi ugyanakkor nagy erőfeszítéseket tett a mindenkiel való jóviszony lehetőség szerint való ápolására. Gyümölcsöszezon idején felesége sokszáz dinnyét küldött Bécsbe soproni–vasi birtokairól az urak közti elosztásra.¹³⁽²⁵⁾ Legtöbbjük nem is hagyta őt cserben, amikor segítségükre volt szüksége. Élete utolsó évében soproni birtokairól küldte embereit fontos megbízatással Szlavóniába, a háborús időkben létfontosságú lóállományának felfrissítésére. A küldöttek beszámolója tanúskodik arról a segítőkészségről és őszintének tűnő megbecsülésről, amellyel a tartomány ez alkalommal végiglátogatott urai a nádor iránt viseltettek. Erdődy bán „azt mondta, hogy ha csak egy lova volna is, az Istenre monda, hogy Nagyságodnak adnája”. Alapi Gáspár „azt mondta, hogy másnak kétszázon sem adná, de Nagyságodnak kedvét nem akarná szegni” (100 tallérért adta egyik lovát), Lenczovith pedig így nyilatkozott: „Magyarországban senkinek örömesben nem akar szolgálni, mint Nagyságodnak”.¹⁴⁽²⁶⁾

161A többi megyei nagyúr közti civódások azonban nem voltak ritkák és nem egyszer fajultak – különösen a társas italfogyasztás rendszeresen visszatérő alkalmain – olyan botrányos jelenetökké, amilyenről 1560-ban a nádort tudósították.¹⁵⁽²⁷⁾

A nagyurak – mint ismeretes – birtokjogaik védelmét, vagyonuk gyarapítását s a vártartományaikban folyó gazdálkodás irányítását tekintették legfontosabb feladatuknak. De tevékenységük nem merült ki ebben. Legtöbbjük (Bakith, Teuffel, Török, Weisspriacher) erejét elsősorban a hadvezéri, várparancsnoki működés kötötte le. A győri püspök, egyházmegyéje gondviselése mellett, a bécsi udvarban játszott kiemelkedő szerepet (egy ideig helytartóként is), gyakori érintkezésben az uralkodóval. A legsúlyosabb terhek Nádasdi Tamásra hárultak: főkapitányi, majd sorozatos zászlósúri tisztségeivel megannyi hadszervezési, hadjáratok idején hadvezetési feladat járt,¹⁶⁽²⁸⁾ kívülük a horvát-szlavón bán, majd sorban a tárnokmester, az országbíró, a nádor bírói és igazgatási funkcióit látta el. Birtokain a gazdálkodás irányításán túlmenően a humanista műveltségnek és az anyanyelvi írásbeliségnek lett fáradhatatlan terjesztője. Élete utolsó évtizedében a királlyal szoros személyes kapcsolatot tartva tett meg mindent a rendek és Ferdinánd közti közvetítés-egyeztetés, országa ügyének előmozdítása érdekében. Családja a királynak rendszeresen juttatott gyümölcsküldeményeket, kívánságára lovat szerzett neki, a királynénak pávákat, ludakat, kappanokat mutatott be. Bornemissza püspök, a király bizalmi ember, 1551 nyarán több ízben közölte Nádasdi főudvarmesterével, mennyire jó véleményrel van most a király az uráról. „Most jól fú a szél, úgymond”,

most kellene Ferdinándtól várat, zálogot vagy egyebet kérnie.¹⁷⁽²⁹⁾

4. Amennyire különbözött egymástól a nagyurak működési területe, annyira nem volt egységes a pályájukra való felkészülés módja sem. A hadi mesterségben és a szellemiekben való képzésük első szakaszáról nincsenek közelebbi információink: ez kétségkívül valamelyik vártartomány székhelyén ment végbe, tisztek és tanítómesterek vezetése alatt,¹⁸⁽³⁰⁾ és a felvonuló-állomásozó-harcoló csapattesteknél folytatódhatott.

A két értelmiségi hivatású (Nádasdi és a főpap) külföldi egyetemeken tanult. Az említett 6 személy családjai közül mindössze egy (a Nádasdi) adott még további hallgatókat ebben a korban a bécsi, ill. olasz egyetemeknek.¹⁹⁽³¹⁾

1625. Sopron vármegye magyar birtokosainak következő rétegébe a nagyurak familiárisainak szintjén álló személyeket számítjuk, bár ez a kategória viszonylag széles származási skálát és meglehetősen vagyoni-életszintbeli különbségeket fog egybe.

A helyi kis- és középnemes családok érthető módon elsősorban a megye leghatalmasabb uránál, Nádasdi Tamásnál kerestek támaszt, aki a maga részéről ugyancsak rá volt utalva arra, hogy a házassága útján a birtokokkal együtt örökölt Kanizsai-familiárisokat meg saját korábbi familiárisait számban egyre gyarapítsa, már csak annak arányában is, ahogyan egyre magasabb országos tisztségeket vállalt. Nem sokkal nádorrá választása után 36 „újonnan szerződött” szervitoráról készítettek kimutatást.²⁰⁽³²⁾ A rovásadójegyzék 54 ismert közép- és kisnemesi birtokosa közül 12 kétséget kizáróan az ő szervitora volt (Chernel Ambrus, Deák Ádám, Deák Pál, Dessewffy Ferenc, Dóczy Simon, Kovács Lőrinc, Laki Deák Balázs, Ostffy Jakab, Sárkány Antal, Segéd György, Szalay Benedek, Tahy Bernát), további 5 személy valamilyen szoros szolgálati (esetleg szervitori) kapcsolatban állt vele (Gróf Bernát, Jóna Farkas, Ládonyi Demeter, Szalay István, Viczay Balázs, mindannyian 10 portán aluliak), 16 birtokosnak pedig valamelyik (hasznos nevű) rokona került szoros, leginkább szervitori kapcsolatba Nádasdival, ill. anyósával, az özvegy Kanizsainéval (Akács, Bagody, Büky, Csáky, Cseh, Cziráky, Gosztorny, Káldy, Mesteri, Niczky, Ostffy, Sággy, Szecsődy, Tarródy, Tollkötő, valamint maga a Nádasdi család). A valóságban természetesen ennél is jóval nagyobb számú megyei birtokos tartozhatott a Nádasdi család famíliájába; kerültek oda bőven az egytelkes nemesek közül is.

Sokkal kevesebben vállaltak szolgálatot a megye nemesei közül a szomszédos Vas megye nagybirtokos családjánál, a Batthyáynál. Két itteni Batthyány-familiárisról (Gosztorny István, Szalay Ferenc) és 4 olyan személyről tudunk, akiknek hasonló nevű rokona húzódott Batthyányék oltalma alá (Büky, Nádasdi, Sárkány, Tarródy, ugyanezek más családtagjai a Nádasdiaknál szolgáltak). Négy további Sopron vármegyei birtokos, ill. családtag állott mások szolgálatában (egy Sággy, korábban a Nádasdi-família tagja, az esztergomi érsekében, egy Vadasfalvy a Weisspriacherében, Szecsődy, Osvát és egyik Vághy ismeretlen helyen). Kisfaludy Pál (valószínűleg ugyancsak szervitori függésben) Sopron vármegye alispánja volt, Korothnay Péter a megye rovásadószedője, egyik Wathay pedig királyi harmincadosi tisztségre szegődött el.

A familiárisok egy részének feladatává az úr birtokainak katonai védelmét tették. A magasabb rangúak várak kapitányaként működtek, s a hadiesemények híreit továbbították (Nádasdinál Segéd, Dessewffy).²¹⁽³³⁾ Tahy Bernát udvarmester korábban a seregszervezés, a portyák előkészítése tennivalóiból vette ki részét, urát pedig a nagyobb hadjáratokra kísérte el (békeidőszakban vásárlási akciókat, közmunkákat bonyolított le). 1551-ben Lippa ostrománál egy szolgálja veszett ott s egy másik kapott sebet. 1555-ben ő maga 15 lóval jelent meg a sereg gyülekezőjén. Bodonhelyről – mint írta – „bocsáttam vala ...

huszonkét lovon való legínt, hogy valami nyelvet foghatnak nagyságodnak kitől értené nagyságod, az török had mire gyült, hová vagy szándokjok”. De a fehervári szubasi megszaladt előlük jó lován, s végül is csak némi zsákmányt és egy „igen szegény paraszt török”-öt foghattak, aki pattantyús léte semmit sem tudott vallani.²²⁽³⁴⁾ Tahyék kisebb rangú társainak csapattisztai szolgálat jutott. Hadjáratok idején minden épkézláb familiárisnak részt kellett vennie a kivonulásban. Egyikük 1552-ben betegségére hivatkozva védekezett: „Hadakozni én immár nem vagyok jó.”²³⁽³⁵⁾

163A legtöbb munkát érhető módon az uradalmak gazdasági irányítása jelentette, s a legtöbb szervtort is ezek végzésére állították rá, köztük különösen az alacsonyabb kategóriájukat: az eredményes gabona-, szőlő-, gyümölcsstermesztés, állattartás, halászat feltételeinek biztosítására, beszerzés és értékesítés, szállítás megszervezésére, az épületek, munkaeszközök, utak karbantartására, ill. újak létesítésére, a jobbágyszolgáltatások behajtására, robot teljesítésére, az úri udvartartás szerteágazó szükségleteinek fedezésére.²⁴⁽³⁶⁾

Aki pedig fiatal korában jól ügyeskedett a gazdálkodás adminisztrációja körül, arra utóbb bonyolult jogi ügyeket, majd hadseregszervezési feladatokat is rábíztak.²⁵⁽³⁷⁾

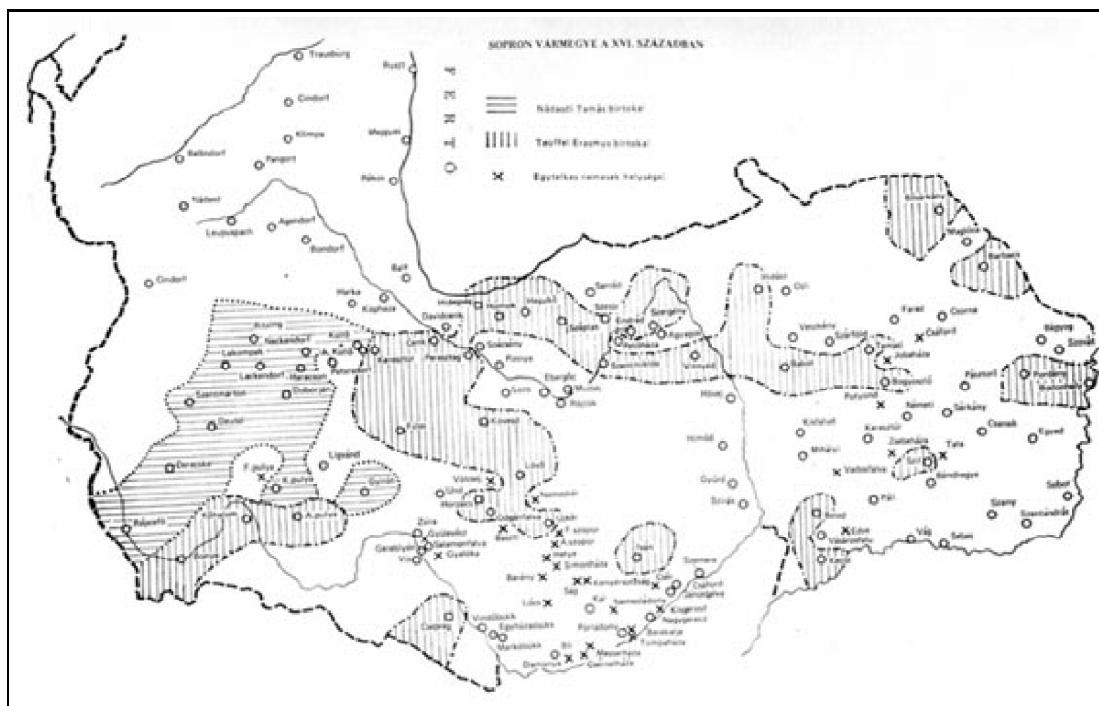
Az udvarmester teendői szükségképp változatosabbak, többreütiek voltak a többi familiárisénál. Nádasdi főudvarmestere, Sárkány Antal, legaktívabb korszakában az év jelentős részét Bécsben töltötte s ott az esetenkénti személyes szolgálaton meg az odahaza szükséges áruk beszerzésén kívül a legbefolyásosabb udvari emberekkel való kapcsolat fenntartása lett egyik fő feladata, ami együtt járt ura vagyoni jogi és minden más érdekének képviseletével, a legfrissebb kül-, belpolitikai- és hadi hírek szállításával. Hála a királyi udvar uraival ápolt rendszeres kapcsolatainak, pontos értesülései voltak arról, hogy az uralkodónak a fontosabb ügyekben és egyes érdekelt személyekkel kapcsolatban mi az álláspontja, s időnként – mint láttuk – még a király hangulatáról is tudósították. A kancellár titkon közölte vele, mikor kellene urának Bécsbe jönnie, hogy az „igen ravasz” Thurzó akcióit idejében megelőzhesse.²⁶⁽³⁸⁾ Jó forrásokból tudott Sárkány a Habsburg-érdekeket bármilyen módon is érintő európai hadi készülődésekről, hadmozdulatokról vagy a magyar végvárak számára kiutalt pénzüsszegekről. Ágyút, fegyveralkatrészeket, puskaport vett át és juttatott tovább a magyar védelem céljaira. Kézben tartotta ura bécsi pénzügyeit, gondja volt annak adósságaira, ingóvagyonára, eladható áruinak értékesítési lehetőségére, s rendszeresen vásárolta, készíttette az úr, az úrnő vagy a gyermekek olyan szükségleti cikkei, amelyeket magyarországi piacon nehezebben vagy rosszabb minőségben lehetett volna csak beszerezni, előállítani (elsősorban textíliákat, ötvösműveket, bútorokat, déligyümölcsöt, olvasógyertyát, órát stb.). Magyarországi hírszerzői közölték vele az itteni hadszínterek, a seregyűjtés, a felvonulások eseményeit, a foglyul ejtett törökök számát.

Nádasdi emberei közül utóbb többen vállaltak országos vagy helyi funkciókat a királynál, a rendi igazságszolgáltatási apparátusnál vagy a megyénél, egy részük anélkül, hogy az úrtól való függőségi kapcsolatát megszakította volna. Dessewffy, Gróf és Segéd királyi várkapitányok, Kovács a király zsoldostisztje, Ostffy és Viczay megyei tisztségviselők lettek, Chernel az országbíró protonotáriusaként vette ki részét a közügyek intézéséből.²⁷⁽³⁹⁾ Laki Deák, egy időben pozsonyi alispán is, altárnokmesterként helyettesítette urát a tárnokszéki üléseken meg a városokkal folytatott tárgyalásokon.²⁸⁽⁴⁰⁾ Érthető, ha ilyen körülmények közt a familiárisok legtöbbszörének éppen csak saját gazdasága legszükségesebb ügyeinek vitelére maradt ideje és energiája, nem pedig üzemük korszerűsítésére: Nádasdi szervitorai közül mindössze 2 kiemelkedő személynek, feltételezett familiárisai közül további 2-nek majorságáról maradt említés (Gróf, Jósá, Ostffy, Sárkány, az utóbbi városban feküdt). A lazább függés, úgy tűnik, a gazdálkodás szervezésében nagyobb lehetőségeket biztosított.

Az egyfelől védelemre és ellátásra, másfelől hűséges szolgálatra kötelező kölcsönös hűbéri függés formái Sopron vármegyében sem tértek el a szervitori rendszer Magyarországon szokásos formáitól. A familiárisok minden fontosabb anyagi ügyükben [164](#)– de különösképp más nagyurakkal vagy azok embereivel folytatott pereskedéseik során – kérték uruk pártfogását. Segéd György még annak a levélnek a mintáját is megküldte a nádorhoz, amelynek kiadását kívánta tőle.[29\(41\)](#) Támogatását várták, ha késett a királynak végzett szolgálatukért járó pénz, ha a városoknál vagy harmincadhivataloknál kedvezményt szerettek volna maguknak biztosítani, ha szökött jobbágyukat akarták felkutattatni. Szállást, gondviselést kértek és kaptak a háborús időkben otthonhagyott, veszélyeknek kitett családtagjaik számára, épület- és ruhaanyagot családjuk, szolgálók szükségletére.[30\(42\)](#) A maguk részéről munkájuk ellátásán túl meg-megújuló hűségfogadalmakkal igyekeztek mindezt kiérdemelni. Segéd György fogadkozott, hogy ura akarata nélkül sem a királynak, sem másnak nem kíván szolgálni.[31\(43\)](#) Sárkány Antal, amikor a bárándi bírót kegyetlenül elverte, azzal mentette magát: csak azért tette, hogy ura meg ne haragudjék rá, és haszontalan, szorgalom nélküli embernek mondja őt.[32\(44\)](#) Dóczy Simon szavai a nádorhoz: „Ha te Nagyságod engem fel nevelt, hiszem, hogy te Nagyságod engemet az földhöz nem ver.”[33\(45\)](#)

A szervitori szolgálatkészség nemcsak szavakban mutatkozott. Ha a nádor felesége Bécsbe látogatott vagy gyermekágyban feküdt, a főudvarmester szüntelen készenlétben állott mellette.[34\(46\)](#) A Sopronban megtelepedett Sárkány Antal senkinek sem adott el vörösborából, „sem csehnek, sem németnek”, csakhogy urának jusson.[35\(47\)](#)

A hűség jutalma alkalmi ingatlan-juttatásokon, tisztségekhez való hozzásegítésen, felszereléssel, néha élelemmel való ellátáson kívül elsősorban a kialakult pénzösszeg volt. Tahy Bernát, akit az 1550-es évek elején évi szerződés kötött Nádasdihoz, 3 forintos hópénzt kapott, még olyankor is, amikor messze földön vezetett hadjáratokra kísérte el urát, s megannyi kiadása és kára esett.[36\(48\)](#) Nem is győzött az évek hosszú során ismételten sanyarú helyzetére panaszkodni, s hol új lovat, hol páncélt, sisakot kért urától, hol pénzjutalmat, a lippai harcban szerzett arany-ezüst holmiból való részesedést várt volna tőle.[37\(49\)](#)

165 SOPRON VÁRMEGYE A XVI. SZÁZADBAN

A szervitori szolgálat jutalmazására jó eszközül kínálkozott az emberséges bánásmód is. A dominus szinte szűkebb értelemben vett családja tagjaiként fogadta be legalábbis a familiárisok magasabb rétegéhez tartozókat. A bécsi grófné házasságáról szóló tréfás híreszteléseket, amelyeket Nádasdi emberének bécsi szállásadója szállított [166](#)házhoz, a főudvarmester az úr legközelebbi látogatására tartalékolta, szórakoztatás céljára: „arra hagyom, mikorra megjő kegyelmed, hogy akkor es legyen mit nevetnie kegyelmednek”.[38\(50\)](#) A Sárkánynak szóló leveleket ura nemcsak a címzett rangjának kijáró megszólítással kezdte, hanem azon kívül gyakran családias hangvételével is „egregie nobis dilecte, charissime frater, egregie domine frater nobis honorande” stb.).[39\(51\)](#) Nem hiányzott a szervitorok megbecsülése idegen urak részéről sem. Sárkány főudvarmester – láttuk – bizalmas beszélő viszonyban állott a királyi tanács nem egy tagjával, Bornemissza püspök „jó Sárkán uram”-nak szólította őt, Mérey személynök tegezte,[40\(52\)](#) Oláh érsekkancellár pedig meghívta ünnepi miséjére és Sárkány ott ajándékot készült a főpapnak átadni.[41\(53\)](#) Egy-egy panaszos levélből ugyanakkor az tűnik ki, hogy a nagyúr, ha jónak látta, nem egyszer dorgálásban részesítette még oly magasrangú emberét is: „Azért nekem szintén úgy vagyon dolgom, mint az farkasnak, ha viszen is (ti. zsákmányt), huréltják (-szidják), ha nem viszen is, huréltják, azaz ha jól szolgálok is, bestia nevem, ha nem is bestia” – írta ugyanaz a főudvarmester.[42\(54\)](#)

6. A megye familiárisi szinten álló birtokosainak csoportja származását tekintve sem volt egységes: akadt közte nagybirtokosi családból, esetleg annak egyik szegényebb ágából jött ember (Dessewffy Ferenc, Dóczy Simon, Tahy Bernát). Sok került ki a Nyugat-Dunántúl középbirtokos familiáiból (Chernel Ambrus, Kisfaludy Pál, Laki Deák Balázs, Ostffy Jakab, Szalay Ferenc, Viczay Balázs stb.). Sárkány Antal a soproni polgárságból jött, s végül néhány személy, úgy látszik, egészen alacsony sorból jutott a familiárisok közé (Kovács Lőrinc, Segéd György).

A közép- és kisbirtokos nemesség vagyoni rétegei közötti határok érthető módon egészen máshol húzódtak,

mint a származási kategóriáké. Ha Sárkány Antalnak 14 jobbágytelkén kívül tekintélyes termést hozó soproni és vásárolt cenki szőleje volt, Sopronban majorsága, szerzett „jósága”, másutt malma, bérelt tizede, és ha 1551-ben, mint írta, atyafiaival „kastély dolga felől” szerződött, már csak élést, majorságot, port és ágyút kellett belé szereznie,⁴³⁽⁵⁵⁾ értékesítendő borából 1556-ban új házat szándékozott építeni⁴⁴⁽⁵⁶⁾ és számos szervitorral, köztük kulcsárral, szakáccsal rendelkezett,⁴⁵⁽⁵⁷⁾ végrendeletében pedig 7500 magyar forintnak, több mint 1200 aranynak, szőnyegeknek, kárpitoknak, ezüst mosdómedencének, ezüstpoharaknak, értékes ruhadaraboknak és ékszereknek (aranygyűrűknek, köztük egy gyémántosnak, „könek” stb.) jelölhette meg az örökösét,⁴⁶⁽⁵⁸⁾ akkor az ő életszínvonalát a nagybirtokosok után közvetlenül következő rétegre tekinthetjük jellemzőnek, mint ahogyan Sárkány a megye leggazdagabb urának udvari hierarchiájában is előkelő helyet foglalt el. Tahy Bernátnak 2 jobbágyportája, 2 zsellére, szőleje volt, jónéhány szolgát tartott és 15 lóval vonult hadba, mások ugyanakkor csak 10-zel vagy éppen 2-vel.⁴⁷⁽⁵⁹⁾ Tőlük lépcsőzetesen vitt lefelé az út a jobbágysorból csak nem régen kiemelt Kovács Lőrinc egy jobbágyportás kismeséig, majd tovább a többnyire paraszti szinten élő egytelkes nemesekig, akiknek, hacsak személyes képességeik nagyon ki nem emelték őket, az úri famíliákban is csupán alárendelt szerep jutott. A vagyoni, származási különbségek a rokoni-házassági kötelékek szövődésében is éreztették hatásukat; ilyen kötelék legfeljebb a közvetlen egymás mellett elhelyezkedő rétegek közt volt elképzelhető.

¹⁶⁷Érthető módon nem volt felhőtlen a familiárisok (az udvari terminológia szerint: „az úr nagy jámbor szolgálói”, „az több uraim”) egymás közti viszonya sem. Tahy Bernát bepanaszolta uránál Bolday Tóbiást: „az mint én ismerem, ... az mint ű engemet cirkál, még házamnál sem merek enni és innya miatta”. Ha megszokta is ifjúkorában Bolday, hogy figyelje és jelentse: mit eszik vagy mit iszik az úr egyik-másik jámbor szolgálója a maga házában vagy szállásán, ezt a szokást „immár vénségében el kellene hadni”. Több haszon származna abból, ha a fertőbeli csukákra viselne gondot, „miképpen az jég alól küfoghathná”, mintsem hogy Tahyt vigyázza. Bolday különben is részeges ember, s mi több: rossz társaságban és nyilvánosan issza le magát.⁴⁸⁽⁶⁰⁾

7. Milyenek voltak a közép- és kisbirtokosi réteg műveltségi viszonyai? 54, név szerint ismert tagja közül 24-nek kezeírása vagy litteratus jelzője alapján győződhetünk meg írástudásáról és fogalmazókészségéről. További 15-nek nem ismerjük ugyan a sajátkezü levelét, de közeli rokonaik levelezése alapján valószínűsíthetjük, hogy az írásos kultúra számukra sem volt idegen; csak a többi 15 személy iskolázottsága marad teljességgel bizonytalan. Aki írni tudott, az a legtöbb esetben latinul is fogalmazott. A német vagy vegyesnyelvű vidékeken élő urak német nyelvismeretét szinte bizonyosnak vehetjük. Egyikük külföldi egyetemi tanulmányairól sem ismerünk kétséget kizáró följegyzést,⁴⁹⁽⁶¹⁾ 6 birtokos hasonló nevű rokonai jártak bécsi, ill. 1–2 olasz egyetemre (Bagody, Büki, Dóczy, Gosztonyi, Ládonyi, Ostffy), bár a névazonosítás és a rokoni kapcsolat itt sem minden kétséget kizáró.⁵⁰⁽⁶²⁾

Az átlagos nemesi műveltség szintet szükségképp meghaladta azoké, akik (mint Chernel és Laki Deák) magas bírói fórumokon ítélkeztek, azé a 4 nemesemberé, akik a *Litteratus* nevet viselték, és nem utolsósorban Sárkányé, aki hosszú időt töltött a királyi udvar magaskultúrájú köreiből, 1555 tavaszán pedig úrnőjével együtt Olaszországban is megfordult.⁵¹⁽⁶³⁾ Olvasmányait egyiküknek sem ismerjük – még a főudvarmester igen részletes végrendeletében sincs nyoma könyveknek⁵²⁽⁶⁴⁾ legfeljebb a Nádasdi-udvartartás kiemelkedő személyisége, az irodalom pártoló Perneszi György sárvári könyvtárának ismert jegyzéke alapján tehetjük fel,⁵³⁽⁶⁵⁾ hogy a benne található darabok (köztük a humanizmus és a mindkét irányú reformáció könyvtermékei, antik történelmi, földleíró, orvostudományi, vallásos és szépirodalmi művek, szótárak) nem maradtak hozzáférhetetlenek az udvar más tisztartói számára sem, hiszen a humanista orientációjú nagyúr környezetében az érvényesülésnek nem kis mértékben a

műveltséggyarapítás is föltétele kellett hogy legyen.

A legszükségesebbek közlésére szorítkozó levelezésből ugyancsak nem könnyű dolog a birtokostársadalom ismeretanyagára következtetni, még azon a területen sem, amely pedig a jogi és gazdasági problémák mellett érthető módon a legtöbbet foglalkoztatta őket: az egészségügy területén. Csupán annyi állapítható meg, hogy a világlátott főudvarmester, ha ura családjának egészségéről volt szó, hosszasan tárgyalt a jeles bécsi doktorokkal, s haladék nélkül megküldte a betegnek azok receptjeit, gyógyszereit,⁵⁴⁽⁶⁶⁾ ha pedig éppen Sárváron tartózkodott, akkor legalább a hazai doktor tanácsait kérte ki, nemcsak a mirigy kifakadása vagy kivágása dolgában, hanem pl. ¹⁶⁸olyasmiben is, hogy szél idején tanácsos-e kiengedni a szabadba a kisgyermeket.⁵⁵⁽⁶⁷⁾ Nádasdinéhez terhelessége alatt is elérkeztek a doktor levélbeli tanácsai: ő reggeltől estig a kerti színben tartózkodott, még az éjszakai kinthálást is tervbe vették.⁵⁶⁽⁶⁸⁾ Ám az orvos mellett ritkán mulasztotta el Sárkány olyanok tanácsának kikérését sem, mint pl. a sokaktól dicsért csepregi, máskor a sárvári borbély, Batthyányné asszonyom, aki „jeles orvos, jobban tud azhoz egy hitván doctornál, consulálja kegyelmed”, vagy a „tudós asszonyállat”, egy harmincados felesége.⁵⁷⁽⁶⁹⁾ Járvány idején Sárkány az orvos tanácsainak meghallgatása s a maga füstöltetése mellett még arra is gondolt: jó lenne, ha a gyermekeket „vinnék oly helre, hol borbél vagyon, mert az érvágás igen használ. Sokan gyógyulnak érvágásba meg.”⁵⁸⁽⁷⁰⁾ Tahy Bernát bénult kezével a csepregi borbélyhoz vagy „az hévízbe” készült.⁵⁹⁽⁷¹⁾ Az ilyen és ezekhez hasonló gyógymódok akkor Európa-szerte – városokban és úri udvarokban is – elfogadottnak, korszerűnek számítottak.

Sopron vármegye birtokosainak levelezése az egészségügyi kultúránál is jóval kevesebb információt nyújt a levélírók politikai tudatossága, a kül- és belpolitikai események dolgában való állásfoglalásuk felől. Egyszer-egyszer mégis hangot kap benne a Mohács utáni nemzedék legtragikusabb élménye: a kassai várkapitányi megbízatást nyert Segéd György az egykori magyar rendi frazeológia szavaival, de a valóságot is hűségesen kifejezve ír „szerencsétlen, szétszakított, lesújtott országunk”-ról.⁶⁰⁽⁷²⁾ Ugyanez a várkapitány került szembe a vegyes etnikumú városok polgárai közt dúló kíméletlen harc problémáival: jónak látta a nádoron keresztül a király közbelépését kérni a kassai németek túlkapásai ellenében, a magyarok és az őket támogató megyei nemesség érdekében.⁶¹⁽⁷³⁾

A véget nem érő hadiállapot nyomorúságai, amelyek „csak tetézték a családi élet megannyi más baját és nehézségét, valamilyen formában szükségképp mindenkit érzékennyé tettek az országos politika dolgai iránt, a problémák magyarázatát és az „orvosságot” pedig a kor vallásos-politikai ideológiája kínálta nekik, s ez elsősorban a prédikátorok szószékein meg a vallásos irodalom számos nyomdatermékén át jutott el hozzájuk. Mindamellet az egykori élet ünnepeit és köznapjait egyaránt átfogó vallásos gondolkozás nyomai is csak ritkán mutatkoznak meg a megyei urak levelezésében. Figyelemreméltó ugyanakkor, hogy a kegyes hagykozás középkori szokása a változott körülmények közt is virágzott: Sárkány 2500 forintot hagyott arra a célra, hogy a „Sárkányszigeten a katekizmust prédikáltassák és ad pios usus convertálják”, húgának azért szánt 500 forintot meg egy szőlőt, „hogy evel gyermekit isteni félelemre és lölki idvességre taníttassa”, kisebb összegekből pedig evangélikus prédikátort és katolikus apácát egyaránt részeltetett, ahogyan a végső akarat végrehajtásáért felelősek közt is együtt volt megtalálható a győri katolikus püspök és a város evangélikus papja.⁶²⁽⁷⁴⁾

¹⁶⁹Amíg azonban az urak nem érezték a másvilág fenyegető közeledését, addig vallásos cselekmények, kegyes és szórakoztató olvasmányok mellett vagy helyett sokkal több időt szenteltek a borívás gyönyörűségeinek, s legfeljebb a fogyasztás körülményeire (a helyiségre, a társaságra) illet tekintettel lenniök. Jellemzők Tahy Bernát szavai, aki úgy vette észre, hogy új tisztársai között nálánál részegesebbek vannak, s noha tudta, hogy „az tiszthez képest ne legyen szabad részegeskedni”, mégis nagy hálával

fogadta Nádasdi felszabadító engedélyét: „im értem, hogy te kegyelmed szabadságot adott reá” (ti. az ivásra), hiszen – írja – „még részegeskedem vala, minden marhám szaporodik vala s mind egyéb féle, de miulta elhagytam az részegséget, azulta mind fogyni kezdte és veszni”.⁶³⁽⁷⁵⁾

8. Jólismert az az éles választóvonal, amely a korszak nemesemberei és jobbágysai között húzódott s amely alig volt mérhető a nagyurakat szervitoraitól vagy az egyes szervitori klikkeket egymástól elválasztó vonalakhoz. A familiárisokat sújtó, írásban vagy szóban kapott szidalmak szelíd korholásnak minősültek azokhoz a fenyegetésekhez képest, amelyeket a jobbágysoknak kellett a tisztartóktól elszenvedniük. Sárkány Antal, zalavári tisztartó korában, amikor egy urától kapott parancs értelmében hiába küldte el az ispánt a falukra, hogy 3–3 embert adjanak a vár kitakarítására, s azok még fizetség ígéretere sem küldtek senkit, dühében maga indult el rossz lábával gyalog Bárándra, és ott a bírót engedetlenségéért erőltet kezében tartott botjával olyan erősen megverte, hogy az alig kerülheti el a halált.⁶⁴⁽⁷⁶⁾ Igaz, egy másik tisztartó ugyanott a jobbágysok mellé állt,⁶⁵⁽⁷⁷⁾ s olyan is akadt köztük, mint a lékai Deák Pál, aki a jobbágysfalvak keserves helyzetét ura előtt ismertette, kérésüket pártolóláig terjesztette elébe.⁶⁶⁽⁷⁸⁾ Halála közeledtével már Sárkány is a megbánás jegyében rendelkezett: „ha valami képpen az én jobbágysim és az ... alattvalók én miattam oly kárt vallottak volna, (az 1000 magyar forint) sommából kedveket leljék és megelégedésük” (ti. őket, a végrendelet végrehajtói).⁶⁷⁽⁷⁹⁾ Boldayt azzal a váddal illették, hogy „Hegykűn ... az pórokkal addég el iszik, hogy kocsira vetik, úgy viszik haza. Én pedig, kegyelmes uram – írta a följelentő – soha nem ittam az pórokkal, sem korcsoma háznál, hanem mikor ittam, vagy házamnál vagy szálláson, mindenkoron uram levő (!) emberekkel és nagy jámbor szolgálival ittam”.⁶⁸⁽⁸⁰⁾ A gyalog-állapot megszegyenítő voltának ismételt hangsúlyozása ugyancsak a nemesemberek és parasztok közti távolságot fejezte ki.⁶⁹⁽⁸¹⁾

A nagybirtokosok, akiknek jóval kevesebb közvetlen érintkezésük volt jobbágysaikkal, mint familiárisaikkal, könnyen megengedhették maguknak, hogy – amiképp Nádasdi – szent ígéretet tegyenek a szegény nép sorsának könnyítésére, kárai megtérítésére, még a maguk anyagi érdekeinek kockáztatásával is.⁷⁰⁽⁸²⁾ A tisztartók részéről többször is érte szemrehányás az urakat: a parasztok az ő elnéző magatartásuk vagy éppen biztatásaik miatt váltak engedetlenekké.⁷¹⁽⁸³⁾ 1561-ben „a győri papokat” és a mögöttük álló püspököt okolták, amiért a nép nem akart szolgálni, sőt fegyveres kézzel támadt az ispánra és a szolgálókra.⁷²⁽⁸⁴⁾

170A kiszolgáltatott jobbágysok helyzetéhez alig mérhető megbecsülésben volt része a királyi városok jómódú polgárainak; a meggazdagodott és a birtokos urak közé minden vonatkozásban befogadott Sárkány élete végén köztük telepedett le és végső rendelkezésében nem átalította magát soproni polgárnak nevezni, executorai és a testamentum megerősítői közt kisebb nemesek mellett „barátaikat”, városi tanácstagokat megjelölni.⁷³⁽⁸⁵⁾

9. Vizsgálódásainkból megállapítható, hogy Sopron megye 1550 körüli birtokos-társadalmának, valamint a ráeső úrbéres birtokterületnek a megoszlása jól beilleszkedik abban a képbe, amely eddigi ismereteink alapján országos viszonylatban kialakult.⁷⁴⁽⁸⁶⁾

7 nagybirtokos	{	ebből 5 világi, 1 egyházi, végül a király	}	ura volt	830 portának	(63,5%)
10 középbirtokos	{	ebből 7 világi, 3 egyházi	}	ura volt	258 portának	(19,8%)
62 kisbirtokos	{	ebből 57 világi, 5 egyházi	}	ura volt	219 portának	(16,7%)

80 egytelkes nemes csupán nemesi telkén gazdálkodott.

A birtokos családok, testületek hozzávetőleg felerésze azonos volt azokkal, amelyek az előző évszázadban ugyanott birtokoltak, kb. negyedrészüket a mohácsi veszedelem körüli évtizedekben került ide (további negyedrészüket azonosítása nem volt elvégezhető). Az újonnan jöttek a jobbágyportáknak megközelítőleg felerészt birtokolták, s a 4 nagybirtokon kívül javarészüket ugyanúgy a leggazdagabb nagyúr, Nádasdi Tamás szervitorai és kreatúrái voltak, mint ahogyan a régen helybenlakók (jelentős részben egykori Kanizsai-familiárisok) is igen sokan az ő udvarában látták jónak szerencséjüket keresni.

A birtokos családfők mintegy felerészről igazolható, másik egynegyedéről pedig valószínűsíthető az írásban-olvasásban való jártasság; nem kétséges, hogy nagyapáik és apáik nemzedéke óta igen nagyot haladtak. A leveleikben foglaltak szerint ennek megfelelő lehetett s a kelet-európai átlagtól bizonyára kevéssé ütött el műveltség szintjük egésze is. Ha végül a rendelkezésre álló majorság-adatokat a XVI. század korszerű gazdasági kultúrájának egyik fontos jelzőjeként fogadjuk el, akkor elemzésükből kitűnik: itt is igen jelentős volt a haladás a XV–XVI. század fordulóján tett első lépések óta.⁷⁶⁽⁸⁸⁾ Az egyházi testületekkel szemben a nemesurak, elsősorban a kisebb középbirtokosok, a régóta a megyében honos családokkal szemben a nem sokkal korábban beköltözöttek és a szoros familiári függésben állókkal szemben a kevésbé kötött birtokosok voltak a rugalmasabb, a kor követelményeikhez alkalmazkodóbb gazdálkodás kezdeményezői.

Ilyen gazdasági és szellemi útravalóval indult neki Mohács után Sopron vármegye birtokososztálya a következő, megpróbáltatásokban éppen nem szegény másfél évszázadnak.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Mesterházy Tihamér: A nagycenki Széchenyi-hársfasor és kastélypark

171 Mesterházy Tihamér: A nagycenki Széchenyi-hársfasor és kastélypark

1. Széchenyi Antal cenki udvarházát az 1750-es években főúri palotává, barokk kastéllyá építtette át. A kastély építése közben kertépítészeti tervek is készítettet, hogy a kor divatja szerint méltó környezet ékítse és szolgálja a család igényeit. A tervekhez a példaképeket a század elején meginduló magyar főúri barokk kertépítések szolgáltatták. Őrsi Károly vizsgálatai szerint leginkább a kismartoni (ma: Eisenstadt) Esterházy-kastélykert motivációit ismerhetjük fel az egyik tervben.¹⁽⁸⁹⁾ A kertépítés idején, az 1754. évben volt a hársfasor alapítása, amikor a díszkert főtengegyének folytatásaként alakították ki a közel 24 m széles kettős fasort. Egyes vélemények szerint talán születésnapjára (1754. márc. 11) lepte meg Széchenyi Antalt felesége, Barkóczy Zsuzsanna e nagyszerű gondolat valóra váltásával. A tény az, hogy egymást követő néhány év alatt 2130 m hosszan, 644 db kislevelű hársat (*Tilia cordata*) telepítettek, közel 7 m-es tőtávolságban.

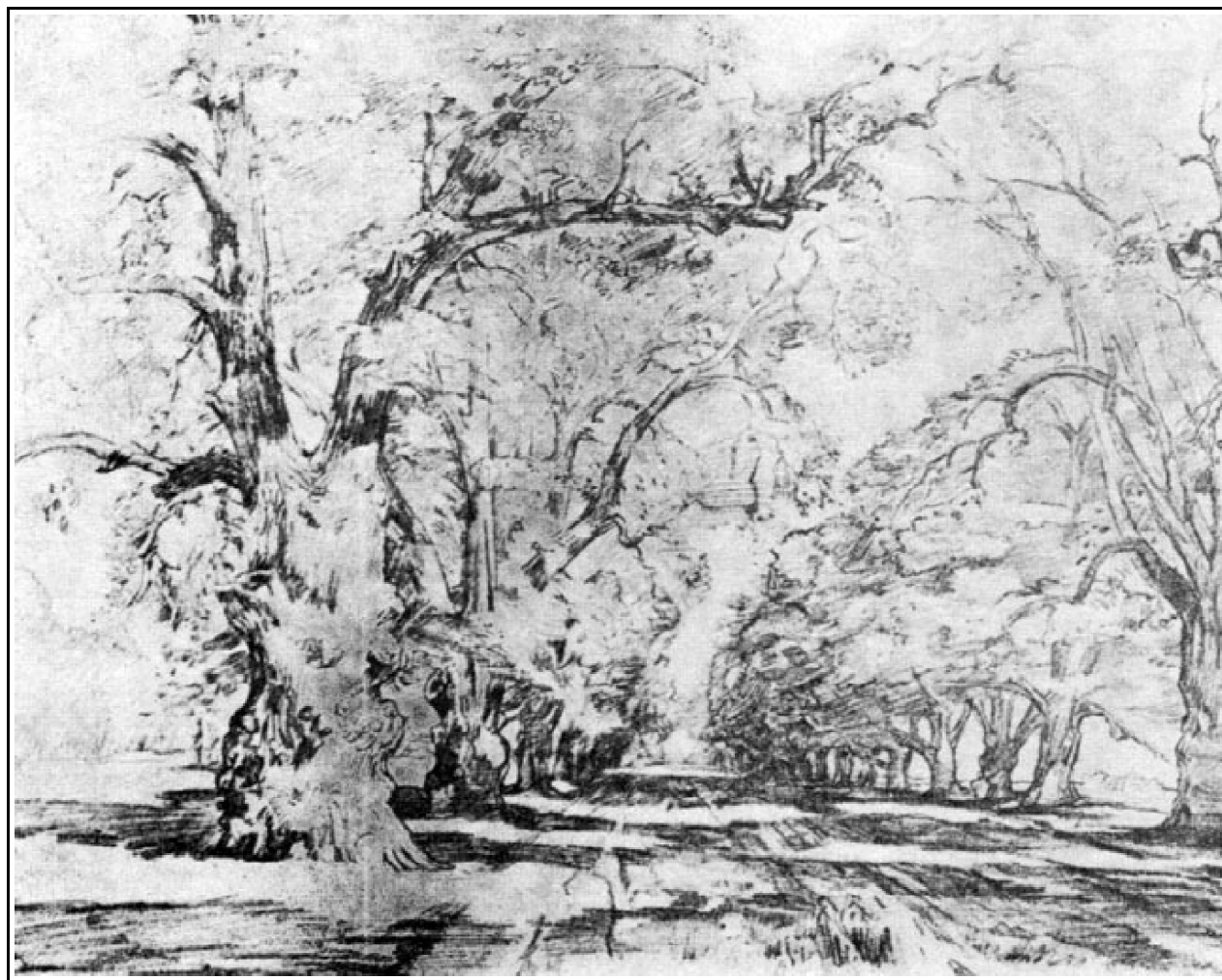
1. Gyepfenntartás legeltetéssel (1938–40). C. Schneider nyomán

A fasor telepítésének gondolata ebben az időben nem új, hiszen a renaissance kerteknél is használatos volt. Ez látható többek között a kismartoni Esterházy-kastélypark és a pozsonyi Érsekkert renaissance elrendezésű kertépítészeti tervein is. ¹⁷²A barokk kertépítészeti stílusban megkomponált kerteknél lényeges kertépítészeti elemként alkalmazták a fasort. Legtöbbször a gyertyánt, hársat, vadgesztenyét ültették fasorképzés céljára.

2. A fasor valahol kezdődik és valahová vezet, tehát két célpontot köt össze. Ez a leegyszerűsített célszerűség a mi esetünkben azt jelenti, hogy a park és a táj (Fertő tó) összekapcsolására szolgált, sőt ezt a kapcsolatot úgy teremtette meg, hogy a park főtengele szinte meghosszabbodott.

A kapcsolat további bizonyítására szolgál a barokk kertépítészeti elvek ismerete, pontosabban az a törekvés, hogy a tengelyek irányában kilátásokat biztosítsanak, a tájjal zárják le a tengelyt. Az építészeti kiképzésű barokk kert – mint művi létesítmény – ugyanis nem illeszkedett harmonikusan, szervesen

környezetébe, az illeszkedés lehetőségeit csakis a tengelyvégi pontok biztosíthatták.²⁽⁹⁰⁾

2. A hársfasor állapota 1953-ban (Balogh András rajza)

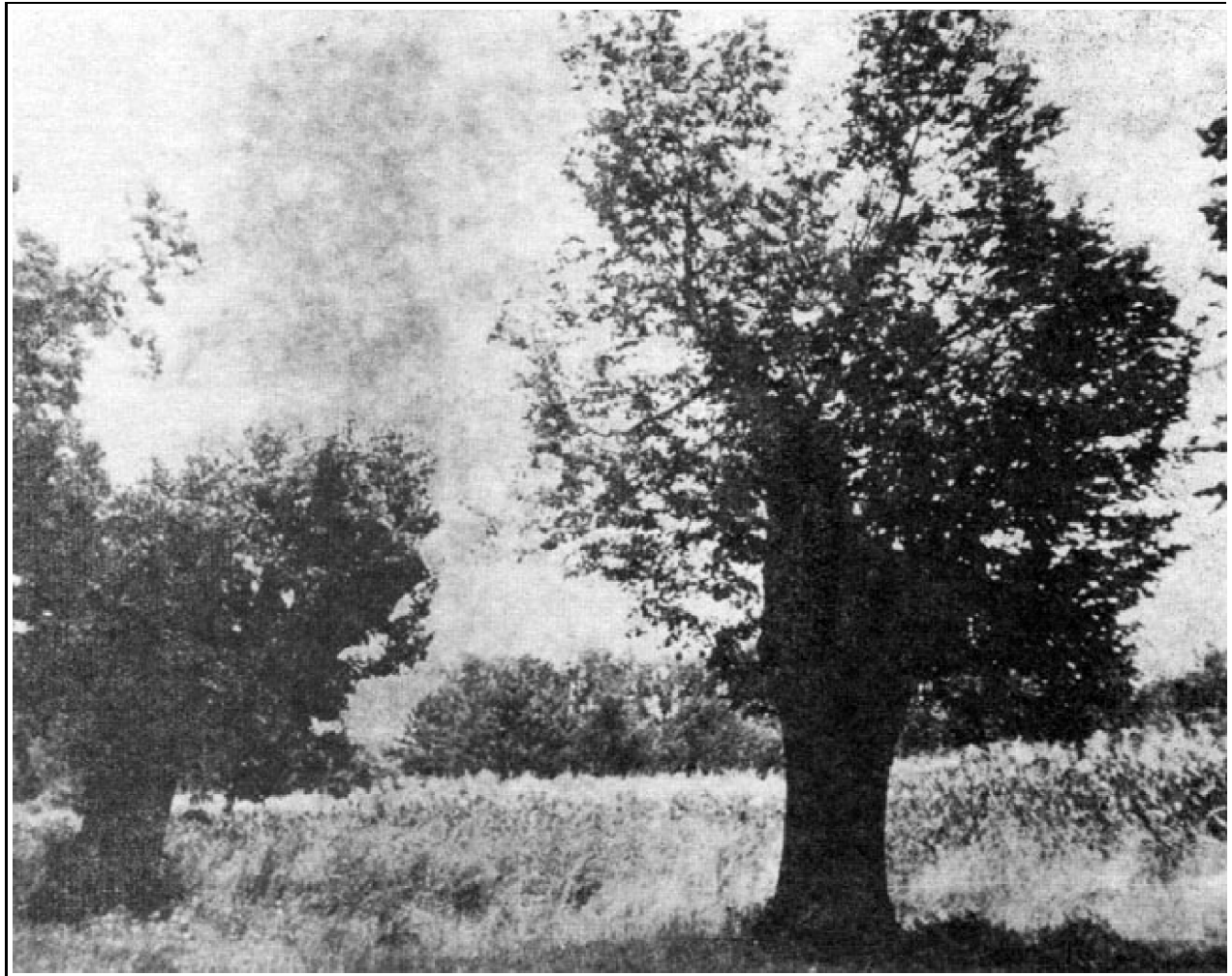
Hátra van még annak tisztázása, hogy a kislevelű hársakat milyen formában alakították ki, hogyan telepítették? Ebben a kérdésben mellékes az, hogy a facsemetéket a környező erdőkből gyűjtötték-e be, vagy pedig szaporítás útján nyerték. A lényeges beavatkozás a begyűjtés után kezdődött, amikor a csemetét fasori alapanyaggá kellett nevelni, tehát törzset és koronát kellett kialakítani.

A fasori alapanyag előállításának elvei birtokában tényként kell elfogadni a hosszított törzsnevelést, vagyis a magastörzsű facsemeték alkalmazását. A 2,5–3 m törzsmagasság valóságát maga a hársfasor bizonyítja legékebben. A hársfasor végén 1770 táján elhelyezett, keleties ihletésű remetelak, illetőleg az 1785–88 körül ¹⁷³megkezdett újabb kertépítés az akkor divatos szentimentális tájképi kert példája. A kertépítés előtt, 1780 körül nagyobb szabású területrendezést, vízrendezést is végeztek, így Mikoviny Sámuel (1700–1750) tatai rendezése után az első magyar tájrendezésnek lehetünk tanúi.

A tájképi kertet a kastély mögött és a hársfasor első 100 méteres szakaszának két oldalán létesítették. Ez újabb bizonyíték a fasor és a park szerves összetartozására. Ebből a kertrészletből ma már csak néhány

tölgyfa, bükkfa és a mammutfenyő maradt, a többit felemészttette a falu.

A kertet az 1860–70-es években dendrológiai tájképi kertté alakíttatta Széchényi Béla és felesége, gróf Erdődy Hanna, így nyerte el a kert mai, ill. az 1973 előtti állapotát.

3. A felkopaszodott, fagyönggyel fertőzött hársfasor (1974–75) (A szerző felvétele)

3. Visszatérve a hársfasorhoz, még egy alakítási időpontot kell megemlíteni, mégpedig a remetelak lebontásának, ill. a szarkofág elhelyezésének időpontját (1872–73). A síremléket Széchényi Béla készítette feleségének sírjára. A síremlék és a kerítés klasszicizáló stílusú, a sírhely körül pedig geometrikus elrendezésű sírkert látható. A sírkert a fasor Fertő tó felé eső végében, az ún. Fácános erdőben van. Szélét örökzöldek, vagyis keleti életfa (*Biota orientalis*) és kaukázusi jegenyefenyő (*Abies nordmanniana*) határolja, kellő ünnepélyességet és az életet szimbolizálva.

4. A kert és a hársfasor azóta leginkább a hozzáértő ember hiányát sínylette meg. Több évtizedig tartott, amíg a felismerést sajnálkozás, a sajnálkozást ígéret, az ígéretet sürgetés, a sürgetést pedig tett követte (1. kép).

A hársfasort az Országos Természetvédelmi Tanács már 1942-ben védelem alá helyezte. A védettség ellenére sok esetben nyomorították tovább a fákat a hársfavirágért, a fagyöngyért a magvakért és a tüzelőért, persze mindezt szakszerűtlenül és kíméletlenül (2. kép).

174A hatvanas években két ízben is elvetélt a fasor kezelőjének ígérete, miszerint vállalkozik a fasor rendbe tételére. Közben a leromlás mértéke egyre nőtt, sőt már életveszélyessé is vált az alatta sétálókra. A romlás súlyosbodásával egyenes arányban növekedett a helyreállítás költsége és fordított arányban a megmentés esélye. Minden elvesztegetett év tízezres nagyságrendű többletköltséggel terheli a szükséges rekonstrukciós költséget!

A parkot az 1973-ban kezdődött rekonstrukció során helyreállítják. Az Országos Műemléki Felügyelőség igényes tervei alapján állítják helyre a tájképi kerttel „u”-alakban közrefogott barokk kertet.

A hársfasori rekonstrukció is megkezdődött 1974–75 telén, a siófoki Sió Mg. és Kertészeti Tsz. kivitelezésében. A munkára való felkészülést segítette Májer Antal szakvéleménye,³⁽⁹¹⁾ amelynek felhasználásával elkészült „A rekonstrukciós munka metodikája” és a helyreállítás első költségfelmérése.⁴⁽⁹²⁾

A rekonstrukció fő szempontjaiként a következő elveket rögzítettük: 1. száraz ágrészek és az élősködő fagyöngy eltávolítása; 2. nagymértékű ifjítás; 3. odútsztítás, fertőtlenítés, plombálás; 4. sebkezelés; 5. száraz fák kivétele, 6. sarjtalánítás; 7. törzskönyvezés; 8. trágyázás; 9. pótlás magastörzsű, korosított anyaggal; 10. sétaút építése; 11. gyepesítés, ill. árnyéki gyeppótlók telepítése. A felsorolt elveket az esztétikai, statikai, biztonsági szempontok ill. a boltozat-hatás lehetőség szerinti kielégítése mellett kell érvényesíteni (3. sz. kép).

A munka során többféle plombálási, növényvédelmi módszert alkalmaztunk, de a leggyorsabb, leggazdaságosabb módszer kipróbálása még hátra van (poliuretán habos plombálás, növényvédőszeres fagyöngymegsemmisítés, kiközelítés darus kocsinál olcsóbb módszerrel stb.). A végrehajtás költségeit és idejét nagymértékben csökkentené a társadalmi összefogás, az eszközök, anyagok rendelkezésre bocsátása.

Minden esetben hangsúlyoztuk, hogy az idős fák kezelését trágyázással kell összekötni! Gondoskodni kell a legyengült, megbetegedett és élősködőkkel súlyosan fertőzött szervezetek fokozottabb megújulásáról, sarjadásra készítéséről.

Sajnos, eddig csak a feladatok egy részének megoldására került sor, a további munkához hiányzott a pénz, de főként a követendő módszerek együttlításából fakadó cselekvő támogatás.

A fasor teljes helyreállítási költsége a sétaúttal együtt 3,8 millió Ft, amelyben a hiányzó 186 db fa pótlása is szerepel korosított anyaggal, továbbá a trágyázás és a füvesítés is. A rekonstrukciós költség 644 db fára és 2,1 km-es (6,6 ha-os) szakaszon oszlik meg, vagyis egy fára átlagosan 5800 Ft jut. Talán soknak tűnik, ám ha az idős fák rekonstrukciós költségigényét ismerjük, hazai és külföldi tapasztalatokból tudjuk, hogy nem egy esetben a 10 ezer Ft-ot is meghaladja. Itt pedig csupa idős fából álló fasorról beszélhetünk. (6. sz. kép).

5. Mily nemes cselekedet lenne, ha akadnának ajánlkozó üzemek, vállalatok, faiskolák, amelyek eszközökkel, anyagokkal és kiváló korosított anyaggal kívánnának osztozni a Széchenyi-hársfasor terheiben! A MÉM, a Nyugat-dunántúli Intézöbizottság, a Szombathelyi Áll. Erdörendezöség, az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal Soproni Felügyelösege, a Tanulmányi Áll. Erdögazdaság és a

kivitelezés fáradságos, veszélyes munkáját végző síófoki dolgozók áldozatvállalása követésre méltó.

A nagycenki kettős fasor hazánk egyetlen, külső sétánnyal ellátott „allée verte”-je. A sétány újból való megépítése a látogathatóság feltételei közé tartozik.

Szólni kell arról is, hogy a követendő elvek megvalósítása nem cserélhető fel. Nem lehet a fapótlást elvégezni addig, amíg a faápolás, ifjítás, stb. megtörtént volna, hiszen a fiatal egyedeket nagyfokú veszélyeknek, rongálásnak tesszük ki.

A pótlást két módon végezhetjük: vagy a hiányzó helyekre telepítünk, vagy az idős fák közé. Az egyik esetben kedvezőbb növekedést, a másik esetben egyöntetűbb utódfasort nyerünk.

175 Végezetül felvetődik a kérdés, hogy érdemes-e rekonstrukciót végezni? A felelet csak egyféle lehet: igen (4. sz. kép).

A hársfasor Magyarország, sőt a világ egyetlen, 225 éves, vagyis legidősebb és legnagyobb hársfasora. Hazánkban sincs hasonló korú fasor, a legidősebbeket az 1850-es, 1890-es években telepítették. A még mindig foghíjas fenékpusztai feketefenyő fasor is csak 1894-ből származik.

4. Perlitbetonnal plombált, erősen megifjított fa (1975) (A szerző felvétele)

Hazánk egyetlen „allée verte”-je a kastélypark része, így műemléki és kerttörténeti értéke van. Majer még hangsúlyozza génrezervációs jelentőségét is. Nem véletlen az, hogy természetvédelmi területeink között országos jelentőségű védett értéként tartjuk számon. Ezek után megengedhető-e az, hogy ne tegyünk meg mindent, amit jelenlegi lehetőségeik és szaktudásunk birtokában tenni lehet? Ki kell tolni a hársfasor élettartamát addig, amíg lehet és ehhez egyedüli módszer a gyors, hatékony és átfogó rekonstrukció.

A hársfasor még jó néhány generáció számára tartogat csodálatos élményt, de időnként áldozatot is kíván. A helyreállítás után pedig folyamatos fenntartást igényel, amelynek hozzávetőleges évi összege 300–350 ezer Ft. Hiszen a szükséges 800 munkanap alatt nemcsak az idős fák kezelését, hanem a gyepsávok és a sétaút karbantartását is el kell végezni.

A munkák befejezéséhez a rendelkezésre álló anyagi erő még nem elég. Pedig a fasor pótlását, a talajerő pótlását nem szabad halogatni.⁵⁽⁹³⁾ Itt már csak a tettek van helye.

176 Skripecz Sándor: „Égi jelek” Sopron felett (1944)

1944 nyarán a mai Fertőd részét képező Eszterházában teljesítettem katonai szolgálatot, a légvédelmi tüzérség ún. Központi Iskolájánál. Július 26-án alosztályom, a „térpontbemérő szakasz” a délelőtti foglalkozás keretében rutinszerű irányzó és kiértékelő gyakorlatot folytatott. Jómagam az akkoriban laktanyának használt „Kocsma-ház” (ma ún. „Gránátos-ház”) mögötti mezőn tartózkodtam, távbeszélő összeköttetésben a sarródi és széplaki mérőállomásainkkal. Meleg nyári nap volt, s a rekkenő hőségben bizony, meglehetősen szenvtelenül, mindamellett érthető „szakmai” érdeklődéssel vártuk a szinte menetrendszerűen és mintegy kitaposott útvonalon itáliai bázisaikról az ausztriai német hadiüzemek (egyúttal szerencsétlen osztrák szomszédaink) felé tartó bombázókat. (Hogy Sopronnak mit tartogatott a decemberi jövő, még nem sejtettük...)

A hatalmas repülőkötelékek közeledését akkoriban – a légiriadóról nem beszélve – közvetlenül többnyire a furcsa, kéttörzsű Lockheed-Lightning vadászbombázók jelezték, amelyek ilyenkor a nehézbombázókat (főleg Liberatorokat) biztosították. Majd egyre erősebben hallatszott a mindent betöltő, félelmetesen morajló motorzúgás, amibe csak elvétve vegyült a gyérszámú német vadászgép, és még ritkábban az inkább csak szimbolikusan, gyakorló célból tüzelő saját tanütegünk hangja. Szemünk pedig, most is, a már megszokott, halálhozó voltában is grandiózus látványra volt elkészülve: a nagy magasságban, sűrű rajokban, „hullámokban” egyenletesen és feltartóztatlanul vonuló hatalmas bombázógépek százaira.

Most azonban valami egészen más, egy soha nem látott látvány kápráztatott el minket, mégpedig a szó szoros értelmében. Nyári melegben közismert jelenség, hogy sík réten a fű fölött a láthatár alján a levegőben mintegy táncolni, vibrálni, imbolyogni látszik minden. Lényegében a növényzet kipárolgása ill. a különböző hőmérsékletű és páratartalmú, vagy különböző sűrűségű levegőrétegek eltérő fénytörését érzékeli így az emberi szem. Nos, valami ilyesfélét észleltünk most egyszerre. A verőfényes felhőtlen égbolt alatt, a kristálytiszt levegőben dübörögve közeledő bombázórajok előtt valami megfoghatatlan, megnevezhetetlen fényjelenség mozgott hihetetlen sebességgel felénk. Mondhatnám úgy is: valami láthatatlanságában is látható légköri tűnemény, a levegő átlátszóságának, optikai állapotának sorozatos változása, mint a sima víztükrön a beledobott kavicsból keltett hullámok tovaürrűzése rohant felénk egyik ilyen káprázat-hullám, üvegfüggöny, fényesség-fal, vagy minek mondjam, a másik után! Teljesen szokatlan és szinte kísérteties volt az is, hogy ezeknek a hullámszerűségeknek nem volt határozott perspektívájuk, távolságértékük – valahogy az egész látóhatárt betölteni látszott mindig az éppen legközelebbi, elől haladó hullámfront; mintha egyidőben és ugyanott, ezer méter magasságban és közvetlenül az orrunk előtt lett volna.

A látvány annyira lebilincselte, hogy persze megfeledkeztünk az időmérésről. De emlékezetem szerint mindenesetre percekig eltartott, legalább is addig, amíg a nagy gépszámú repülőkötelékek előttünk – azaz közeledőben – voltak. Az óriási sebesség miatt (amit közelben a célkövetést lehetetlenné tevő „szögsebesség” is tetézt) egy-egy ilyen „hullámnak” a terjedési sebességét úgy sem tudtuk volna megmérni, annál kevésbé, mert sem a terepen, sem a tiszta égen nem akadt volna fix viszonyítási pont. A még csak szubszonikus sebességek akkori világában egyvalamit azonban rögtön fel véltünk ismerni: ez éppen és csakis a *hang sebessége* lehetett! És akkor pedig – ami e feltevés másik oldala – az, amit láttunk,

nem lehet más, mint éppen *maga a hang!* A hang, közvetlenül látható mivoltában. Mert hiszen, mi is a hang (ti. mint léghang)? A levegő longitudinális rezgései ill. hullámai: a légnemű közegben periodikusan váltakozó sűrűsödések és ritkulások tovaterjedése.

Ehhez képest mindjárt meg is voltunk magyarázatunkkal, amely – ha nem is tartalmazta a jelenség egész mechanizmusának pontos fizikai feltárását – alighanem helyes nyomon haladt. Feltevésünk szerint a – túlzás nélkül – ezernyi, egymáshoz 177 aránylag közel, sűrűn eloszló légcsavar halmozott energiája ill. az egész légtömeget megfelelő rezgésbe hozó együttes hatása teremtette meg – bizonyos kedvező atmoszferikus tényezők közbenjöttével – e rendkívüli látvány feltételeit.

A jelenségnek az egész határ menti térségben számos tanúja volt, s így mi sem természetesebb, mint hogy műveltség és beállítottság szerint a legvadabb elképzelések kaptak lábra. Kézenfekvő volt persze a „csodafegyver”, így a „halálsugár” meg efféle is, csak abban nem tudtak egyetérteni, hogy hát akkor a németek vagy az angolszászok bocsátották-e ki ezeket a rejtélyes sugarakat... De foglalkozott vele a helyi sajtó is. Így a „Soproni Hírlap” 1944. augusztus 1-i (172.) számában Dr. H. E. tollából cikket közölt, amelyet – csekély kihagyásokkal – az alábbiakban idézek:

**1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Skripecz Sándor: „Égi jelek”
Sopron felett (1944) / „Bizonyos „égi jelek” magyarázata.**

„Bizonyos „égi jelek” magyarázata.

Mindenki látta, egész Sopron figyelte az égi tűneményt, s sokaknak eszébe jutottak a szentírás szavai a végítéletről: (...) – Égi tűneményt láttunk a júl. 26-i légitámadással kapcsolatban, melyet még ember fia nem észlelt. Soprontól nyugatra és északra zuhogtak a bombák. Az égboltra de. 10–12 óra közt kirajzolódtak a légi csata fehér csíkos vonalai, (...) – S akik figyelték a gépmadarak újabb és újabb rajzvonását, csodálkozva láttak egy új, eddig nem látott égi tűneményt. Először az északnyugati láthatárról elindulva, fénylő egyenes vonalak haladtak harántul fekvő a napsugárba, hol sűrű egymásutánban, sokan, hol párosulva. Olyan volt e jelenség, mint amikor a tó sima tükrébe a part közelében követ dobunk és a hullámcsíkok behaladnak a tó közepe felé, mindinkább egyenes vonallá nyúlva ki. Az égi hullámcsíkok fénylettek, mint a légo. fényszórók fénye a fehér felhőkön és e hosszú fényvonalak, alulról mint partról kiindulva, fel-fel haladtak a delelni készülő nap felé.

Többen azt hitték, a németek 20–30 km-es acélhuzalokat húznak az ellenséges gépek elé, mások sarki fénynek magyarázták, mágneses zavaroknak, amikor nyugatról, majd csaknem észak felől is jöttek a csíkok, s felettünk kereszteződtek.

Megfigyeltük, hogy e jelenség a robbanásokkal függ össze. Minden robbanás igen mély rezgésű hanghullámokat indít el. Hogy ez mily erős, mutatja az ablak- és ajtórengés, pedig 80–120 km-re tőlünk indulnak el a hanghullámok. Az égen 6–10 km-nyi magasságban folyik a légicsata, s a gépektől rajzolt csíkok bodor felhővé foszlanak szét a darab már (?) ott úszó fátyolfelhő között. Ez mind jég-felhő, vagyis jégkristályokból álló felhővé alakul. Ezekbe ütközik fel a hanghullám, amely teljesen olyan, mint a tó tükrén vonuló hullámhegy és hullámvölgy. A tó tükré törést szenved és ezzel a ráeső fény is megtörik, csillogóvá lesz. Ugyanez történt a jégkristályokból álló felhő tükrén is, csillogó hullámcsíkok – vonalak – támadtak.

Hogy hamarabb hallottuk a robbanásokat, mint láttuk a csíkok vonulását, ez is a hanghullám mellett szól 25 fokos melegben gyorsabban, mínus 10–20 fokos hidegben lassabban halad a hullám. Ez fizikai tétel.

Fizikusok ilyen nagyméretű kísérletet nem rendezhetnek, se pénzük, se módjuk nincs. A háború azonban ezt is – igaz, hogy nem kísérletnek – megteremtette. Itt Sopronban az égbolt alakulása, a bombarobbanás távolsága, a nap állása mint fizikai tényezők, oly módon játszottak közre, hogy e soha nem látott tünemény előállhatott. ...”

A cikk mindenképpen érdekes mint eredeti dokumentum, hiszen a hitelt érdemlő szemtanúk száma – nyilván az emlékezetük megbízhatósága is – azóta óhatatlanul csökkent. De külön érdekes azért is, mert igaz humanizmussal párosult hozzáértéssel van megírva. Az pedig már a dolog lényegéből következik, hogy a megfigyelések, valamint a hozzájuk fűződő magyarázatok mindig szubjektívek szoktak lenni. Ehhez mérten vitatható szerintem a bombák, a „légi csata”, meg a kondenzfelhők szerepének túlértékelése, annál is inkább, mert saját emlékezetem szerint éppen [178a](#) berepülés kezdeti szakaszára estek ezek a rejtélyes „égi jelek”. De ennek egzakt tudományos tárgyalása már túllépné e visszaemlékezés kereteit és kompetenciáját. [1\(94\)](#)

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Scheiber Sándor: A középkori soproni zsidóság Salom Neustadt héber műveiben

Scheiber Sándor: A középkori soproni zsidóság Salom Neustadt héber műveiben

A középkori soproni zsidóság belső életére alig van adatunk, mert a hitközség irattára elpusztult. Ezért kell örülnünk minden ilyen értesítés felbukkanásának.

Salom ben Izsák Zekl Neustadt bécsi, majd bécsújhelyi rabbi volt és a tanház vezetője. Bécsújhelyi rabbi volt és a tanház vezetője. Bécsújhelyt halt meg 1413 után, de még az 1420-as tragédia előtt. Művei öt és fél évszázadig heverték kiadatlanul. Egy moszkvai és két oxfordi kézirat alapján most láttak napvilágot (*Decisions and Customs of Rabbi Shalom of Neustadt*. Ed. S. J. Spitzer. Jerusalem, 1977). Családi körülményeiről annyit tudunk, hogy két testvére volt. Az egyik R. Júda, aki valószínűleg Sopronban lakott, a másik R. Jóna, akit 1375-ben egy soproni oklevél „maister Jona von der Neunstat” néven említ. [1\(95\)](#) Salom sűrűn idéz tőle (135., 144., 400., 450., 483. számok). Júda fia Neszil (177., 249., 264., 404. számok); Jóna két fia: Wolf és Hirsch.

Leghíresebb tanítványai: Jakob Mölln és Eisik Tyrnau. Többször említi Merkl Marburgból.

Számos soproni vonatkozása van. Hadd utaljak rájuk, hogy beépülhessenek a soproni zsidóság középkori történetébe:

1. Júdl, Zekl veje, Bécsújhelyről Sopronba küld marhahúst feldarabolva. A rabbisági pecsét levált róla. E rituális kérdésben Salom döntést hoz (67. lap: 139. sz.).

2. Merkl elmondja Salomnak R. Méir soproni rabbi döntését: a Peszáchra örölt zsák lisztet letakarták egy abrosszal. Ehetnek rajta az ünnepen, ha lerázzák. Salom nem helyesli. Ki kell mosni. R. Méir személyéről tudunk. [2\(96\)](#) Szokatlan, hogy Salom a helyi rabbival szemben ellenvéleményt nyilvánít (80: 197. sz.).

3. Merkl megérkezett Sopronból pénteken s megkérdezte, kell-e gyászolnia sógornőjét, aki csütörtökön

halt meg. Salom döntött: A zsinagógában az első szombaton más helyre kell ülnie. Ennyi az egész, így gyászolt Salom maga is, amikor testvére fiának, Neszilnek felesége meghalt Sopronban. A rákövetkező szombaton ünneplő ruhában maradt (98: 264. sz.).

4. Merkl írt Sopronból Salomnak egy megtért dolgában. A válasz egy bizonyos József Liebl ellenében: vissza kell fogadni a közösségbe (114: 325. sz.)

5. R. Nehoráj Sopronból egy hordó borral elindult Bécsújhelyre. Közben meghalt egy faluban. Egy nemzsidó késsel beleszúrt a hordóba. Nehoráj jöttére kihúzza kését és elfutott. A nyíláson át természetesen a földre folyt a bor egy része. Elmondta Bécsújhelyen Wolf ben Jónának, a rabbi unokaöccsének, akinek a bort hozta. Megkérdezték Salomot s ő a maradék bort kósernek nyilvánította (146: 438. sz.).

6. Merkl elment Sopronból és holmiját, valamint szobája kulcsát egy asszonynál hagyta. A szobában volt egy láda, benne Mózes és veje, Binus – Merkl testvérének 179– holmija. Binus meghalt. Merkl hazatérte után a hagyaték körül bonyodalom támadt, amelyben Mózes képviselte unokája érdekeit. Salom döntött (148: 443. sz.).

7. Merkl elmondotta Méir döntését a peszáchi téstáról. Salom ellenvéleményt jelentett be (154: 466. sz.).

8. Rituális vágással kapcsolatban két metsző, Chájjim Neunkirchenből és Salom Sopronból nyilatkozott. Salom rabbi helybenhagyta (173: 546. sz.).

9. Még van egy adatunk, ez azonban Esztergommal kapcsolatos (137: 402. sz.). Egy asszony Lengyelországból intézett kérdést Salomhoz. Esztergomban a pogrom idején, ama bizonyos szombaton megölte gyerekeit s ő maga elmenekült. Lehet-e vezeklnie? A rabbi válasza: Nincs szükség vezeklésre. Helyesen cselekedett. Ez talán az 1349-es „fekete halál”-ra vonatkozik, amelynek nyomán nagy zsidóüldözés támadt Európában. Kohn Sámuel³⁽⁹⁷⁾ hazánkban nem tud ilyenről. Ez csak azt jelenti, hogy nem maradt fenn forrás. Most megkerült. Az esztergomi esetre vannak párhuzamok. Inkább maguk végeztek öveikkel, mintsem tanúi lettek volna lemészárlásuknak.

Két művelődéstörténeti adalékot jegyünk fel még. Salom említi először a „Jahrzeit”, a halálozási évforduló terminusát (152: 457. sz.) és az írásos újévi köszöntést (153: 463. sz.).

Fontos héber forrással gazdagodott a magyar zsidóság középkori története.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Hiller István: A TIT 1978. évi tevékenysége Sopronban

Hiller István: A TIT 1978. évi tevékenysége Sopronban

1. A TIT Sopron városi Szervezetének alapvető feladata 1978-ban a városban és környékén élő emberek igényeire és művelődési szükségleteire épülő tervező munka volt. Ez a tevékenység az év folyamán sűrűsödött. A szervezet a megyei elnökségi irányelvek alapján készítette el és hajtotta végre éves tervét. Ezek a politikai, gazdasági fejlődés szempontjából lényeges ismeretterjesztő feladatokat tartalmaztak. A tervező munka során jobban figyelembe kellett venni a különféle közművelődési intézmények és szervek létét, tevékenységét, célkitűzéseit, egyúttal rögzíteni kellett a lehetséges közös rendezvényeket, programokat, akciókat.

A tervező munka mellett a szervező munka állt még a munka középpontjában. Nagyobb felelősséget és nagyobb munkát is jelentett a szerződések megkötése, az előadók felkérése, az ismeretterjesztő programok lebonyolítása. A Városi Pártbizottság és a Városi Tanács mind a tervező, mind a szervező munkában nagy segítséget nyújtott. Szervezetünknek ez évben is jók voltak a kapcsolatai a közművelődési intézményekkel, a társadalmi- és tömegszervezetekkel, iskolákkal, üzemekkel, intézményekkel stb. Külön kiemeljük a MTESZ-szel való szoros együttműködést, amelynek számos új vonása is volt. Mindennek ellenére nagyobb energiába került a szerződések megkötése, illetve a szerződésben rögzített előadások, programok jó, vagy megfelelő színvonalú megvalósítása. Ez elsősorban abból a helyes gyakorlatból eredt, hogy az üzemek, intézmények jobban éltek a közművelődési törvény adta lehetőségekkel, és saját maguk is törekedtek ismeretterjesztő tevékenység folytatására. A TIT-nek tehát arra kellett törekednie, hogy az eddigi tevékenység mellett, jobban igyekezzék a partnerség elvei szerint dolgozni.

180 Teljesen új feladatot jelentett, ugyanakkor nehézségeket is, a Sopronhoz csatolt községek ismeretterjesztő tevékenységének ellátása. Szervezetünk erre nem volt felkészülve, és nem voltak tisztázottak sem a jogi, sem az anyagi kérdések. Ugyancsak meg kellett teremteni e községek TIT-feladatai ellátásának tárgyi feltételeit is. A TIT Központjának megállapítása szerint is azokon a településeken, ahol nincs önálló tanács, fokozatosan romlanak az ismeretterjesztés objektív és szubjektív feltételei. Nem teremtenek helyet az ismeretterjesztő rendezvények lebonyolítására, kevés a munkára vállalkozó előadó, nincs helyi rendező partner stb. Bár a Sopronhoz tartozó községekben nem ez a helyzet, hiszen a járási szervezet részéről eddig is tervszerű ismeretterjesztő munka folyt, az átszervezéssel járó nehézségek mindenesetre közel hasonló problémákat vetettek fel.

Sopronban is gondot jelentett az, hogy a politikai és gazdasági céljainkkal összhangban álló központi témaajánlások és az előadásokat igénylők között nagy a különbség.

Fontos feladatunk volt a város értelmiségének társulatunkhoz való kötése, a szervezeti életbe való bekapcsolása, illetve ilyen irányú tevékenységük folyamatossá tétele.

Javult tagságunk szakmai összetétele is, bár még mindig nem sikerült a műszaki, a közgazdasági és a természettudományos képesítésű előadóink megfelelő számarányát kialakítani. Mérhető azonban a fejlődés a fiatalok részvételében, a TIT-munkához való nagyobb kötődésben.

2. Nem sikerült megfelelően tagságunk továbbképzése. Bár számos országos és megyei előadói konferencia, vándorgyűlés, tanácskozás, országos jellegű rendezvény zajlott magas szinten, ezekre egyre nehezebb megfelelő létszámban előadót küldeni. Fejlődött a városban a klubélet, ebben a vonatkozásban

Sopron a városi szervezetek között bizonyára az élen áll, de még így sem lehetünk elégedettek. Mindmáig nem sikerült olyan igényeket kielégíteni, mint például az esti órák kötetlen foglalkozású összejövetelei az egyes értelmiségi rétegek számára. Ennek elsősorban személyi feltételei hiányoznak.

A munkát igen nagy mértékben segítette az előadói segédanyagok, illetve a különböző társadalmi kiadványok megfelelő száma, és kitűnő tartalma, színvonala. Ugyancsak segítséget jelentett az elnökség tagjainak közreműködése egy-egy feladat tervező és szervező munkájának lebonyolításában. Az egyetem és óvónőképző TIT-szervezeteinek működése és tartalmi munkája fejlődött, de főleg az egyetemen kell a jövőben a meglévő lehetőségeket jobban kiaknázni.

Az elnökség rendszeresen megtartotta üléseit, ahol a munka alapos megtárgyalására került sor. Az elnökség minden ülésén részt vett a Városi Pártbizottság és a Városi Tanács képviselője. A hasznos észrevételeket a munkában mindig érvényesítettük. Többek között megállapítást nyert, hogy szükséges az elnökség tagjainak nagyobb részvétele az ismeretterjesztő tevékenység rendszeres ellenőrzésének megszervezésében. Szervezetünk vezetői résztvettek a megyei vezető testületek munkájában.

Szervezetünkben az év folyamán több felmérő és ellenőrző vizsgálatot tartottak a TIT Központ és a Megyei Szervezet vezetői, illetve munkatársai. Mind a politikai, mind a gazdasági munkát megfelelőnek tartották, az általános munka megítélésében az ország jól működő szervezetei közé sorolták szervezetünket. Kiemelkedőnek ítélték a városi szervezet ún. nagy rendezvényeit, amelyek évtizedek óta ilyen formában és tartalommal csak Sopronban működnek.

A köztudatban szervezetünk székháza még mindig újnak számít, közel egy évtized állandó igénybevétele azonban erősen megviselte. A tervezett felújítási kapacitás-, illetve időhiány miatt (a nagy igénybevétel miatt nem lehetett bezárni) nem valósulhatott meg.

Országos kezdeményezésről is beszámolhatunk. Először került sor az országban Sopronkőhidán olyan ismeretterjesztő előadássorozatra, amelyet az elítéltek számára tartottak. Az első témakör címe: „Földünk kialakulása, az élet keletkezése.”

1813. *A TIT Sopron városi Szervezetének 1978. évi rendezvényei*

Szerződésünk volt: KIOSZ, 403. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet, Egészségügyi Szakközépiskola, ELZETT, SOTEX, Vasöntöde, MSV Soproni Gyára, Talajerőg. Vállalat, SZOT Üdülők, Városi Tanács, Arany J. Leánykollégium, Ruhagyár, V. sz. Módszertani Bölcsőde, HNF IV. sz. körzete, Sopronkőhidai Fegyház, Magyarfalvi klubkönyvtár, „R” Finomposztógyár, GYSEV Igazgatóság, ÉGÁZ.

A TIT szervezésében elhangzott összes előadások száma: 596.

Megoszlásuk a hallgatóság szerint:

KISZ fiatalok részére 117

Nők részére 29

Férfiak részére 14

Fizikai dolgozók részére 47

Vegyes összetételű hallgatóság részére: 596.

A TIT Klubban elhangzott összes előadások száma: 59.

TIT Klub előadások száma: 42.

1978. I. Kocsis József: A 700 éves jubileumi év mérlege

Hasznos László: Híres operaénekesek: Báthy Anna

Hárs József: XVII. századi érdekességek Sopronban

Horváth Imréné: Közművelődésünk időszerű kérdései

II. Orbay Lászlóné: Washington

Nagy Gyula Csaba: Tanzánia

Huber István: Aknaszlatina és a sóbányászat

Dr. Horváth Mihály: A pénzügyi és állami költségvetés egyensúlyának alakulására ható tényezők

III. Dr. Berecz Dezső: A szabadkőművességről

Fekete Ferenc: Kultúra és technika

Hasznos László: Palló Imre

Dr. Firtás Oszkár: Vadászaton

Lovas Gyula: Vert város – ékszerláda

IV. Szabó Lajos: A költészet napja

Nagy Alpár: Mozart zeneköltészete

Dr. Göcsei Imre: Leningrád

Balogh Lászlóné dr.: Erdélyi tájakon

V. Nagy Alpár: Mozart operái

Hárs József: Tudományos művek a XVII. századi Sopronból

Szakál Ernő: A budavári szoborlelet restaurálása

Finta Béla: Az új Sopron

Dr. Eper Tivadar: Skandináviai útiképek

VI. Dr. Tompos Ernő: Bunker János néprajzkutató

Dr. Hiller István: A tudományos ismeretterjesztés szerepe és helye a közművelődésben

Sarkady Sándor: A mai Sopron irodalma

IX. Roisz Vilmos: A dekoratív festészet lényege

Dr. Kamondy Zoltán: Németh Sámuel emlékezete

Dr. Kubinszky Mihály: Utcák, terek kultúrája

Finta Béla: Hollandia

182 X. Hárs József: Dubrovnik jelene és múltja

Dr. Kárpáti László: A Magas Tátra

Kárpáti László: A Fertő tó madárvilága

Finta Béla: Belgium

XI. Hasznos László: Sopron kulturális rendezvényeinek közművelődési és idegenforgalmi törekvése

Dr. Berecz Dezső: Az Adria múltja

Szabó Lajos: Móricz Zsigmond írói arcképe

Reisner Erzsébet: Mit kell tudni az antibiotikumról

Dr. Őrs Félix: Modern aspektusok a hipertóniában

XII. Dr. Halász Mihály: India és Nepal

Dr. Firtás Oszkár: Egy soproni lövér története

Nagy Alpár: Liszt Ferenc Sopron-környéki emlékei

Dr. Kárpáti László: A mai Franciaország

XXIII. Soproni Szabadegyelem a Liszt Ferenc Művelődési Központban (10 előadás, alkalmanként 150–200 hallgatóval):

Előadások:

Dr. Kurucz Imre a TIT főtitkára: Közművelődési politikánk néhány aktuális kérdése

Farkas Gyula igazgató: A budapesti METRÓ építése

Hoffer Egon főmérnök: A Tigris és Eufratesz völgyében

Györffy Sándor tud. főmunkatárs: Az ember és közösségei

Dr. Káldy József egyet. tanár: Dalmácia és az Adria

Juhász Árpád osztályvezető: A gleccserek tájai

Dr. Mollay Károly egyet. tanár: Szófejtés és helytörténet

Dr. Keresztury Dezső akadémikus, író: Arany estéje

Dr. Metzl János főorvos: Vámbéry nyomában Közép-Ázsiában

Dr. Hortobágyi Tibor egyet. tanár: Vizeink tisztasága – vizeink élővilága

Tanfolyamok:

Csatornamű-kezelői a Talajérőgazdálkodási Vállalatnál

Szónokképző: József A. Leánygimnáziumban

Országjárás-vezetőképző: a TIT Klubban (20 előadás, 23 hallgató)

KRESZ: 4 tanfolyam a TIT Klubban; 3 kihelyezett tanfolyam (3×3 óra, 156 hallgatóval)

TIT továbbképző tanf.: Óvónőképző Int.-ben (47 fővel)

Nyelviskola: 5 nyelv, 6 tanár vezetésével, 9 tanulócsoportban 194 hallgatóval; 2 kihelyezett kurzus: Áll. Gazdaságban, a Vendéglátó V.-nál.

K.M.B.K.: 6 tanulócsoport, 4 tanár vezetésével működik.

Esztétikai ea. sorozat: a TIT Klubban, vezette Király János osztályvezető (SOTEX) 5 alkalommal.

Egészségügyi akadémia: a TIT Klubban, 8 előadás

Dr. Huszár László: A zajártalom, mint a környezetvédelem egyik tényezője

Mühl Nándorné: A kemizáció káros hatása az emberi szervezetre

Dr. Winkler Mária: A vakságról

Dr. Váry László: A vesekő-betegség kezelési lehetőségei

Dr. Horváth Péter: Ipari bőrártalmak és a bőrgyógyászat

Dr. Horváth Dénes: Gyógyszerek együttes szedésének veszélyei

Szellő András: A gyógyszerek szervezetbe való bevitelének lehetőségei

Reisner Erzsébet: Gyógyszerkészítés és gyógyszerhatás

183 *Soproni napok Budapesten* (ápr. 21–22). Megnyitotta Hencz József, a Városi Pártbizottság első titkára (SSz. 1978, 362)

A soproni képzőművészek kiállítása a METRO Klubban

Tudományos ülésszak a Kossuth Klubban:

Előadók:

Dr. Erdély Sándor tanácselnök

Kocsis József tanácselnökhelyettes

Társadalomtudományi szekció:

Előadók:

Dr. Hiller István könyvtári főigazgató

Dr. Környei Attila múzeumigazgató

Dr. Kissné Nagypál Judit ép. mérnök

Elnök: Györffy Sándor a SÖBK elnöke

Természettudományi szekció:

Előadók:

Dr. Dobos Tibor egyet. docens

Dr. Bencze Pál kandidátus

Dr. Márkus László kandidátus

Dr. Juhász Miklós erdőmérnök

Elnök: Dr. Madas András ny. miniszterhelyettes

Művészeti szekció:

Hangverseny.

Előadás: Sarkudy Sándor tanár: A mai Sopron irodalmi élete (SSz. 1978, 244).

Irodalomtörténeti vándorgyűlés: a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, a TIT irodalmi választmánya, a TIT megyei és városi Szervezete közös rendezésében: 3 napos rendezvény a Liszt F. Műv. Központban. Megnyitja: Dr. Erdély Sándor tanácselnök.

Előadók: Tolnai Gábor; Keresztury Dezső; Bata Imre; Móricz Virág; Erki Edit; Biró Ferenc; Vörös Imre; Köpeczi Béla; Török Endre; Milosevics Péter; Miszoglád Gábor; Pröhle Jenő; Gerencsér Zsigmond.

A Tolsztoj születésének 150. évfordulójára rendezett kiállítást Dr. Augusztinovicz Elemér városi elnök nyitotta meg.

Hangverseny.

Kirándulás.

A Magyar Nyelv Hete:

Előadó Szüts László tud. munkatárs (MTA Nyelvtud. Intézet):

A nyilvános megszólalás felelőssége;

Játék a szavakkal.

XXIII. Soproni Nyári Egyetem (július 11–23):

Résztevők: 1 fő jugoszláv; 145 NDK-beli.

Előadások:

Megnyitotta: Dr. Káldy József egyet. tanár, a TIT megyei elnöke

Dr. Láng István, a MTA főtitkárhelyettese: A környezetvédelem nemzetközi vonatkozásai

Dr. Igmándy Zoltán egyet. tanár: Az erdővédelem új módszerei, különös tekintettel a környezetvédelemre

Dr. Friedrich Károly főtanácsos: A szép Sopron

Dr. Hiller István könyvtári főigazgató: 3000 év a Borostyánkő út mentén

184 Dr. Dobos Tibor egyet. docens: Sopron mint tájvédelmi körzet

Dr. Zákonyi Ferenc ny. igazgató: Északnyugat-Dunántúl termálfürdői

Cziglényi Jenő főtanácsos: Győrről

Temesi Lászlóné OTH csoportvezető: Környezet- és természetvédelem

Dr. Krumdsdorf Albert egyetemi tanár (NDK): Táj kultúra és környezetvédelem az NDK-ban

Dr. Kovács Margit kandidátus: Természetes ökoszisztémák tűréshatárai

Dr. Bencze Pál kandidátus: A környezetvédelem és a tudományos megfigyelések kapcsolata

Dr. Mayer Antal egyetemi tanár: A természetes kiválasztódás és szerepe az erdő életében

Dr. Gál János egyetemi tanár: Talajmelioráció erdősítéssel

Dr. Csapody István természetvédelmi felügyelő: Magyarország védett növényei

Kirándulások:

Győr–Pannonhalma; Nagycenk–Fertőd–Petőháza; Balatonfüred–Tihany–Zánka–Úttörőváros–Hévíz;
Sopronhorpács–Kőszeg–Ják–Szombathely–Bükfürdő.

Képzőművészeti világhét:

Előadó: Dr. Kubinszky Mihály tszv. egyet. tanár: Utcák-terek kultúrája

Csillagászati világhét:

Előadó: E. Kovács Zoltán (Győr): Csillagok élete és halála

„Edzett ifjúságért” c. előadás két alkalommal a Fedettuszodában a Városi Tanács Művelődésügyi Osztályával közös szervezésben.

Múzeumi és műemléki hónap (október): Előadások a Liszt Ferenc Múzeummal közös rendezésben:

Dr. Domonkos Ottó: A mesterlegények kultúráközvetítő szerepe a XVII.–XIX. században

Dávid Ferenc: Eltűnt műemléki értékek Sopronban

Askercz Éva: Tanulmányút Németalföldön

Gömöri János: Újabb ásatási eredmények 1978-ban

Dr. Környei Attila: Soproniak a kommunista mozgalomban

Előadói konferenciák:

Megemlékezés április 4-ről (Sopronkőhidán); előadó: Dr. Tompa Károly egyetemi tanár

SALT és a közép-európai haderők (Sopronkőhidán és a HŐR-ön); előadó: Tolnay László a Külügyi Int. osztályvezetője

Nyugat-európai kommunista mozgalom néhány politikai és ideológiai problémája (HŐR-ön); előadó: Dr. Kiss László a Külügyi Int. munkatársa

A november 7-i évforduló (Sopronkőhidán); előadó: Hollós Károly int. tanár

Megemlékezés a KPM megalakulásának 60. évfordulójáról; előadó: Dr. Kurucz Imre a TIT főtárhelye

A tudománypolitika időszerű kérdései (a TIT városi Szervezete egészségügyi szakcsoportja és a Magyar Kémikusok Egyesülete soproni csoportja közös szervezésében az Egészségügyi Szakdolgozók Továbbképző Intézetében); előadó: Dr. Templán István, az MTA főosztályvezetője

Megemlékezés: Dr. Király Jenő emlékezete; előadó: Dr. Fenyvesi Ágota orvos, az egészségügyi szakcsoport szervezésében

Kiállítások (a Festőteremben):

Magyar tájképfestészet a XIX–XX. században. Megnyitotta: Borbély László művészettörténész

Borbély László festőművész kiállítása. Megnyitotta: Pogány Ö. Gábor

185 *TIT Klubban tartott ülések, előadások:*

OMF országos továbbképző tanfolyam (2 napos)

Közművelődési tanácskozás

TKBT elnöki ülés

Városszépítők elnökségi ülése

Nyugat-dunántúli Intéző Bizottság

MTESZ szervezésében német nyelvtanfolyam (5 héten keresztül naponta kétszer)

ÉGÁZ szervezésében „Belső ellenőri tanfolyam” (2 napos)

Liszt Ferenc Társaság ülése

Szakkörök:

Helytörténeti szakkör (Széchenyi I. Gimnázium: 26 fővel)

Fafaragó szakkör (TIT-Klub: 25 fővel)

Munkacsoportok:

Irodalmi, nyelvi, pedagógiai, művészeti

Hadtudományi

Nemzetközi, közgazdasági, filozófiai

Jogi

Biológiai, földrajzi, matematikai, kémiai, fizikai

Egészségügyi

Történelmi

Műszaki

Idegennyelvi

Taglétszám: 270 fő. Az elnökség tagjainak száma: 17 fő.

Tiszteletbeli tag: Dr. h. c. mult. dr. Tárczy-Hornoch Antal akadémikus, egyetemi tanár, tud. tanácsadó

Vendégeink:

L. V. Metyelica, a filozófiai tudományok doktora, a moszkvai Orvostud. Főiskola tud. kommunizmus tanszékének vezetője;

V. Z. Azernyikov író (Szovjetunió);

Dr. Dieter Schmidmaier könyvtári tanácsos (NDK);

Georgi Mirov, a közgazd. tud. kandidátusa, mérnök, tud. munkatárs és osztályvezető a Szocialista Integráció és Nemzetközi kapcsolatok Intézetében.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

MEGEMLÉKEZÉSEK

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Csaba József: Smuk Antal (1904–1978)

Csaba József: Smuk Antal (1904–1978)

Újabb veszteség érte a Sopron környékének madárvilágát kutatók táborát: hosszan tartó betegség után Smuk Antal ornitológus 1978. július hó 12-én nagylózsi otthonában elhalálozott. 1904. február 3-án Bősárkány községben született. Mint községi közigazgatási tisztviselőnek, később mint a földmérési hivatal műszaki előadójának éveken át alkalma nyílt lakóhelyén kívül még Nagycenk, a Hanság és a Fertő tó madarainak tanulmányozására. Értékes kutatásainak elismeréseként 1942 óta rendes, kinevezett megfigyelője, külső munkatársa volt a Magyar Madártani Intézetnek. „*Darvak a Hanyságban*” (Aquila, 1948–1951) című tanulmányában e madarak 50 év előtti hansági költését ismertette, megállapítva, hogy a múlt század végi vízszabályozási és vízlecsapolási munkálatok folytán megváltozott a terület felszíni képe s vele a darvak itteni világa is. „*Madártani megfigyelések Sopron megyében*” (Aquila, 1952–1955) c. közleményében többek közt a vetési varjak táplálkozásáról, a kis kócsagok vitnyédi előfordulásáról, a

kanalasgémek nagycenki megjelenéséről és az Iván határában észlelt kormos varjúról közölt fontos adatokat. A „Nagy kócsag pusztulása 1861955 tavaszán” cím alatt (Aquila, 1956–1957) répceszemerei megfigyeléseiről írt. Nagyobb összefoglaló tanulmánya „A Fertő madárvilága”, melyről 1970. március 24-én a Magyar Hidrológiai Társaság soproni ülésén előadást tartott.

Madártani, valamint régészeti és emlőstani kutatásokon kívül a puhatestűekkel is foglalkozott. Utóbbi tevékenységének területe a Fertő tó magyarországi része, ahonnan eladdig még nem ismert kagylófajokat mutatott ki. Erről szól „A Fertő titkaiból” c. nagyobb tanulmánya (Búvár, 1972, 96–100), melyben a tó élővilágának jövő kutatására irányította a figyelmet.

A sokoldalú érdeklődésű Smuk Antalt elsődlegesen mint Sopron környékén működött madárbúvárt tartjuk számon, aki méltó folytatója volt a már korábban elhalálozott Breuer György és Solymosy László ornitológusok tevékenységének.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

**1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Magyar műemlékvédelem
1973–1974. Szerk. Dercsényi Dezső, Entz Géza, Havassy Pál, Mendele Ferenc és Tilinger István.
Budapest, 1977, 444 lap + 504 kép. (Országos Műemléki Felügyelőség Kiadványai VIII.)**

**Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Szerk. Dercsényi Dezső, Entz Géza,
Havassy Pál, Mende Ferenc és Tilinger István. Budapest, 1977, 444 lap + 504
kép. (Országos Műemléki Felügyelőség Kiadványai VIII.)**

Az Országos Műemléki Felügyelőség 1973–1974. évi tevékenységével kapcsolatos kötetnek a fele – Sopron 1977. évi jubileuma kapcsán – a 700 éves város műemlékeivel, másik fele Sopron környékének (Hidegség, Nagycenk) műemlékeivel, ill. Győr–Sopron megye történeti kertjeivel, általános műemlékvédelmi kérdésekkel (tudományos előkészítés, dokumentálás, társadalmi bázis), az OMF tevékenységéről készült jelentésekkel (helyreállítások, régészeti kutatások, falkutatások, fal- és táblaképre Restaurálások, kőszobrászati, farestaurálási, kertészeti, műemlékfelügyeleti tevékenység) foglalkozik, majd közli az 1970. év műemlékvédelmi bibliográfiáját.

Dercsényi Dezső a soproni műemlékvédelem utolsó három évtizedének (1945–1975) történetét foglalja össze, visszanyúl azonban a soproni műemlékvédelem kezdetéhez is (7–30). A kitűnő összefoglalásból sajnos kimaradt Mihályi Ernő neve, akinek a soproni műemlékek „felfedezését” (1910-es évek) köszönhetjük (vö. az Élet és Tudomány kalendárium. Bp., 1977, 101.). *Román András* a soproni városkép fejlődését vizsgálja (31–45), különös tekintettel a háborús károk következtében előállott foghíjak beépítésére, a lakótelepeknek a városképben való elhelyezkedésére, a beépítések során elkövetett hibákra is. Műemlékvédelmi kiadvány kapcsán helyrajzi neveink nyelvi védelmét újból fel kell vetnünk, mivel a szerző is. mások is, *Lőverek*-ről és *Lővér Szállóról* szólnak. A soproni nyaralónegyed ugyanis németül *Löwer* (ennek magyar átírása *lőver*, *Lőverek*), magyarul *Lövér* (az ugyanolyan jelentésű *lövész* sem lehet *lövész*!). – *Szakál Ernő* a scarbantiai kapitóliumi triász (Jupiter, Juno, Minerva) szobortöredékeinek összeállításával és rekonstrukciójával kapcsolatos kérdéseket tárgyalja (47–63). Legfontosabb új eredményei: a szobrok az antik Aphrodisiasban (Kisázsia) készültek, onnan kerültek – nem feltétlenül közvetlenül – Scarbantiába, pusztulásukat a kapitóliumi templomot elhamvasztó tűzvész okozta. Ezzel Scarbantia történetének egy sokat vitatott részlete világosodott meg. Hasonlóan jelentős *Tomka Péter* tanulmánya a római városfal és a középkori várfalak közötti, ún. vörös sánc kutatásáról. A Templom u. 14. sz. ház udvara mögött, a várfalkert területén végzett ásatás leírása után vonja le következtetéseit a sánc nem egységes szerkezetéről, anyagáról (földje a római városfalon kívüli kultúrretegekből származik, kiegészése a korábbi elgondolással szemben nem a technikai kivitelezéssel kapcsolatos), datálásáról (XI. század eleje): „Bizonyítottunk tehát ezek után, hogy a soproni Vörössánc a magyar államalapítás korában (a XI. század elején) készült ispáni várral azonos”. Ehhez csatlakozik *Kissné Nagypál Judit* értekezése „Sopron városfalairól” (87–124). A szerző 1962-ben kapott megbízást a beépítésekkel és kertekkel eltakart hármass városfalgyűrű kiszabadításával kapcsolatos rendezési javaslatra. A különböző adottságok figyelembe vételével a falgyűrűt hat szakaszra osztotta, ezek régészeti, feltárási és helyreállítási adatait ismerteti. E részletek (a falgyűrű keresztmetszete, a középkori börtön feltárása stb.) lehetővé teszik a városi számadáskönyvek eddig fel nem használt adatainak értelmezését, hasznosítását.

A következő két tanulmány egy-egy külvárosi, középkori eredetű ház építéstörténetét, feltárását és helyreállítását mutatja be: *Dávid Ferenc* és *Schönerné Pusztai Ilona* a Pozsonyi út 3. sz. (125–145.), *Gömöri János*, *Gergelyffy András*, *Muszik Lászlóné* és *Markl Károly* a Szentlélek u. 13. sz. házát (147–173). Mindkét tanulmány eredményei biztosabbá teszik majd az adó- és dézsmajegyzékek, valamint az 1379. évi házösszeírás megfejtését, amellyel e házak építéstörténetét is korábról, nemcsak 1459-ből, ill. 1436-ból lehet kezdeni, annál is inkább, mivel a második ház lényegében római alapokon épült. Az

építőáldozati leletek szaporodása Sopron régi néprajzához szolgáltatt becses tárgyi emlékeket. Eddig aránylag kevésbé méltatott műemlékvédelmi kérdésekre hívja fel a figyelmet a következő két értekezés: *Pusztai László* az egykori evangélikus temetőnek a Múzeumkertben őrzött későreneszánsz és korai barokk sírköveire (175–205), *Kubinszky Mihály* a Lővérek legújabb kori műemlékeinek és környezetüknek védelmére (207–214). *Pomozi István* a régi fafödémek helyreállítására vonatkozó műszaki kérdéseket tárgyalja (215–221). Meglepő eredménnyel járt a Liszt Ferenc Múzeumban őrzött „Királyok imádása” dombormű feltárása, amelyet a Képzőművészeti Főiskola faszobrász-restaurátor osztályának két növendéke, *Bodorné Szent Gály Erzsébet* és *Szentgyörgyi Edit* végzett el. Feltárásuk eredménye, hogy a dombormű nem múlt századi tirolai, hanem későgótikus alkotás, amelynek eredetét Lengyelországban, Veit Stoss körében kell keresni (223–229).

A megyével kapcsolatban három tanulmány foglalkozik Hidegség eredetileg román stílusú templomával, még pedig építéstörténetével (*Bodor Imre*), helyreállításával (*Sedlmayr János*) és középkori falfestményeinek helyreállításával (*Lente István*) (233–264). *Kriszt György* a nagycenki kastély helyreállításának történetét foglalja össze (265–280). Ezt egészíti ki *Örsi Károly* a megye történeti kertjeiről, közlők a fertődiről, dénesfairól és különösen a nagycenkiről írt tanulmánya (281–297).

A kötet többi írása is számos soproni vonatkozást tartalmaz. Ezek közül helytörténeti szempontból kiemeljük *Barcza Géza* írását a műemlékvédelem társadalmi bázisáról, ebben külön fejezetet a „Soproni példák”-ról: Sopronban alakult meg 1951-ben az ország első Műemléki Albizottsága, amelynek szabályrendeletét vették alapul 188 az azután megalakult megyei, városi albizottságok (Somogy, Hajdú-Bihar, Zala megye, Győr, Pécs stb.) (313–326).

Meg kell még említenünk, hogy a kötet kitűnő papíron, mintaszerű illusztrációkkal jelent meg.

Mollay Károly

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Soproni írók antológiája.
Szerkesztette Sarkady Sándor. Sopron, 1976, 264 lap.

Soproni írók antológiája. Szerkesztette Sarkady Sándor. Sopron, 1976, 264 lap.

Sopron irodalmának eddig megíratlan történetében 1877, a Soproni Irodalmi és Művészeti Kör alapítása korszakhatár. Az 1912-től, Frankenburg Adolf születése (1811) századik évfordulójától Frankenburg Irodalmi Kör néven működő egyesületnek vitathatatlan érdemei vannak a magyar nyelvű irodalom soproni meggyökereztetésében, kibontakoztatásában. E száz év időszakában a soproni író megszólalási-jelentkezési formájának legjellemzőbb formája az antológia. A hajdan nagyszámú soproni napilapban helyet kaptak a város költői (a két világháború között pl. Mészáros Sándor, Endrédi Zoltán Sándor), irodalmi folyóiratra a városnak alig, csak próbálkozásként telt ereje. Nem hinném, hogy bármi fontosabb irodalmi orgánus kimaradna a következő vázlatos felsorolásból: *Kultúra* (1911–1913, a lap helyi szerzőt alig fogadott munkatársai közé), *Soproni Hét* (1920–1921, inkább riportlap volt, néha közölt szépirodalmat), rövid életű irodalmi próbálkozás volt a dilettánstól szerkesztett, 8 számot megért Fórum (1930. jún. 19–okt. 1), Ha az 1936-ban megjelent Irodalmi Magazin néhány számát említem és a Magyar Irodalmi Társaságok időszaki értesítőjét (szolnoki és szegedi különszáma után 1947 szeptemberében a soproni Vándortűz is megjelent), körülbelül mindent felsoroltam. A kettős, szombathelyi és soproni szerkesztőséggel kiadott Érdekes Újság

1933-tól riportlap, Horváth László Soproni Notesze pedig riportlapból moziszlappá alakult át.

Korántsem ez a helyzet az almanachokkal, antológiákkal. Az Irodalmi Körhöz kötődő 1892-es Emlékkönyv, az 1922-es Soproni Almanach, az 1927-es és 1943-as Soproni Helikon a város irodalmának pontos, hiteles keresztmetszetét adja. Ezt a sort folytatja csaknem harmincöt éves szünet után a Sarkady Sándor szerkesztésében 1976-ban megjelent Soproni Írók Antológiája, mely a belső címlap szerint „Sopron várossá emelésének 700 esztendő jubileumára készült kiadvány”. Az antológiák irodalomszervező szerepét, a csaknem 50 évvel korábban megjelent Soproni Helikon nem véletlenül említettük, ebben a kötetben szerepel Berecz Dezső novellával és az Irodalmi Kör történetével, az 1943-as Soproni Helikonban pedig Becht Rezső Szitakötők c. novellájával (ezt tehát nem önálló kötet, hanem két lapnyi különnyomat, ennyivel kell az Irodalmi Lexikont és az új antológia adatait igazítanunk.) Sarkady antológiájában most ők képviselik Molnár Józseffel és Szabó Jenővel a soproni írók idősebb nemzedékét. A szerkesztő az írói alkotásokat, műfordításokat és a művészeti alkotások reprodukcióit közlő kötetet öt fejezetre osztotta. A Soproni hangulatok (a tartalomjegyzék hangulat-ot ír) fejezet alcíme Írások a városról, a Párviadal fejezetben novellák, jelenetek olvashatók – részben soproni vonatkozással, a Tuds-e felelni? fejezet a líráé, a Fények és árnyak az Égőhegy felett című irodalmi szociográfiákat fog egybe, a Kézfogások fejezetben szovjet, csehszlovák, jugoszláv és osztrák költők műfordításai olvashatók soproni tolmácsolásban.

Az egész antológiáról elmondhatjuk azt, amit a soproni fejezetről: egy város szellemi arcképét rajzolják, de nem egyfajta Heimatsdichtung szintjén, hanem a magyar irodalom szerves részeként. Becht Rezső írása, a Soproni hangulatok ugyanarról a töről fakad, mint az 1937–1939 között, a Soproni Szemlében megjelent finom tollrajzok, a Soproni évszakok és Az én városom. Berecz Dezső novellája, az Őszi napsütés, Frankenburg Adolf alkonyát festő finom tollrajz. Helytörténeti értéket is képvisel másik írása, a Látomások, mely a Löverek, a soproni táj felfedezésére, az 1899-[író](#) gyermekkorára emlékezik. Sarkady Sándor és Kerék Imre versei jelzik, hogy a város múltja (Sarkady: A soproni várostoronyra) vagy kötődése Petőfihez az ifjabb írók számára is ihlető forrás. Szabó Jenő novellája a Piros zászló-fehér zászló Sopron 1945-ös történeti sorsfordulójának állít költői, feszült hangulatú emléket. A fejezet címadó írása Berecz Dezső egyik novelláskötetének címe is, a művészi egyéniség drámáit rögzítő írás. Becht Rezső virágportréi az író soproni tájszeretetébe fogódnak.

A lírai fejezet két legjobb alkotója Sarkady Sándor és Kerék Imre. Kerék, akinek 1977-ben jelent meg Zöld parázs c. kötet – modern expresszív nyugtalanságot társít a költői harmóniakeresés igényével (Óda, Bartók, Radnóti). Sarkady Sándor verseiben harmonikus, teljes világ tárul fel. „Elindult a vászonköcsög világot látni” – üti meg a „tálak, korsók, tükrösök” sorsát megíró vers alaphangját a költő. De „Tuds-e felelni?” a tárgyak üzenetének? Hiszen Sarkadynak „a képírt köcsögök, remekbe-rótt tükrösök” a mi „polgári polcainkon” üzennek is. Neki minden tárgy „megbízás, hitlevél, amit kétkeziék kérges tenyere nyomott keskeny, munkátlan kezünkbe”. Nem „paraszt-parádé városon” és méltán kérdi: „Érted-e üzenetét?” A szinte csak kérdésekből álló vívódás-sorozat okkal zárul a költő válaszával: „Ha nem érted már beszédüket, törd össze őket”. Mély emberi érzések teszik emlékezetessé a nagyanyáról írt „Szabálytalan gyászjelentés”-t. A nagyanya, akinek „Tején tizenhat gyerek nőtt fel”, állandó világban élt, „Csak a zsidányi dombsort látta”, akinek „A munka volt a szívverés”, akár a néhai, falusi munkálkodó nagyanyák példaképe lehetne:

*„Zsidányi göröngy a pecsét
Az anyaföld a postaláda-
Pávetics Katalint az égben*

Mária mosolyogva várja”

Az alakuló költői portrék közül Bősze Balázsra, Schneider Lipótra és Zentai Kálmánra vagyunk különösen kíváncsiak.

Az antológia a kézirat szerkesztése közben elhunyt Molnár József két novelláját és Bíró János két szociográfiáját közli. Ha az antológia szerkesztése megengedte volna, úgy Mészáros Sándort, Sopron két világháború közötti időszakának modern hangvételű íróját, költőjét kérném számon a szerkesztőtől.

Az irodalmi szociográfiák közül legjobb a címadó írás, Fények és árnyak az Égőhegy felett. Mellette figyelemreméltó Fekete Zoltán Balfról írt ízlésfelmérése. A népművelői szemlélettel készült ízlésfelmérés kérdőívei természetesen nem adhatnak mindenre választ, mégis több-kevesebb hitelességgel fényt derítenek az itt lakók igényeire. Egy írásnak okvetlenül e fejezetben lett volna a helye, mégpedig Peéry Rezső Sopron sebei c. írásának, mely 1955-ben a Csillagban megjelenve figyelmeztetett az akkor elzárt, a személyi kultusz hibáitól bénított, lassan fejlődő város gondjaira. A közzététel az 1956-ban nyugatra távozott Peéry személyétől függetlenül is indokolt lett volna. Az azóta elhunyt, a Sarlós mozgalomhoz tartozott író pályaképét – érdemeket és hibákat egyaránt felmérve – E. Fehér Pál rajzolta meg a Kritika 1978 áprilisi számában, Vis inertiae – Meditáció Peéry Rezső írásai felett címmel.

A műfordításokat összefogó Kézfogások fejezet szép hagyományt folytat Petz Lipóttól Kolbenheyer Móron át Becht Rezsőig, és most már Sarkady Sándorig, Kerék Imréig. „Ez a kötet értékes vállalkozás” – mondja Bárdosi Németh János a kötet fülszövegén. „Közismert, hogy az irodalmi élet Sopronban többnyire elmarad a város rangosabb zenei vagy képzőművészeti élete mögött” – szerénykedik a kötetet szerkesztő Sarkady Sándor. Bár megállapítását maga a kötet cáfolja java írásaival, azzal nem vitatkozhatunk, hogy a Frankenburg Irodalmi Kör megszűnése óta nincs, aki összefogja a helyi kezdeményezéseket. E kulturális szervező erő megteremtése most már a közeli jövő feladata lehetne. Berecz Dezső 1943-ban írta a Soproni Helikon Bevezetés-féle c. előszavában: „A Frankenburg Irodalmi Kör nem írók társasága, hanem egy nagy irodalmi célokat szolgáló kultúregyesület, amely hivatva volna arra, hogy irodalmi síkon Sopron egész magyarságát egyesítse. Feladata az 190 egyetemes magyar irodalom szolgálata ... és a helyi irodalom támogatása.” E gondolatokat aranyalpnak, kiindulásnak egy mai irodalmi társaság újjászervezésekor is el lehetne fogadni. Sopron egy nemzedéknyi eltelt életében új íróhad nőtt fel a régi mellé. Ezt bizonyítja a régi és új írók kézfogásaként született antológia.

Remélhetően elérték a kötet írói azt a céljukat, hogy „felhívják a város figyelmét egy irodalmi alkotóműhely létrehozásának szükségességére”. Sarkady Sándor szavainak jogosságát igazolják a kötet illusztrációi, Sterbenz Károly nemesvonalú fa- és rézmetszetei, Kasichnitz József tollrajza, Gáspárdy Sándor szinte konstruktivista eszközökkel ábrázolt Műemlékház-a, Giczy János paraszti közelmúltat ábrázoló remek képei. A képzőművészek Sopron-líráját Gáspárdy Sándor, Mühl Aladár és Szarka Árpád képei hozzák közel az olvasóhoz. A város plakettművészetét Renner Kálmán, Sz. Egyed Emma, Szakál Ernő és Szőke László művei képviselik. Szakál Ernő nagy méretű Lackner domborműve sokuk előfutára. Szívesen láttuk volna a kötetben Renner Kálmán és Szőke László modern Lackner-plakettjét és Rázó József olajképét, a Középkori Sopront. E kötet illusztrációi is jelzik, hogy szükség lenne egy Sopron művészetének utolsó 30 évét bemutató gazdagon illusztrált, elemző tanulmánykötetre.

Sarkady Sándor fáradtságos és eredményes munkát vállalt és végzett e kötet létrehozásával. Sarkady született szerkesztő-tehetség, mint ezt e könyv kis előde, a Győr-Sopron megyei fiatalok antológiája, az Érlelő is igazolja. A Soproni Írók Antológiája jól mutatja be a város élő és fórumot kérő irodalmát, ebben

Sarkadynak döntő szerepe van. E sorok írásakor jelent meg Sarkady Sándor újonnan szerkesztett kötete; Vallomások egy városról (Magyar írók Sopronról). E kötetéről külön írásban ejtünk szót.

Kovács József László

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / A Soproni-hegység turistatérképe. Készítette és kiadta a Kartográfiai Vállalat. Szerkesztő bizottság vezetője Radó Sándor. Méret 1:20 000, 1:10 000. Bp., 1978. 67×47 cm. (A hátoldal anyagát összeállította dr. Rátóti Benő)

A Soproni-hegység turistatérképe. Készítette és kiadta a Kartográfiai Vállalat. Szerkesztő bizottság vezetője Radó Sándor. Méret 1:20 000, 1:10 000. Bp., 1978. 67×47 cm. (A hátoldal anyagát összeállította dr. Rátóti Benő)

A Kartográfiai Vállalat legutóbb 1977-ben adott ki a Soproni-hegységről (1:25 000 méretarányban) térképet, amely – egy sorozat tagjaként – a korábbi évek hasonló kiadványaihoz képest csak keveset módosult. Most azonban gyökeres változás tanúi lehetünk. Nemcsak a külalak más; a hátoldalra ismertetőszöveg került. Ez és a nagyobb méret magyarázza, miért emelkedett az ára 11 Ft-ról 30 Ft-ra.

Örvendek, hogy az utak vonalvezetését, a domborzati viszonyokat stb. a laikus számára a lehető legpontosabban és legrészletesebben ábrázolták (a tájfutók részére már készültek még ennél is részletesebb térképlapok). Éppen ezért nem tartjuk szükségesnek a várostól délre eső parkerdő kinagyítását. Ez – a sűrűbb rétegvonalazáson kívül – semmi újat sem ad, viszont a nagy térkép lényeges részeit takarja el. Hiányzik a Hubertusz-vendéglő, a Bécsi-domb nagy része, a Virág völgy és a Dudlesz, valamint a várostól északkeletre lévő terület, majdnem a Tómalomig. Pedig, hogy mást ne mondjunk, hány diák keresi a békemenet idején a Kellner-ligetet! Ezen a térképen sajnos hiába.

A turistautakat egységes színnel jelölték, s az addig bevált gyakorlattól elszakadva, a jelzések színeit kezdőbetűkkel, formáit a betű mellé írt kereszt, kör vagy háromszög jellel adják meg. Van egy C betű is, amely a Ciklámen-tanösvényt jelöli. A módszer nehézkes, külföldiek számára érthetetlen.

Az egyik oldalon a brennbergi főút vonal jókora végső szakasza maradt le, a másik oldalon viszont a fertői vízitelep. Hiányzik a 11-es autóbusz vonala, a fedett uszoda és az egész Jereván-lakótelep. (A városnak ez a része a korábbi kiadások 191. átmásolása.) Hiányzik a Naphegy, helyére lecsúszott a Vashegy neve (vö. Csapody István és mások: Barangolások a soproni erdőkben. Bp., 1975, 1. térképén). Printz nevét z-zel írják már az 1977-es kiadásban is (vö. SSz. 1976, 60.).

Nem sok jót mondhatunk a hátoldal szövegéről. A szerző szerint „Az illíreket kb. 2350 évvel ezelőtt a kelták váltották fel, de ők már nem a magaslatokon, hanem a lankásabb Bécsi-dombon építették fel településüket, Scarbantiát.” „A kelták 300 éves uralmát az időszámításunk előtti utolsó két évtizedben a római császárok – főként Augustus – megtörték...” A római uralom végleges megszűnését 433-ra teszi... Idézhetnék a továbbiakból is bőven, de talán elég lesz még két jellemző megállapítása. Az 1809–1921 közötti időszakra ez az egy mondata van: „1848-ban Sopronnak semmi szerep nem jutott, sőt politikailag (Bach, Jellasics, Haynau díszpolgársága) és 1867 után gazdaságilag is visszaesett.” Egy szó se munkásmozgalomról, Tanácsköztársaságról.

A másik mondat: (Sopront) „1975-ben a Műemlékvédelem Európa-díjával (Herder-díj) tüntették ki.” A két díj azonban nem azonos! (Vö. SSz. 1976, 39.)

Több helymeghatározás elavult (a Beloianisz tér ma már *Fő tér*, a Kellner Sándor utca pedig *Pozsonyi út*). A kísérő rajzok gyengék.

Ennek a térképnek a megjelenése bizonyítja, hogy a hivatottak felmérték a részletes térképek iránti igényt, s bízhatunk benne, hogy a mostani kiadást rövidesen újabbak követik. Ezért tartottuk fontosnak, hogy észrevételeinket még időben megtegyük.

Hárs József

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY

LEVÉLSZEKRÉNY

Olvasónk, Halvax Imre tanár (Sopron, Köztársaság u. 13.) kérésére az alábbiakban helyreigazítjuk a családjára vonatkozó, s a SSz. 1979, 30. első hasábjában megjelent adatokat:

69. Halvax Róza Felsőpatak helyett Fehérpatakon született; 70. Halvax Imre helyesen Vágódon született; 73. Halvax Rezső nem halt meg, csak súlyosan megsebesült; 74. Halvax Vincéné 1866-ban született; 75. Halvax Viktória helyesen Halvax Ludovika (Vágod, 1903). A 76. sorszám alatti Halvax Lujzáról a levélíró nem tud. A 77. sorszámhoz kiegészítésül fűzi hozzá: „Hauer Róza fivére, tudomásom szerint, ugyanott halt meg, keresztnévére nem emlékszem.”

A SSz. 1979, 67. lapján látható kép aláírása helyesen: A győri gyár látképe.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Hiller István, az EFE Központi Könyvtárának főigazgatója, Sopron, Pf. 132.

Dr. Németh Alajos ny. hittanár, Sopron, Domb u. 1.

Dr. Harnos Ferenc tudományos kutató, Sopronhorpács, Cukortermelési Kutatóintézet

Shmilliár Manó ny. kutatóintézeti igazgató, Sopron, Lackner u. 6.

Dr. Gimesi Szabolcs főelőadó, Sopron, Városi Tanács

Dr. Maksay Endre osztályvezető, Budapest, Országos Levéltár

Mesterházy Tihamér kertészmérnök, Budapest, Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal

Dr. Skripecz Sándor szótárszerkesztő, Budapest, Akadémiai Kiadó

Dr. Scheiber Sándor, az Országos Rabbiképző Főiskola igazgatója

Csaba József ornitológus, 9919 Csákánydoroszló

Dr. Mollay Károly egyetemi tanár, ELTE Német Tanszék, 1052 Bp., Pesti B. u. 1.

Dr. Kovács József László főiskolai docens, 2300 Ráckeve, Kossuth u. 78.

Hárs József olvasószerkesztő, Sopron, Május 1. tér 21–23.

1979. XXXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

192 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalthistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Hiller, Stefan–Németh, Alois: Chronik des Krieges und der Befreiung (Ödenburg, 1941–45) V. Teil

Harmos, Franz–Shmilliár, Manuel: Geschichte des Forschungsinstitutes Sopronhorpács (1930–1976)

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Hiller, Stefan: Desider Bognár 70 jährig

Gimesi, Szabolcs: Der Ödenburger Automobilverein (1927–1937)

Kleine Mitteilungen

Maksay, Andreas: Die Grundbesitzer des Ödenburger Komitates um die Mitte des 16. Jahrhunderts

Mesterházy, Tihamér: Die Széchenyi-Lindenallee und der Schlosspark in Grosszinkendorf

Scheiber, Alexander: Die Juden des mitterlalterlichen Ödenburg in den hebräischen Werken von Schalom Neustadt

Kulturelles Leben in Ödenburg

Hiller, Stefan: Bericht über die Tätigkeit des Ödenburg Zweiges der Gesellschaft zur Verbreitung wissenschaftlicher Kenntnisse im Jahre 1978

Nekrolog

Csaba, Josef: Anton Smuk (1904–1978)

Bücherschau

Mollay, Karl: Denkmalschutz in Ungarn 1973–1974. Hrg. von Desider Dercsényi, Geysa Entz, Paul Havassy, Franz Mende und Stefan Tillinger. Budapest, 1977 (ung.)

Kovács, Josef Ladislaus: Anthologie Ödenburger Schriftsteller. Hrg. von Alexander Sarkady. Ödenburg, 1976 (ung.)

Hárs, Josef: Touristenkarte des Ödenburger Gebirges. Hrg. vom Kartographischen Unternehmen. Budapest, 1978 (ung.)

Briefkasten

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Az ún. Ipariskola a Fövényverem 21. számú épületben volt. Ma a Kisegítő Iskola és Nevelőotthon Kollégiuma. Az ott zajlott kivégzésekről a környék lakói is (így e jegyzetek írója is H. I.) tudomást szereztek a németek kiverése után. Király Ferenc fiával, Király Tiborral (ma a GYSEV Pártbizottságának titkára) nemrég rekonstruáltuk az elföldelés helyét. Több környékbeli lakos visszaemlékezése szerint a németek végeztek *Muszin* és *Feodor* névre hallgató hadifoglyokkal is. Lehetséges, hogy őket máshol földelték el, vagy erre a célra rendszeresített „papírsákjaikban” távolabbi helyen temették el. Németh Alajos kéziratának egészére kell elfogadnunk azt a mostani megállapításunkat, hogy amikor „kozákok”, „önként németekhez átállt”, „vlaszovista katona” kifejezéseket használ, ezt az akkori szóhasználatnak megfelelően teszi, mert naplóról van szó. Ma már csaknem lehetetlen egyértelműen megállapítani és a halottak agnoszkálásakor sem lehetett ezt kétségen kívül megállapítani, hogy elhurcolt hadifoglyokról, munkára, kényszermunkára elhurcoltakról, vagy éppen a legkülönbözőbb táborokból, hadifogolytáborokból is átirányított, azaz „frontvonalba vezényelt” szerencsétlenekről van szó.

2 (Megjegyzés - Popup)

A „Fogház” alatt az ún. Törvényszéki palota Lackner Kristóf utca 5. sz. alatti épületét kell érteni. Ebben nyert elhelyezést a törvényszék (a győri ítéltábla területéhez tartozóan), a Soproni Járásbíróság, az ügyészség (a győri kir. főügyészség hatásköri területéhez tartozóan), valamint a törvényszéki fogház, amelynek bejárata a Patak utca 6. sz. alatt volt. A fogházban még a felszabadulás előtti napokban is súlyos ítéletek végrehajtására került sor, természetesen főleg politikai elítélteken. A fogház udvarán akasztások is voltak. Az egykori fogházat átépítették, ma a Roth Gyula Erdészeti Szakközépiskola Diákotthona működik benne. A Patak utcának ez a része új nevet kapott (ma az épület Csarnok utca 1). Az átépítés során az udvarra kerültek a súlyos, hatalmas zárkaajtók, amelyeken számos helytörténeti értékkel bíró feljegyzés is olvasható volt; ezeket a politikai elítéltek jegyezték fel, karcolták a fába. Sajnos későn jutott tudomásomra. Leírásukra már nem volt lehetőségem.

3 (Megjegyzés - Popup)

Itt a Patak utca–Lackner Kristóf utca sarkán lévő lovardáról van szó. A háború után még sokáig benne és előtte éktelenkedtek a kiégett gépkocsik roncsai. Az újjáépítés első „diák- és ifjúmunkás rohambrigádjainak” tagjai bontották le az épületet. A kiváló minőségű téglák az első új házak építésénél kerültek felhasználásra. Ma lakóházak állnak az egykori lovarda helyén.

4 (Megjegyzés - Popup)

A Schneeberger-cég alatt Schneeberger Adolf húsárugyárát kell érteni. A patinás Hátulsó utcai főüzlet és gyár ma is működik, mint a Győr-Sopron megyei Húsipari Vállalat üzeme.

5 (Megjegyzés - Popup)

Hám Tibor kisgazdapárti politikusról van szó, aki a Nagy Ferenc féle összeesküvésben való részvétele miatt külföldre menekült.

6 (Megjegyzés - Popup)

A mai Szociális Otthon a Balfi utcában.

7 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1927. ápr. 9.

8 (Megjegyzés - Popup)

Nyugatmagyarország, 1929. nov. 12.

9 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1930. máj. 11.

10 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap, 1932. júl. 21.

11 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Zeitung, 1934. ápr. 14.

12 (Megjegyzés - Popup)

Köszönetet mondok Sterbenz Imrének, Klafsky Henriknek, Trogmayer Gyulának, Sátory Károlynak, Sterbenz Ferencnek, és Breitenbach Ferencnek, akik hozzásegítettek, hogy a Soproni Automobil Egyesület működéséről maradt emlékek és adatok napvilágra kerülhessenek.

13 (Megjegyzés - Popup)

Országos Levéltár: Conscr. portarum (E. 158.) 38. köt.

14 (Megjegyzés - Popup)

Közülük a Weisspriacher familia, Bakith Péter, Török János és a győri püspök, valamint a király, a megyén kívüli földtulajdonukat is tekintve a nagybirtokosok közé számítanak. A 100 portán felüli uradalmak tulajdonosai közül Nádasdi és Teuffel tekinthető országos viszonylatban nagybirtokosnak.

15 (Megjegyzés - Popup)

A porták és a parasztháztartások számviszonyának a legkevésbé sem könnyű problémáját olyan módon próbáltuk megközelíteni, hogy egybevetettük a Nádasdi-birtokok 12 helységének rovasadó-összeírásbeli adatait egy 1562-ben készült gabona-dézsmajegyzék megfelelő adataival. (Országos Levéltár: Regesta decimarum [E. 159.], Sopron m. 1562.). A 12-ből 10 esetben (Cenk, Gógánfalva, Iván, Hegykő, Hidegség, Homok, Horpács, Lövvő, Peresztég, Újkér) az 1549. évi porták számának kettő-négyszeresét kellett vennünk ahhoz, hogy a zsellérek és más úrbéresek számával kiegészítve megkapjuk az 1562. év gabonatermelő családfőinek hozzávetőleges számát. (2 helységet, Kövesdet és Széplakot irreálisan nagy, ill. irreálisan kicsiny termésadataik miatt kihagytunk a számításból). Tekintettel arra, hogy a két vizsgált adatsor felvételi ideje közt eltelt 13 év alatt a lakosság száma bizonyára megnövekedett, tekintettel továbbá a XVI. századi telekosztódásnak és portaérték-csökkenésnek az eddigi kutatásokból sejthető méreteire, a háromszor

szorzószám helyett két és fél–háromszorost láttunk leginkább elfogadhatónak.

16 (Megjegyzés - Popup)

Számításaink itt is a portákból való részesedés arányához viszonyították a pusztá, ill. újtelepítésű telkek arányát.

17 (Megjegyzés - Popup)

Számításaink itt is a portákból való részesedés arányához viszonyították az allodiumokból, ill. a szolgákból való részesedés arányát.

18 (Megjegyzés - Popup)

Conscr. port. 37. kötet.

19 (Megjegyzés - Popup)

A többiek eredetének megnyugtató földerítéséhez ugyanig nem elegendők a jegyzékek. A sűrűn használatos családnevek viselőiről, így a Kovácsokról, Szalayakról, Tóthokról, valamint a Litteratus-okról csak ritkán dönthető el, hogy egy családból valók-e korábban följegyzett névrokonaikkal.

20 (Megjegyzés - Popup)

1543. Nádasdi Teuffelhez: Országos Levéltár, Archivum familiae Nádasdi (E. 185.). Levelek. (A továbbiakban: Arch. Nád.). – 1547. Teuffel Nádasdihoz: uo. Igaz, Teuffel mindenkor udvariasan védekezett, a nagy hadjáratok idején pedig sietett tudósítani a főkapitányt török hadmozdulatokról, legjobb kémei útján szerzett friss híreiről, várak elestéről, saját haditerveiről: 1551, 1552. Teuffel Nádasdihoz: uo.

21 (Megjegyzés - Popup)

1537. Chernel Nádasdihoz: uo.

22 (Megjegyzés - Popup)

1550. Történelmi Tár (a továbbiakban: TT.) 1910, 384.

23 (Megjegyzés - Popup)

1551.: uo. 410.

24 (Megjegyzés - Popup)

1560. Sárkány Nádasdihoz: Arch. Nád.

25 (Megjegyzés - Popup)

1550., 1551.: TT. 1910, 386–387, 400. stb.

26 (Megjegyzés - Popup)

1561. Tahy Nádasdihoz: Arch. Nád.

27 (Megjegyzés - Popup)

Pethő János soproni főispán Császár Miklóst, Oláh esztergomi érsek unokaöccsét soproni házához hívta, részegre itatta, s a találkozás csúfos szóváltással, kölcsönös szidalmazással végződött. Pethő nem volt hajlandó elnézni vendégének, hogy az búcsúzáskor, magáról megfélekezve, az ő anyját becsmérelte: „ha nem kurva az anyád, úgymond, tehát te magad utánam jüsz oda ki.” A leszámolásra felkészült házigazda nagyszámú fegyverrel ment ki vendége után, mint ahány fegyverese Császárnak volt; így azután, amikor a közeli határban utolérte Császárt, hiábavaló volt annak minden engesztelési kísérlete („Békét, jó János uram, mert te részeged voltam, én nem tudom, mit szóltam”), meg kellett fogadnia, hogy Pethő soproni házában kér tőle bocsánatot („hogya valmit Pethő Jánosra szólt, ebül, bestyéül és kurvafiul hazudott benne”). A soproni polgárok közvetítése végül is csak kevésbé tudta enyhíteni a formula kíméletlenségét. 1560. Sárkány Nádasdihoz: uo.

28 (Megjegyzés - Popup)

Sopron megyei ember számolt be Nádasdinének ura Lippa 1551. évi ostrománál vitt szerepéről: „Ha az mi kegyelmes urunk gyalog nem száll vala és ő maga ustromnak nem megyen vala, bizony nem hiszem, hogy soha keresztény kézbe akadt volna, de ühözzája képest mindnyájan reá rohanának és megfutamék az török benne. Az kik az ustromon voltak, azok is azt vallják, hogy ha uram nem szállott volna gyalog, még most is török volna benne.” 1551. Tahy Nádasdinéhez: uo.

29 (Megjegyzés - Popup)

1539. Sárkány Nádasdihoz: uo. – 1546, 1550, 1551, 1552: TT. 1910, 376–378, 386, 401, 403–404, 527.

30 (Megjegyzés - Popup)

Nádasdi főudvarmestere 1550-ben arról ír Bécsből, hogy az új mester „bizon jól keszte az gyermekeket tanéltatni, és meg látja kegyelmed, hogy csak esztendeik legyen az gyermekekkel, másképen látja kegyelmed őket mind erkölcsbe s' mind tudományokba”: TT. 1910, 383. 1557-ben pedig: „Továbbá az mestert is megszerzettem, ugyan jeleset és tudóst, akkor is ott vala Olaszországba, Páduába, mikor mi ott valánk, ... felföldi mester is sokáig volt” (Sárkány Nádasdihoz: Arch. Nád.).

31 (Megjegyzés - Popup)

Schrauf K.: A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve. Bp., 1902, 160, 175; uő.: Regestrum bursae Hungarorum Cracoviensis. Bp., 1893, 20, 89; Veress E.: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai. Bp., 1941, 83.

32 (Megjegyzés - Popup)

Nomina servitorum noviter conductorum: Arch. Nád. Egyéb iratok 3. tétel 1555. Nádasdi Tamás familiárisaira: Komoróczy Gy.: Nádasdi Tamás és a XVI. századi magyar nagybirtok gazdálkodása. Bp., 1932. 25 ll.

33 (Megjegyzés - Popup)

Levelek Nádasdi Tamáshoz: Arch. Nád.

34 (Megjegyzés - Popup)

1551. Tahy Nádasdinéhez, 1555. kelt. nélk., 1555. szept., 1557. dec., 1561. dec. Tahy Nádasdinéhez: uo.

35 (Megjegyzés - Popup)

Sárkány Nádasdihoz: TT. 1910, 526.

36 (Megjegyzés - Popup)

L. Dóczy, Kovács Lőrinc, Ládonyi, Litteratus Ádám és Pál, Szalay Benedek leveleit Nádasdihoz: uo.

37 (Megjegyzés - Popup)

1545, 1549. Tahy Nádasdihoz: uo.

38 (Megjegyzés - Popup)

1539. Sárkány Nádasdihoz: uo.

39 (Megjegyzés - Popup)

1550-ben írta, hogy a hadjáraton már nem vehet részt, s hogy a közügyek intézése miatt háttérbe szorultak otthona ügyei, a gonoszok közben házát is felgyújtották (Chernel Nádasdihoz: uo.).

40 (Megjegyzés - Popup)

Laki Litteratus Balázs levelei Nádasdihoz: uo.

41 (Megjegyzés - Popup)

1554. Segéd Nádasdihoz: uo.

42 (Megjegyzés - Popup)

Levelek Nádasdihoz: 1554. Segéd, 1543. Chernel: uo. 1549. és 1550. Sárkány Nádasdihoz: TT. 1910, 381, 390. 1551. aug. 4., aug. 21. Tahy Nádasdinéhez: Arch. Nád.

43 (Megjegyzés - Popup)

1552. Segéd Nádasdihoz: Arch. Nád.

44 (Megjegyzés - Popup)

„Ne in iram vestrae magnificentae inciderem, ... deum testor, ob hanc causam feci, ut timui, ne vestra magnificentia diceret hominem inutilem et indiligentem ... Non adulatorum verba consideravi, sed solummodo honorem et timorem vestrae magnificentiae...” – tette még hozzá (1531. Sárkány Nádasdihoz. uo.).

45 (Megjegyzés - Popup)

1557. Dóczy Nádasdihoz: uo.

46 (Megjegyzés - Popup)

„Mig asszonyom itt volt, addig én semmihez nem láthattam, mert soha nem mehettem tőle, minden órában szükség voltam”: (1549. TT. 1910. 382).” Én szüntelen ott forgódom, ... asszonyom étkéhez én látok” (1555. uo. 538).

47 (Megjegyzés - Popup)

1560. dec. Sárkány Nádasdihoz: Arch. Nád.

48 (Megjegyzés - Popup)

„Erdélbe egy hónap héán esztendeig járánk, mind oda jártonkba sem adott nagyságod semmit az hópénznél egyebet.” Egy évben sem kapott oly keveset, mint most, írta 1555-ben (Tahy Nádasdihoz: uo.).

49 (Megjegyzés - Popup)

„Soha nem hittem volna, kegyelmes uram, hogy nekem erre jusson ügyem kegyelmed után, hogy az kegyelmed jámbor szolgálói között 10 forint ára paripán kelljen igetnem. Semmiért egyébért nem szégyenlem, hanem csak azért, hogy sok jámbor tuggya, hogy kegyelmednek én régi szolgálója vagyok”. Annyi szolgálat után mégsem illenék „sok jámbor között gyalog járnom”. „Mostan az nagyságod szolgálatára nem vagyok elég, ... bizony, nem akarnám vénségemre az szegín orcát meg szeplősíteni.” 1558-ban: segítség híján „ismét régi módot kell elé vennem” (ti. ökreit kell levágnia). Az úr feleségétől hol az év folyamán szállított jó hírekért kívánt volna jutalmat, hol Nádasdit vádolta előtte fukarságáért, „Most látom, ő kegyelmének hogy csak eddig kellett az én szolgálatom, mert mikor ő kegyelme Fogarasban beteg vala, akkor fiának hí vala, és mindent ígér vala”. Tahy levelei Nádasdihoz: 1551. máj., 1552. aug., 1555. szept. és nov., 1558. kelt. nélk. Nádasdinéhez: 1552. jan., febr.: uo.

50 (Megjegyzés - Popup)

1550. TT. 1910, 387.

51 (Megjegyzés - Popup)

Nádasdi Sárkányhoz, passim: Arch. Nád.

52 (Megjegyzés - Popup)

1546., 1552. TT. 1910, 376, 519.

53 (Megjegyzés - Popup)

1551., 1552: uo. 396–397, 519.

54 (Megjegyzés - Popup)

1558. Sárkány Nádasdihoz: Arch. Nád.

55 (Megjegyzés - Popup)

TT. 1910, 400.

56 (Megjegyzés - Popup)

1556. okt. Sárkány Nádasdihoz: Arch. Nád.

57 (Megjegyzés - Popup)

1562. febr. Sárkány Nádasdinénak: uo.

58 (Megjegyzés - Popup)

1562. MTA Könyvtára, Kézirattár. Ms. 10.351. (A végrendeletre Ritoók Zsigmondné volt szíves felhívni a figyelmemet.) Sárkány az urának, ill. ura feleségének egykor adott pénzt sem kérte már vissza: uo.

59 (Megjegyzés - Popup)

1555. Kelt. nélk. Tahy Nádasdihoz: Arch. Nád.

60 (Megjegyzés - Popup)

1560. dec. Tahy Nádasdinak: uo. Zoltai Miklósról, akinek Nádasdi az eszét dicsérte, Tahy így nyilatkozott: „de azt ű még Kálloban el hatta, kit te kegyelmed mástól is meg ért, az ű eszit” (1551. máj. uo.).

61 (Megjegyzés - Popup)

Ladom Demeter, 1543-ban bécsi scholaris, esetleg azonos lehet a Sopron megyében birtokos Ládonyi Demeterrel. (Schrauf i. m. 197.).

62 (Megjegyzés - Popup)

Schrauf i. m. 107, 108, 109, 125, 134, 211. Veress i. m. 42, 363, 317; Veress E.: A paduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai 64. Érdekes, hogy ugyanebben a korszakban Sopron megyei városok polgár-származékai közül 69-nek nevét jegyezték föl a bécsi egyetem anyakönyveibe; 5 csepregi és csornai tanuló kivételével valamennyien német nyelvű városokból valók voltak: 46 Sopronból, 12 Kismartonból, 4 Mattersdorfból stb. (Schrauf i. m.).

63 (Megjegyzés - Popup)

1555. TT. 1910, 536.

64 (Megjegyzés - Popup)

MTA Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10.351.

65 (Megjegyzés - Popup)

Kovács S. I.: Bornemissza Péter mecénásának könyvtárjegyzéke 1560-ból: Irodalomtörténeti Közlemények

1962, 83–89; Borzsák I.: Perneszi György könyvjegyzékéhez: uo. 628–632.

66 (Megjegyzés - Popup)

1539. okt., 1543. ápr. Sárkány Nádasdihoz: Arch. Nád. 1546., 1552.: TT. 1910, 380, 524–526, 531.

67 (Megjegyzés - Popup)

1556: uo. 539–540.

68 (Megjegyzés - Popup)

1555: uo. 537.

69 (Megjegyzés - Popup)

1539. Sárkány Nádasdihoz: Arch. Nád. 1556, 1552. TT. 1910, 539, 526. A harmincados feleségét Sárkány akkor konzultálta meg Sopronban, amikor Nádasdiné a kislánya szemfájásához a király által Tarnóczynak adott gyógyszert akarta volna alkalmazni, de az orvosság nem volt gyermeknek való. A tudós asszony „azt mondá, hogy nem jó semmit bele bocsátani, és nem kely meg gyógyítani, mert el veszti a gyermek szemét vele és önmagától kely meggyógyulni, mert az gyermek tisztul aval, hanem, úgymond, az dajka fejjen bele estve és reggel, és ha be hagadna (!) az szeme hát az róza vizet meg melegélcsek és azzal nyissák fel”, szélből, portól, füstől óvják (1556: uo. 541).

70 (Megjegyzés - Popup)

1552: uo. 531.

71 (Megjegyzés - Popup)

„Valami nyavalya esett az fél kezemre, hogy semmiképpen fel nem emelhettem” (1555: Tahy Nádasdihoz: Arch. Nád.).

72 (Megjegyzés - Popup)

Segéd György felköszöntő szavai Nádasdi Tamás nádorrá választása alkalmából: Isten „in auxilium nostrum, potissimum autem miserrimi huius et dilaniati regni fulcimen et columen” adta őt nekünk. „In hoc afflicto regno” mindenki tőle várja a szerencsét (1554. Segéd Nádasdihoz: uo.).

73 (Megjegyzés - Popup)

1554. Segéd Nádasdihoz: uo.

74 (Megjegyzés - Popup)

MTA Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10.351.

75 (Megjegyzés - Popup)

1551. máj. Tahy Nádasdihoz: Arch. Nád.

76 (Megjegyzés - Popup)

Discessi ad Barand pedester debili pede ibique iudicem ... valde cum meo infirmo (!) manu baculo verberavi ita, ut vix mortem evadere potest (1531. szept. Sárkány Nádasdihoz: uo.).

77 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

78 (Megjegyzés - Popup)

1548. Litteratus Pál Nádasdihoz: uo.

79 (Megjegyzés - Popup)

MTA Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10.351.

80 (Megjegyzés - Popup)

1560. dec. Tahy Nádasdinak: Arch. Nád.

81 (Megjegyzés - Popup)

1552. aug., 1555. nov. Tahy Nádasdihoz: uo.

82 (Megjegyzés - Popup)

Maksay F.: Parasztság és majorgazdálkodás a XVI. századi Magyarországon. Bp., 1958, 50.

83 (Megjegyzés - Popup)

Szalay István mondta a zalavári bírónak Sárkány Antal szerint: „Vestra magnificentia commisit, quod nullam bestiam audiant neque obtemperant (!), solummodo vestrae magnificentiae audiant et iudici dixit, ut nemo me ex colonis attendat et de praeceptis meis nullus curet.” Sárkány véleménye: „Vestra magnificentia ipsis colonis tantam confidentiam dedit, ut dicunt ipsi coloni cum ea libertate uti, qua tempore divorum regum usi fuerunt et his praeceptis nemo rusticorum (!) neque pro precio ad laborandum intrare vult” (1531. Sárkány Nádasdinak: Arch. Nád.).

84 (Megjegyzés - Popup)

1561. Sárkány Nádasdinak: uo.

85 (Megjegyzés - Popup)

MTA Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10.351.

86 (Megjegyzés - Popup)

Szabó T.: Tanulmányok a magyar parasztság történetéből. Bp., 1948, 169–170; Berlász J.: A mezőgazdaság állapota. Magyar művelődéstörténet III, 164.

87 (Megjegyzés - Popup)

A fenti számokban bennefoglaltatnak az összeírásba egyedi nevükön fölveti birtokosokon kívül azok a birtokoskollektívák is (1–1 egységként), amelyeket az összeírók csupán a családnevek avagy más összefoglaló néven („nemese”) jelöltek meg.

88 (Megjegyzés - Popup)

Szabó I.: A magyar mezőgazdaság története a XIV. századtól az 1530-as évekig. Bp., 1975, 60.

89 (Megjegyzés - Popup)

Őrsi Károly: Győr-Sopron megyei történeti kertek és az első, történeti kertekkel foglalkozó nemzetközi kollokvium. Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Bp., 1977, 281–297. Ugyanitt a nagycenki barokk kert több terve, vízrendezési terve, a remetelak és a kerti ház terve.

90 (Megjegyzés - Popup)

Ormos Imre: A kerttervezés története és gyakorlata. Bp., 1967²; vö. még Katona Imre: A fertődi kastélyrendszer kialakulása. SSz. 1976, 130–143.

91 (Megjegyzés - Popup)

Májér Antal: Szakvélemény a nagycenki hársfasor fenntartási munkáiról. Sopron, 1974. Kézirat.

92 (Megjegyzés - Popup)

Mesterházy Tibor: A rekonstrukciós munka metodikája. Siófok, 1975. Kézirat.

93 (Megjegyzés - Popup)

Seléndy Sz.: Idős fáink, fasoraink védelme. Kertgazdaság, 1977, 4. sz.

94 (Megjegyzés - Popup)

E cikk megírása után jelent meg Hédervári Péter könyve (A Föld különös jelenségei. Bp. 1977), amely az itt leírttal lényegében azonos jelenséget ismertet („Látható hanghullámok”: 103. l.). Ebből mindenesetre az a tanulság, hogy rendkívüli természeti jelenségekért, sőt, világviszonylatban is jelentős tudománytörténeti ritkaságokért nem kell mindig messzire mennünk, de az is elgondolkasztató, hogy ritka és érdekes események még napjainkban sem mindig válnak kellően ismertté.

95 (Megjegyzés - Popup)

Pollák Miksa: A zsidók története Sopronban. Bp., 1896, 254.

96 (Megjegyzés - Popup)

I. m. 92.

97 (Megjegyzés - Popup)

A zsidók története Magyarországon. Bp., 1884, 128–129.